

ІФОІППО

ЗБІРНИК ТЕЗ

III Міжнародної науково-практичної конференції "ОСОБИСТІТЬ В ІСТОРІЇ, ЛІТЕРАТУРІ ТА МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ"

Київ – Івано-Франківськ – Варшава

ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ: ВИХОВУЄМО ПАТРІОТІВ УКРАЇНИ

Патріотичне виховання сьогодні, у час страшної війни проти московського звіра, має стати пріоритетним у діяльності кожного вчителя. Обов'язок педагога – виплекати особистість, яка не тільки свідомо збройно готова захищати країну. Така особистість повинна бути ще й високодуховною та інтелектуально розвиненою.

Справа виховання справжнього патріота України має бути масштабною, системною, цілеспрямованою і довготривалою, натхненною.

Покажемо, як на занятті української літератури 17–18-річні студенти педагогічного коледжу (відділення "Соціальна робота") засвоюють уроки патріотизму (тема: "Олег Ольжич – камінь з Божої праці"). Назвемо кілька етапів заняття (випереджувальне завдання № 1, 2, 4, 5 для кількох охочих студентів).

1. Формування патріотичних почуттів Олега Кандиби.

2. Діяльність Олега Ольжича на благо України а) наукова праця, б) праця як одного з очільників ОУН.

3. Виразне декламування поезій (поезії на вибір, можна представити відеопоезію).

4. Знайомство зі статтями Олега Ольжича "Героїзм в українській усній словесності", "Дух руїни"; короткий їх аналіз, цитування, зазначення актуальності.

5. Презентація книг "Незнаному воякові" та "Цитаделя духа".

6. Демонстрація фільму "Вогонь самопосвяти" (15 хв., режисер Петро Авраменко, https://www.zhitomir.info/news_176671.html).

7. Озвучення думок за фільмом (метод "Мікрофон": Я знаю, що...)

8. Звіт про домашнє завдання (самостійно подивитися фільм про Олега Ольжича з проекту "Велич особистости", <https://www.youtube.com/watch?v=3bj4LN4uEPk>; 21.30 хв.); зачитування слів-маркерів, питань до ведучої Ірини Фаріон тощо).

9. Написання есе "Ти камінь з Божої праці".

10. За бажанням (можна з друзями, рідними) подивитися півторагодинну кінотрилогію "Я камінь з Божої праці..." (кінорежисер Аркадій Миккульський, ф. 1 "Ольжич", ф. 2 "Доба жорстока, як вовчиця", ф. 3 "Незнаний воїн", <https://www.youtube.com/watch?v=AMEQRTkFgBA>) і залишити відгук про неї в соцмережах, зробити скрін.

У додатках подаємо тези відповідей на завдання окремих студентів.

Завдання 2б

У 1929-му після заснування ОУН (Організації українських націоналістів) Олег Ольжич став одним

із її активістів, очолив культурний сектор організації, а незабаром став заступником голови Проводу ОУН.

Олег Ольжич зі зброєю в руках боровся за Карпатську Україну в 1940-му.

Влітку 1941-го Олег Ольжич очолює націоналістичне підпілля в Києві. З його ініціативи в столиці розпочинається розбудова українського політичного і культурного життя. Постає Українська національна Рада як майбутній парламент незалежної України. Починає виходити газета "Українське Слово", організовуються інші українські інституції. Так, з метою мобілізації народу на побудову Української держави Олег Ольжич організовує багатолюднє відзначення та звеличення подвигу героїв, які в 1921-му були розстріляні більшовиками поблизу села Базар, що на Житомирщині. Незважаючи на протидію окупаційної німецької влади, до Базару зійшлася велика кількість українців з усієї території країни...

Олег Ольжич був мозком ОУН. Саме тому за ним так полювали і гітлерівці, і кадебісти. Похідні групи Ольжича працювали по всій Україні, зокрема і на Донбасі.

Усвідомлюючи неминучість поразки у війні Німеччини та окупації Радянським Союзом території України, Олег Ольжич ухвалює рішення про створення "Куреня смерті" – загону добровольців, який мав залишитися за лінією фронту з метою проведення широкомасштабних диверсійних акцій у тилу ворога. Очевидно, Ольжич добре розумів приреченість людей, які б відважилися на цей крок, однак вважав, що ідея нових Тернополів чи Крутів неодмінно підніме на нову боротьбу майбутні покоління українців.

Завдання 4

Зі статті "Героїзм в українській усній словесності":

"Ще сьогодні ми є свідками фальшивого трактування нашої літератури, мовляв, українська література не стоїть на світовому рівні, вона занадто локальна, має провінціальну закрутку тощо. Закиди смішні. Що наша література не відома так, як, скажімо, англійська, – причина цього лежить передусім у недержавності нашої нації... Ми, що відкинули безнадійність та пасивність наших батьків, найбільше цінимо ідейну глибину та бадьорість нашої літератури. А втім, цей здоровий оптимізм, переплетений трагізмом, тягнеться через усі доби нашої літератури. Піднесений настрій, плекання героїчного культу, відданість ідеї та тому, хто її уособлює, – ось чого дошукуємося в нашій

національній літературі. Починаючи старою добою і кінчаючи новітніми поетами, тягнеться червона нитка самовідданості та героїчної жертвовності для ідеї. Чи то містичний Боян, чи співець "Слова", чи літописці, чи кобзарі, чи Шевченко, Леся Українка, Франко, чи нові поети – тон однаково витриманий. Чи це дух княжих воїв, чи дух козаків, чи дух Крут та Базару, чи дух полонин Закарпаття – це все український дух і характер" [2, с. 179–180].

Правда, це про велику нашу культуру, про домінують героїчного в ній, про оптимізм нашого народу навіть у найчорніші періоди історії?

Зі статті "Дух руїни":

"Українська історія багата на великі й героїчні моменти, але досить в ній і темних та болючих сторінок, що їх воліли б ми часто вирвати і не мати в цій великій книзі, з якої нарід має вчитися славних і добрих діл. Та зріла, мужня суспільність не сміє боятися глянути правді в лице, зокрема у хвилині, коли дійсність вимагає, щоб її бачити тверезо, а не через рожеві окуляри ідилії.

Уся історія України – це боротьба двох сил: конструктивної, що скупчує українську потугу, щоб звернути її назовні, і руїної, що розпорошує її у взаємнім самопожиранні та несе розбиття та розлад. А вслід за цим завжди йшло панування чужинців над Україною. У цій вічній боротьбі творчого будуючого духу зі стихією степу й руїни віримо твердо, що творчий дух перемаже хаос і розлад, звідки б цей не походив і як не проявлявся. Бо інакше не було б смислу в нашому житті і змаганні" [2, с. 180].

А це, звичайно, про те, що пора нам, українцям, стати творцями своєї держави, а не її руїниками; про те, що наша перемога - у нашій єдності, бо наші чвари завжди на руку ворогам усіх мастей.

Завдання 5

У книзі "Незнаному воякові" мене вразила поведінка Олега Ольжича – в'язня гітлерівського табору. Він був заарештований гестапо 25 травня 1944-го. Його кинули в нацистський концтабір Саксенгаузен, у камеру № 15. Це камера для особливо небезпечних для рейху в'язнів, які сиділи на ланцюгу, прикріпленому до середини камери. Ланцюг був короткий і дозволяв зробити кілька кроків, не пускаючи в'язня ні до дверей, ні до стіни, ні до вікна. Олега брали на допити щодня. Повертали на ніч або на обід. Торттури тривали кілька годин. Ольжич не видав нікого. Сатрапи бісилися. Ольжич був закатований вночі 9 червня 1944-го.

Завдання 7

Я знаю, що...

а) ніхто нам не створить держави. Свою державу мусимо створити ми самі;

б) Олег Ольжич говорив про Україну як про сильну державу. І такій Україні – залізній! від Карпат до Паміру – бути;

в) Ольжич розумів: життя прекрасне, кожному мить його слід цінувати. Але йде боротьба за рідний край, тому ніяких вагань і сумнівів щодо свого призначення на цій землі. Мусимо взяти до рук зброю!

Завдання 8

Слова-маркери: поет національного героїзму; мілітарна нація; жива нація; професійна армія; не уникати важкої роботи; залізний характер українця; націоналіст – це інтелектуал; духовна зброя; життя – найбільший дарунок від Бога; не боятися смерті.

Питання до автора: 1. Що слід зробити, щоб передачі з проекту "Велич особистості" мали мільйонні перегляди? 2. Чи відчуваєте Ви вплив Олега Ольжича на себе? Якщо так, то в чому полягає цей вплив? Якщо ні, то чому?

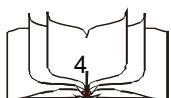
Завдання 9

А. Ти справді – камінь з Божої праці. Як Давид, що переміг у нерівному бою велетня Голіафа; як Мойсей, що силою слова підвів народ свій із летаргійного сну в неволі і вивів на свободу. Ти теж, Олеже, воював і словом, і мечем, щоб народ український повірив у свої сили, піднявся на боротьбу і переміг. Ти не побачив перемоги. Але її, я знаю, побачимо ми, адже в нас є нездоланні ЗСУ і ревна молитва до Господа. У нас є сьогодні схожі на тебе, Олеже. І їх багато. Я назву лише одного – поета, музиканта, барда, сценариста Іллю Чернілевського. Він теж – камінь з Божої праці...

Б. "Нарід, який вірить, що якась суміжна країна або імперія збудує йому державу, ніколи не зможе стати на власні ноги і буде завжди паралітиком, а його політичні групи будуть задніми колесами для чужих агентур" [2, с. 213–214]. Так твердив юний Олег Ольжич. І він зробив усе, щоб виховати таку залізну націю, яка б ніколи і ніким ніколи не була переможена. Ім'я Олега Ольжича, цієї геніальної особистості і саможертвовного патріота України, на мій погляд, має бути добре відоме всім українцям. Цю думку слід донести до якомога ширшої аудиторії. Олег Ольжич – це наша, українці, звитяга, гордість і честь перед усім світом. Справжній камінь з Божої праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ольжич Олег. Незнаному воякові // Дніпро. 1994. № 2–4.
2. Ольжич Олег. Цитаделя духа. Словачке педагогічне видавництво у Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, Фундація ім. Олега Ольжича у Лондоні, 1991. 248 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ Ю. БОЙКА-БЛОХИНА В НІМЕЧЧИНІ У БОРОТЬБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

*"Для Вашої стражденної Нації створили Ви чудові розвідки,
якими Ви перед нею заслужили велику вдячність.
Але разом з тим, Ваше ім'я в Анналах Вашої країни знайде визначне місце.
"Immortalis est Terra Ucrainica – immortalis sunt vuri ejus"
Prof. Dr. Hubert Rosel (Universitat in Munster)*

Юрій Блохин (псевд. Бойко) – український і німецький науковець, габілітований доктор, професор Людвіг-Максиміліанс Університету, ректор, професор, доктор УВУ, 10-ти кратний академік світових академій. Він добре відомий на Заході та за Океаном, але менш відомий в Україні, де народився, провів своє дитинство та молодість, розпочав наукову і політичну діяльність, але його ім'я за радянських часів було заборонено в Україні через національні погляди.

У жорстокі роки німецької окупації, він за наказом ООН пішов у підпілля, щоб боротися проти двох загарбників, ворогів українського народу. Перебував він у різних західних країнах під різними псевдонімами, бо в Україні мав тавро – "буржуазний націоналіст" і "ворог народу", тому ім'я та перебування його на батьківщині було заборонено. Вперше професор Ю. Бойко-Блохин відвідав самостійну Україну у 1992 році, на той час він був великим вченим і політиком за кордоном. Сподіваюся, що його ім'я знайде почесне місце серед учених, молодих аспірантів, студентів та політиків в Україні, якщо прочитають мої праці: 4 томи політичної діяльності на тлі історії ОУН та 5-томник "Епістолярної спадщини професор Ю. Бойка-Блохина" на основі архівних матеріалів, які стануть поштовок для подальшого дослідження наукової, політичної творчості та громадської діяльності вченого і заглиблення в його праці, що не втратили цінності у нинішній час, у боротьбі українського народу проти російських окупантів. У своїх політичних працях, написаних у чужинному світі, він підносив ідею незалежності України серед німецьких політиків, застерігаючи небезпеку російської агресивної політики і для Західної Європи.

У цій короткій статті наведу деякі тези про діяльність Ю. Бойка-Блохина в німецькому науковому та політичному світі.

Наукова діяльність професора Ю. Бойка-Блохина в німецькому світі розпочалася в 60-х роках ХХ століття, коли він погодинно працював у німецькому Людвіг-Максиміліанс Університеті в Мюнхені.

Одного разу за кавою обидва професори Ю. Блохин і німецький Ервін Кошмідер обмірковували творчість Ф. Достоєвського. Раптом Е. Кошмідер запропонував Ю. Блохину стати у ЛМУ

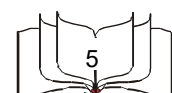
професором-гостем, щоб викладати російську літературу, адже його німецькі колеги-славісти знають історію російської літератури, але запас їхньої лексики недостатній і їм важко викладати російською мовою історію літератури так, щоб це було водночас і мовною практикою для німецьких студентів. Така пропозиція стала несподіванкою для Ю. Блохина. Він, знавець і натхненник україністики, мав би читати лекції російською мовою!

Учений знав російську мову, бо багато років довелося бути в російськомовному оточенні українських міст і обороняти українську мову від зайд і перевертнів. Професор задумався над пропозицією. Нарешті згодився за умови, що поруч з російськомовними викладами буде мати змогу викладати німецькою мовою історію української літератури. На це Е. Кошмідер погодився.

Баварським Міністерством освіти і культури було розглянуто питання про прийняття Ю. Блохина на роботу в ЛМУ. У листі до ректора університету в Мюнхені під № 32347 від 30.05.1962 р. зазначалося: "...професор Ю. Блохин в літньому семестрі 1962 р. і в зимовому семестрі 1962/1963 рр. запрошений для викладання і, ...що він протягом семестру буде викладати щонайменше по 4 години в тиждень. А ges. Dr. Weber" [2, с. 58].

Але як натхненно не працював Ю. Блохин та почував себе пригнобленим. Матеріальні злидні "професора-гостя" давалися взнаки, бо годин було мало, ніхто не мав такого мізерного заробітку. Міністерство фінансів не підвищувало йому оплати, бо він не був університетським доцентом у зв'язку з відсутністю німецького громадянства і невідповідності віку.

Професор відмовився від німецької пенсії у майбутньому, що було великою помилкою, але отримав статус доцента університету, бо без цього він не міг стати професором. Юрій Бойко-Блохин вирішив габілітуватися за німецькими університетськими приписами. Ректор, сенат і філософський факультет визнали це слушним. Про це він згадував: "Становище "професора-гостя" я осягнув з допомогою професора Е. Кошмідера", але у сприяттні процесу перегабілітації, Кошмідер не виявив ніякої постави, так ніби він мене і не знав. Активно мені посприяв інший ординаріус-славіст

професор А. Шмаус. Саме він за дорученням сенату поставив питання про фах у моїй габілітації, який я визнаю: як славіст взагалі, чи як фахівець слов'янського літературознавства. Я відповів: вважаю себе фахівцем слов'янського літературознавства. Саме в цій площині було проведено мою перегабілітацію" [2, с. 60].

Темою викладу була "Проблематика творчості М.Гоголя", у якій Ю. Блохин висвітлив внутрішню психічну роздвоєність М. Гоголя як російського письменника з українською душею. Декан факультету професор К. Беккер познайомив професорів з науковою діяльністю Ю. Блохина, і на закінчення сказав: "На факультеті немає жодного професора з такою великою науковою бібліографією" (Архів. Витяг із Протоколу зборів). Після таємного голосування, габілітацію Ю. Блохина було затверджено одногосно. Це відбулося 15.12.1966 року.

Для того, щоб стати професором німецького університету, потрібно мати чотири роки стажу на посаді доцента, але йому як досвідченому вченому присвоєно статус німецького габілітованого професора через два роки.

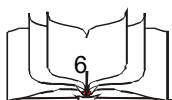
Доки йшла конкурсна процедура прийняття нового ординаріуса, важко захворів ординаріус професор Шмаус, і слов'янський Інститут залишився без керівництва. Міністерство освіти і культури тимчасово призначили Ю. Бойка керівником Славістичного інституту з додатковою оплатою. Канцлер ЛМУ професор Франц Фрідбергер і декан філософського факультету професор Карл Беккер подбали про належне матеріальне забезпечення Ю.Блохина як німецького професора: професор отримав прекрасне помешкання з 11 кімнат, яке служило також для зустрічей німецьких і українських учених та діячів культури, де обговорювалися різні проблеми. Та згодом першим ординаріусом став професор Гольтгузен, німець, вихований у російському середовищі і був російським патріотом. Він сказав, що історію української літератури немає потреби викладати, рішення його було остаточним. Ю. Бойко пішов до ректора професора М.Лобковіца, славетного філософа, який належав до роду чеської аристократії і своєю діяльністю став відомий у Західному світі. Той запевнив Ю. Бойка, що постава Гольтгузена є виявом брутальної самовпевненості та буде засуджена професорським колективом.

Професор вперше заснував україністику в Інституті славистики при ЛМУ і підніс її на рівень з іншими слов'янськими літературами, які на той час уже були при ЛМУ. Ю. Блохин мав чималий авторитет у науковому світі. Він був членом Об'єднання німецьких славістів Західної Німеччини та вищих шкіл Західного Берліну з 1969 року, головою якого був професор Фрідріх Шольц, а заступником був професор Ю. Блохин. Професор заснував при

цьому Об'єднанні Комісію з поширення україністики в німецьких університетах (восени, 1980). Коло німецьких вчених було великим; відбувалися різні засідання, йшла боротьба за поширення україністики. Цікавим є листування з членами Комісії, з якого видно напрями праці Ю.Бойка як голови Комісії. Звертаючись до керівників CSU в листі від 20.10.1980 р. Ю. Бойко говорить про незадовільний стан україністики в ЛМУ:

"...Крайньо незадовільне становище україністики слід вважати шкідливим із двох сторін: з точки зору державних інтересів Німецької Федеративної Республіки і з погляду морального обов'язку славістів перед наукою... Ми є вірні заповітам Й. Гердера, але стосовно української мови української нації ми цей заповіт порушуємо, залишаючи в тіні багатомісячний розвиток української культури, української літератури та мови. Німецький державний резон диктує нам потребу не тільки розвитку наукових досліджень у галузі україністики та поширення її навчання та дослідження, але й широку популяризацію українознавства в культурних верствах німецького народу. Український народ посідає друге місце серед інших слов'янських націй.... Україністику ми повинні поставити в наших університетах на високий рівень, дбати про піднесення українських знань серед нашої інтелігенції та серед політиків, і цим самим викликати й потребу в кваліфікованих молодих українцях, які б своєю працею були в якості перекладачів українських творів для німецьких сцен, преси, різних наукових досліджень.

Доброю річчю є те, що більшість наших університетів спеціалізуються на русистичі. Російська багатогранна культура на це заслуговує. Але хибним у нашій славістичній освіті є той факт, що в жодному німецькому університеті не стала україністика славістичним фахом на рівні з русистикою. Ми ще не створили навіть моральних і практичних передумов для цього. Поки-що ми маємо наш осяг – створення Комісії з поширення україністики в німецьких вищих школах та університетах Німецької Федеративної Республіки, у тому числі і Західного Берліну. Ми уже відбули організаційне засідання. Налагодження контактів з різними університетами і німецькими науковцями ще незадовільний, за винятком наукових контактів з професором Шаллером, який є у Мюнхені. Як голова цієї Комісії, я відбув власним коштом поїздки до Бонну і Гамбургу і мав розмови з членами Комісії: Dr. D. Gerhardt, Dr. H. Rothe, Dr. Wedel, Prof. Dr. Friedrich Scholz (Vorsitzende unseren Verband). З Prof. Dr. Reisner я обговорював про ці завдання в Мюнхені. Коли він і колега Ганс Роте були на Інтернаціональному симпозиумі "Goethe und die ukrainische Literatur". З колегою О. Горбачем та

професор G.Gesemann мав розмову по телефону. Із цих контактів, дискусій вимальовується план роботи Комісії. Завдання стоїть, щоб, починаючи із зимового семестру 1981/1982 рр., розпочати виклади української мови" (Лист із Архіву).

Про те, як розвивалась праця Комісії з поширення україністики у вищих школах та університетах ФРН та які труднощі і перешкоди у її поширенні вона зазнала, можна прочитати із книг професора. Ю. Бойко обзавівся університетськими друзями, про що свідчить його листування.

На основі "Реєстрів семестрових викладі" в ЛМУ бачимо різноманітність тематики викладів професора Ю. Блохина, які ґрунтувалися на власних наукових дослідях. За 27 років праці в ЛМУ професор Ю. Бойко читав свої оригінальні лекції, розробляючи нові проблеми літературознавства не лише української, але і різних слов'янських літератур, з якими можна глибше познайомитися із його бібліографії та моїх праць про його діяльність (див. Список літератури). Його лекції, тексти яких знаходяться в архіві, давали розуміння суспільної й релігійної проблематики в українській літературі у XIX столітті на фоні європейських духовних течій. Тематика викладів української, білоруської й російської літератур розгорталася переважно в площині порівняльного літературознавства. До уваги бралися не тільки слов'янські літератури, але і літератури Західного світу. Про цю працю свідчать тисячі карток, які зберігаються в архіві професора Ю. Блохина (Музей-архів родини Д. і Ю. Блохина у Переяславському університеті імені Г. С.Сковороди). У них відбилися напрями викладів Юрія Блохина. Він збирав все це із джерел світових бібліотек, архівів. Копії цих матеріалів знаходяться у папках архіву. Він довго працював у Західному Берліні в бібліотеці, де були зосереджені українські видання радянського періоду 20–30-х років XIX і XX ст.; у Британському Музеї в Лондоні, де є тисячі українських видань XIX і XX століть; у Нью-Йорку в публічній бібліотеці, яка збрала велику кількість східноєвропейських видань; у Гарварді в українознавчій бібліотеці; у Парижі в бібліотеці ім. Симона Петлюри тощо.

Досліджуючи архівні матеріали Ю. Бойко-Блохина, можна прийти до висновку, що професор мав свої плани: він задумав заснувати україністику в ЛМУ і поширити її в інші німецькі університети, піднявши її на вищий рівень, ніж вона існувала в деяких університетах, де переважала русистика. А тому, працюючи в УВУ і займаючи високі посади, він знаходив шляхи до німецьких університетів, залучаючи німецьких вчених до співпраці, запрошуючи їх на заходи, які проходилися в УВУ. Він ставив за мету показати і переконати німців, що Україна – це велика держава і корені її історії і культури, мови тягнуться з давніх часів, що ця країна була знищена багатьма загарбниками, особливо

російським царизмом і його наступником – Радянським Союзом. Він переконував усіх, що багатовікова історія боротьби українського народу за визволення від рабства за свою незалежність обов'язково знайде шлях до визволення. І вона знайшла цей шлях без крові, і народ здобув свою незалежність, і з цим треба рахуватися і друзям, і недругам, бо назад дороги нам немає. Ю. Блохин передбачив розвал СРСР і дожив до перемоги українського народу, хоча запевняв, що не все піде так гладко, бо "...ворог не спить, він намагається повернути Україну назад, а якщо ні, то він знайде всілякі спроби розпалювання ворожнечі між українським народом, компрометуючи Україну в очах Заходу, блокуючи її розвиток як духовно, так і політично. Політика СРСР була продумана, але не вдалося знищити український народ голодоморами, Чорнобилем, радянський уряд ще до 70-х років XX століття загарбницьким методом використав майже усі природні енергоресурси України, щоб у майбутньому поставити український народ у енергетичну блокаду" (Архів). Збулися передбачення Ю. Блохина, але відбулося важливіше – свідомість народу зросла, і народ у сучасній військовій обстановці показав, що його сини віддають життя, але не віддадуть своєї території та Незалежності.

Юрій Бойко-Блохин часто виступав з лекціями на наукові і політичні теми в німецьких університетах, доносячи правду про Україну та її загарбників. Він мав широке коло спілкування з видатними політиками Німеччини, як Міністр-Президентом Франц-Йозефом Штраусом, Його Величністю Отто фон Габсбургом, Францом Штауфенбергом (сином Кляуса Ш., що декілька разів робив атентат на Гітлера), різними керівними членами уряду Бундестагу, бо він був членом керівної партії CSU з 1972 р. та керівником членів, які прибули із Сходу.

Щоб увійти в німецький світ, потрібно було мати німецьке громадянство, але йому довго не давали, щоб він не отримав статус "Беамтера", який дав би в майбутньому отримувати німецьку пенсію і увійти в політичний світ, в якому можна було ставити питання про боротьбу за незалежність України та інші проблеми, що стосуються України. Ставши громадянином Німеччини лише 25.10.1968 року, коли вік уже не давав можливості стати "Беамтером", він втратив можливість німецької пенсії, зате професор міг включитися в різні наукові, політичні й громадські організації, де можна було б засвідчити існування нашої української нації, її мови, культури і піднести її, де це було можливим, на рівень західноєвропейської. Правда про українську націю зацікавила багатьох німецьких вчених. Тут він згадав німцям про слова німецького філософа, письменника, богослова Йоганна Готтфріда Гердера, який в своїй праці "Щоденник моєї

подорожі за 1769 рік" писав: "Україна стане колись новою Грецією: прекрасне підсоння цього краю, весела вдача народу, його музичний хист, родюча земля, колись прокинуться: тільки з малих племен, якими чей же колись були греки, простягнуться до Чорного моря, повстане велика, культурна нація і її межі, а відтіля ген, у далекий світ". У цій праці, як у працях інших німецьких письменників, Ю. Бойко-Блохин знаходив паралелі і переконання величчя своєї Батьківщини і її культурних діячів, письменників, як Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка та ін. Ці знання доносив професор до німецьких студентів, які так чи інакше ці знання передавали іншим. Він підготував ряд докторантів, які захистили свої праці з україністики. Про все це можна детально прочитати у моїх працях "Епістолярної спадщини Ю. Бойка-Блохина" [4; 5].

Листування з німецькими видатними політиками [3] надзвичайно цікаве, де видно його величезну не тільки наукову, громадську, релігійну, але і політичну працю в Німеччині та за Океаном.

Настала можливість поставити проблему вивчення культури й духовності народів, що входили до складу СРСР, але не були росіянами. Для цього Ю. Бойко розробив докладну наукову мотивацію потреби вивчення культур цих народів у стінах німецького Університету. Платформу цю Ю. Бойко-Блохин подав німецькою мовою керівникам кафедр для обговорення. У кінці він зробив акцент на недоліках: "...В Німеччині студії з галузі русистики, з відомих причин, здобули широку популярність... Натомість досліди вивчення інших народів СРСР в нашій країні майже повністю відсутні... Хоч наше суспільство вже кілька десятиліть відчужилося від колонізаторських цілей, воно тримається все-таки здебільшого цілком несвідомо залишками колонізаторських поглядів... Виходячи із цього, я пропоную створення Інституту для вивчення неросійських народів СРСР при Людвіг-Максиміліанс Університеті в Мюнхені. Інститут має досліджувати ті сторони культур зазначених націй, які мають значення для загального розвитку цивілізації і культури, зосереджуючись на культурних явищах ХІХ–ХХ століть [1, с. 209]. Пропозиції знайшли підтримку у 16 професорів. Професор Кретценбах писав:

"Про потребу зазначених дослідів із духовного життя в межах наукової роботи університету в Мюнхені немає ніякого сумніву". Професор Шауерманн зазначив: "Дослідницька галузь має велике значення і, власне кажучи, дивним є, що вона так пізно підноситься" (Архів Ю. Блохина). Однак знайшлися професори, які заперечували сказане вище, бо боялися дратувати Кремль. Вони твердили, що все це складно й потребує великих матеріальних затрат. Незважаючи на те, що Міністр освіти і культури Баварії д-р. Маєйр та Баварський сенат

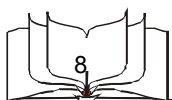
виявили певну схильність до пропозиції Ю. Блохина, більшість професорів були проти неї. Прийшлося залишити все це.

З 1970 року професор Ю. Бойко-Блохин входив до Об'єднання Панєвропейського Союзу (ПЕН), який займався політичними питаннями країн Середньої та Східної Європи. На засіданні цього ПЕН(у) професор підносив проблеми визволення України, його уважно слухали, але політичних ухвал його пропозиції не вводили. Це була загальноєвропейська настанова не помічати України. Свідченням цього є лист професора Ю. Бойка до Його Величності Отто фон Габсбурга від 5.01.1976 р.: "В Репуоріа-Уніон об'єдналися люди, що стоять на демократичних позиціях, заперечують усі форми тоталітаризму та соціалістичні експерименти. Я вважаю, що ми не потребуємо нашої окремої ідеології. Однак мені здається, що наша форма збереження європейських духовних цінностей є дещо обмеженою. Європейські народи, без сумніву, є культурною спільнотою, яка виростає із латинсько-єллінських джерел, але Європа являє собою також систему народів, націй, і кожна нація має в собі своє духовне закорінене в давнині єство, і тільки егоїстичний націоналізм, а не патріотизм, є нашим противником. Ця теза потребує спеціального дослідження... Визвольний націоналізм східноєвропейських народів, зокрема антимосковські рухи серед народів СРСР, мають багато симптомів до ідеї об'єднання із Західною Європою, і нам доцільно вивчати силу їхнього визвольного потенціалу та наші можливості моральної допомоги поневоленим націям Середньої і Східної Європи, щоб не виникли спалахи війни. Для цього нам потрібна справжня політична етика, в якій не повинно бути й тіні цинізму. Для цього завдання потрібний спеціальний Комітет..." (Архів родини Блохин).

Отже, робота Ю. Блохина виходила на вищий міжнародний ступінь у боротьбі за визволення України. Це намагання хоч і не досягло успіху, але дало все-таки членам ПЕН інформацію для роздуму і про становище в Україні, яка відстоює свої права на самоіснування та самовизначення.

Щоб знайти собі підтримку в уряді і її керівників, Ю. Блохин вступив до керівної партії Баварії – Християнсько-Соціальної Унії (CSU), на чолі з Міністр-президентом Ф.-Й. Штраусом. Листування між ними порушувало проблеми партійного життя в Баварії, справи української культури на еміграції та в Німеччині.

У короткій статті не можливо передати всієї тієї наукової і політичної праці професора Ю. Бойка-Блохина на благо України. У Німеччині він був головою "Незалежної асоціації дослідників теорії і практики національної проблеми" (1955–1970 рр.) та редактором бюлетеня "Die Nationalitäten Politik Moskaus" (7 номерів об'ємом 70 стор. кожний);

заснував серію видань – "Beitrage zur neueren Literaturgeschichte"; написав монографії "Gegen den Strom" (1979); "Russische Bolshevism" (1961), за яку отримав американську Золоту медаль Першого Американського Легіону; його праця "Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури" була однією із 5-ти праць інших українських вчених, що посприяли спорудженню пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні, а також монографія "Taras Schevtschenko. Sein Leben, Sein Werk" (1965) та інші. Він – ініціатор спорудження ганебної пропам'ятної дошки в Бад-Емсі (27.06.1976 р.) до 100-ліття підписання Олександром II указу про заборону української мови та культури (30.05.1876 р.); голова ОУП "Слово" в Європі; член ОУН(м) та Проводу; член Баварської партії CSU з 1972 р. та керівник членів зі Сходу; Віце-президент Державного Центру УНР в екзилі (з 1984); голова сенату ОУН(м) до кінця свого життя. Я не наголошую на його великій бібліографії, яка ще не закінчена.

Висновок. Ми повинні бути вдячні Богу, що послав нам вірного сина України, який своєю невтомною працею створив не тільки світову славу, а також визнання нашої нації в Західному світі. Він приніс

світло правди про українську націю, її давню історію, культуру і всілякими способами намагався підняти її в німецькому світі, і це був важкий хрест, який він ніс до останнього дня свого життя.

Його шанували вчені, політики в Німеччині, не забували його ювілейні дати, що свідчить одне із вітань ректора ЛМУ: "Ми завжди вдячні за Вашу довголітню, успішну працю як викладача, так і дослідника в нашій Alma mater, за Ваші інтернаціональні зв'язки, інтернаціональні конгреси про українську культуру і літературу, які Ви проводили, якими Ви пробуджували наших вчених до наукової літературознавчої праці. Наші студенти високо цінували Ваші лекції з історії слов'янських літератур, особливо української культури, літератури та історії. Ви увійшли в німецьку науку як визначний світовий вчений. І за це все ми Вам вдячні. Вітаємо Вас з ювілеєм і бажаємо всього найкращого у Вашому подальшому житті" [8].

Я вірю в молоде покоління, нашу зміну, яка не дасть пропасти славній українській культурі, історії, бо наука правдива, наука вічна. Де сильна наука, там сильна держава.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тетеріна Дарина. Життя і творчість Юрія Бойка-Блохна. До 70-річчя діяльності. Мюнхен – Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 280 с.
2. Тетеріна-Блохін Дарина. Діяльність Ю. Бойка-Блохна в німецькому світі. Переяслав – Хмельницьк – Мюнхен, 2009. 400 с.
3. Blochyn Dariana. Die wissenschaftliche und politische Tätigkeit J. Bojky-Blochyn in Deutschland. Band I. Epistolarium. München – Ternopil. 2012. 483 s.
4. Блохін Дарина. Епістолярна спадщина Ю. Бойка-Блохна. Том II. Мюнхен – Тернопіль. 2014. 498 с.
5. Блохін Дарина. Епістолярна спадщина Ю. Бойка-Блохна. Т. III. Мюнхен – Тернопіль. 2017. 610 с.
6. Блохін Дарина. Епістолярна спадщина Ю. Бойка-Блохна на тлі політичних подій ОУН. Частина I. Том IV. Мюнхен – Тернопіль, 2019. 540 с.
7. Блохін Дарина. Епістолярна спадщина професор Ю. Бойка-Блохна. Частина II. Т. V. Мюнхен – Тернопіль. 2020. 450 с.
8. Архів Родини Блохін у Переяславському університеті.

ЮРІЙ СОЛОМІЙЧУК (1857–1918) – ІДЕЙНИЙ НАТХНЕННИК ТА ОРГАНІЗАТОР ПОЛІТИЧНОГО ТА КУЛЬТУРНО - ПРОСВІТНИЦЬКОГО ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЦЬКОЇ ГУЦУЛЬЩИНИ КІНЦЯ ХІХ– ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Багатостраждальна українська історія написана безліччю доль наших співвітчизників, які протягом віків не шкодували свого життя, щоб покласти його для боротьби за кращу долю свого народу. Однією з таких видатних постатей є наш земляк Юрій Соломійчук з Верховинщини, який активно провадив свою діяльність в кінці ХІХ – початку ХХ століття, в часі, коли наш край належав до Австро-Угорської монархії, саме тоді, коли почалось піднесення національно-визвольного руху в цій величезній "клаптиковій імперії".

Вагомий вплив у формуванні національної самосвідомості українців Галичини у цей час мала діяльність осередків пожежно-гімнастичного товариства "Січ", започаткованих у 1900 році Кирилом Трильовським [7, с. 92].

Пропагандистом січової ідеї Юрія Соломійчука вважає дослідник Михайло Гуйванюк, завдяки наполегливій праці Соломійчука уся Гуцульщина за короткий час покрилась густою сіткою "Січей" [4, с. 83]. Михайло Ломацький відзначав, що на Галицькій Гуцульщині січовий рух прокладав собі шлях досить важко, адже у той час значна частина гуцулів була відірвана від цивілізованого світу: "...Гуцул "сохнув як гриб" у своїх горах, спав твердим сном у своїй гражді..." [8, с. 142].

Кирило Трильовський, як засновник "Січі" намагався створити таку організацію, де б закріплювалась національна традиція, самоорганізаційна дисципліна, все це разом б виробляло з січовиків щировідданих героїв, готових боротися за здійснення національно-соціальних і державних прав [3, с. 44]. Юрій Соломійчук став правою рукою Трильовського в організуванні "Січей" на Гуцульщині. Не тільки щирим, відданим співробітником, але й приятелем. Січова ідея, праця над національним освідченням стала змістом його життя [8, с. 145].

Зародження січового руху в значній мірі було зумовлене бажанням керівництва Української радикальної партії зміцнити позиції та здобути собі електорат в особі українського селянства. У здійсненні вищезгаданих намірів території Покуття та Галицької Гуцульщини відводилась особлива роль, де радикалізм пустив найглибше коріння. Про це писав К. Трильовський у листі до М. Павлика: "...Тепер маю велику роботу з

"Січами"... при допомозі "Січей" задумую наново воздвигнути Радикальну партію [13, с. 69].

Питання заснування "Січей" розглядалося на ХІІ з'їзді Русько-Української радикальної партії, який відбувся у Львові 15 грудня 1901 року [6, с. 228]. Саме такою особистістю, готовою на самопожертву заради вищої мети і був Юрій Соломійчук, який не побоявся виступити на захист прав своїх земляків-гуцулів, незважаючи на переслідування польської шовіністичної влади.

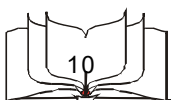
Особливо небезпечною стала діяльність кошового "Січі", яким став Юрій Соломійчук з Жаб'є в 1904 році. Тоді він без погодження з місцевою владою у березні та квітні вищевказаного року організував у селах краю січові походи та збори членів товариств [7, с. 51].

Апогеєм протиборства між січовиками та владою став арешт Юрія Соломійчука після проведених зборів 25 квітня 1904 року у селі Полянки під час відкриття січового осередку. Приводом до його ув'язнення, а також священника з села Довгополе отця Івана Попеля, котрий заступився за нього, стало роздавання Юрієм Соломійчуком серед жителів села січових відзнак – синьо-жовтих лент, обоє були запроторені до коломийської в'язниці [9, с. 4].

Судовий процес в коломийському суді розпочався аж в січні 1905 року, де головним обвинуваченим був саме Юрій Соломійчук, процес тривав чотири дні, після оголошення вироку Соломійчуку присуджено чотири місяці арешту, отцю Івану Попелю – штраф 30 корун [10, с. 53]. Сторону захисту представляли адвокати Євген Олесницький і Кирило Трильовський, які поставили собі за ціль економічну емансипацію відносно інших панівних суб'єктів, які торували собі шлях на території краю.

Представники січових товариств закликали закладати крамниці, спілки та нічого не купувати у чужих. Тому цим і слід пояснювати фальшиві досягнення та ворожий настрій з боку місцевої адміністрації і те засилля упереджень відносно січової організації краю, яке від панівних кіл краю виходить [12, с. 351].

На початку 1906 року з санкції повітового старости Косова жандарми арештували вдруге

провідника січового руху на Галицькій Гуцульщині Юрія Соломійчука. Газета "Громадський Голос" за вересень 1906 року пише: "Юру Соломійчука спроваджено вже до коломиїської тюрми. Він поживк і лежить в горячці... ему треба конче ліпшого харчу і ліків, бо він хорий, а інакше не видержить... не давайте, добрі люде марне пропасти щирому борцеві [14, с. 3].

Але і це випробування витримав Соломійчук. Вийшовши з Коломиїської в'язниці, він вже в грудні 1906 року виступав на відкритті читальні в Краснолілі [2, с. 55]. Також проводячи збори в Головах Косівського повіту, якими він керував, він пояснював статuti Товариства "Народної Спілки" і заохочував присутніх до вписування в члени цієї організації [5, с. 3]. Соломійчук неодноразово виступав на численних селянських зборах та вічах. Щоб паралізувати діяльність Соломійчука, урядовці намагались підкупити його [2, с. 55].

Кирило Трильовський так у своїх спогадах відзначив організаторські здібності Юрія Соломійчука щодо діяльностей "Січей": "Був це прекрасний вид, коли Юра провадив свою "Січ",

поділену на чети, всі в лентах із топірцями в руках, червоні пера і січові зорі на "кресанях", а він сам на воронім коні, над ним, в руках хорунжого, січова малинова хоругов з портретом козацького Батька, Богдана Хмельницького" [11, с. 33].

За відданість січовій ідеї терпів Соломійчук по тюрмах, а разом з цим матеріальні злидні та сімейні клопоти. У червні 1918 року, Соломійчук, маючи шістдесят років, помер. Його життя – це велика трагедія людини з народної гущі, що "народився 200 років запізно, а п'ятдесят зарано" [2, с. 57].

Отже, січовий рух на Галицькій Гуцульщині початку ХХ століття, формувався у доволі складних природньо-географічних умовах, значна територія краю була гірською місцевістю, яка в той час була відірвана від цивілізованого світу, і завдяки таким вихідцям з народу як Юрій Соломійчук, вдавалося пробуджувати національну свідомість горян, активізувати їх до духовної праці, патріотичного піднесення, надихаючи їх прикладом власного життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861–1939 рр. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1994. 72 с.
2. Арсенич П. Засновник "Січі" на Гуцульщині Юрій Соломійчук. Завальська "Січ" – початок масового руху національно-патріотичних сил за відродження української державності. Матеріали науково-практичної конференції. Снятин: Над Прутом, 1995. С. 53–57.
3. Арсенич П. Засновник "Січі" Кирило Трильовський (до сторіччя створення спортивно-пожежного товариства "Січ" у Завалля). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 76 с.
4. Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914). Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 264 с.
5. 9 падолиста відбулось в Головах... Громадський Голос. 1906. 20 падолиста. Ч. 80. С. 3.
6. З'їзд українсько-руської радикальної партії... Громадський Голос. 1901. 4 грудня. Ч. 28. С. 228.
7. Костючок П. Січово-стрілецька традиція на Гуцульщині на п. ХХ століття – локальний аспект національного усвідомлення. Лицарі рідного краю січово-стрілецька традиція в історії культури та мистецтві України ХХ століття. Коломия: Вік, 2007. С. 91–95.
8. Ломацький М. "Січі" на Гуцульщині. Гей, там на горі "Січ" іде. Пропам'ятна книга "Січей". Едмонт: Видавничий Комітет книги Січей, 1965. 432 с.
9. Січовий рух. Громадський Голос. 1904. 10 мая. Ч. 7. С. 49.
10. Судовий процес в Коломиї. Громадський Голос. 1905. 9 лютого. Ч. 7. С. 53.
11. Трильовський П. З мого життя. Уривок спогадів. Гей там на горі Січ іде. Пропам'ятна книга "Січей". Едмонт: Видавничий Комітет книги "Січей", 1965. 432 с.
12. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини (друга половина ХІХ – перша половина ХХ століття). Тернопіль: Економічна думка, 2001. 694 с.
13. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 663. Оп. 1. Спр. 231. Арк. 69.
14. Юру Соломійчука спроваджено... Громадський Голос. 1906. 11 вересня. Ч. 62. С. 3.

ТРАГЕДІЯ ДОЛІ ЧЕРНІВЧАНИНА ПАУЛЯ ЦЕЛАНА

Серед номінантів на Нобелівську премію з літератури 1969-го року був уродженець Чернівців Пауль Анчель, відомий світові як Пауль Целан, якого на той час вважали найбільшим талановитим німецькомовним ліричним поетом двадцятого століття і який, у цьому ніхто з найвідоміших письменників не мав жодних сумнівів, згодом обов'язково отримав би цю премію. Якби не пішов з життя у квітні наступного року, стрибнувши у Сену зі знаменитого мосту Мірабо...

Доля Целана – це трагедія людини, життя якої зруйновано "колесом історії" жакливого століття. У "Вікіпедії" повідомляють, що громадянство Целана – Румунія, СРСР, Австрія [1]. Громадянином Румунії та СРСР він став, будучи мешканцем Чернівців, які на час народження Пауля Анчеля 23-го листопада 1920-го року входили до складу Королівства Румунії. З 28 червня 1940-го року по 22-ге червня 1941-го року мав радянське громадянство, оскільки Буковина увійшла до складу СРСР у 1940-му році. У 1945-му році він відновив громадянство Румунії, у 1947-му став громадянином Австрії.

Коли Чернівці протягом трьох років були окуповані Німеччиною, місцеві євреї опинилися хто, як родина Целана, у концентраційних таборах або єврейських гетто, які небагато у чому відрізнялися від таборів, хто на примусових роботах у румунських так званих "трудовах таборах", як він сам. У нелюдських умовах існування Целанові пощастило вижити, але, перебуваючи у таборі Бузеу, він дізнається про те, що його родина загинула. Це призвело до важкої депресії, він навіть був на межі самогубства.

Розчавлений втратою родини, після звільнення Чернівців Пауль навчався в університеті та на певний час повернувся до батьківської квартири на вулиці Василькогасе (нині вулиця Панаса Саксаганського). Але спогади про минуле, перебування у стінах, де колись мешкала його загинула родина, були для поета суцільним жахом. Через це у квітні 1945-го року він біжить із СРСР у Бухарест, де намагається влаштувати нове життя, позбавлене жахливих спогадів.

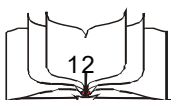
У Румунії Целан писав вірші, багато працював як перекладач і літературний співробітник, проте затримався він у Бухаресті лише на два роки, після чого на декілька місяців опинився в Австрії, де автоматично отримав громадянство.

Переїхавши до Парижу, він досить швидко здобув репутацію найкращого європейського ліричного поета. У 1952-му році Пауль Целан створив родину із місцевою художницею, аристократкою за походженням Жизель Лестранж. Згодом у подружжя родилися сини Франсуа та Ерік. Перший помер через декілька днів після народження, а другому Целан на все життя запам'ятався як ніжний батько.

Мешкаючи у Парижі, Целан отримав визнання як німецькомовний поет та перекладач: у Німеччині йому було присуджено почесну нагороду Федерального об'єднання німецької промисловості (1957 р.), літературну премію Вільного ганзейського міста Бремена (1958 р.), вищу літературну нагороду Німецької академії мови та літератури – премію Георга Бюхнера (1960 р.). Про творчість Целана багато писали науковці, які досліджували твори німецькомовного поета, визнавали їхню оригінальність та новаторство.

У Парижі Целан, як завжди, багато та плідно працював, тому матеріальне становище його родини було досить пристойним. Але насолоджуватися заслуженим визнанням, спокійним життям людина, яка пройшла через жахи війни, не могла. Саме жахливі спогади про часи війни руйнували внутрішній світ поета, який постійно перебував у двох реальностях: сьогоденні й минулому, розривався між ними, іноді втрачаючи відчуття реального життя та занурюючись у минуле.

До того ж, у 1953-му році відбулася сумна для поета подія, яка також багато у чому визначила його трагічне майбутнє: "Письменниця і журналістка Клер Голль розіслала німецьким критикам і ЗМІ безпідставні звинувачення, "згідно з якими Целан нібито вдався до плагіату віршів її чоловіка, німецько-французького поета Івана Голля", якого він перекладав. Найбільш образливим був її закид Целану, ніби той вигидав смерть своїх батьків у концтаборах. Цей факт глибоко вразив поета і позначився на його душевному стані" [2]. Поет, який завжди страждав від втрати родини, дуже важко переживав ці звинувачення-наклепи, що спричинило невиліковне психічне захворювання, яке у середині 60-х років призвело до його примусового лікування у психіатричних клініках: через загострення шизофренії він навіть погрожував ножем своїм дружині та малолітньому синові.

У клініках, лікарі яких намагалися стабілізувати його психічне здоров'я, Целан багато писав. Його психічний стан був нестабільним, доходило навіть до спроб самогубства під час лікування, коли він важко поранив себе ножем.

Коли дозволяв стан здоров'я та він залишав клініки, Целан брав активну участь у літературному житті Парижу, що, разом з новими збірками віршів, зміцнювало його репутацію як найкращого європейського ліричного поета. Щодо особистого життя – до дружини та сина він вже ніколи не повертався: коли поет не перебував у клініці, то мешкав окремо від них.

Восени 1969-го року Целан відвідав Єрусалим, де зустрівся з Іланою Шмуелі, чернівчанкою, з якою він був знайомий у рідному місті це у сорокові роки і з якою листувався приблизно з 1965-го року. Вона навіть відвідувала Пауля у Парижі. Ця жінка – останнє велике почуття Пауля Целана, наслідком їхніх стосунків став "Єрусалимський цикл" творів, що увійшов до збірки "Притулок часу".

Могло скластися враження, що попереду у Целана і щасливе кохання, і здобуття найвищої літературної нагороди, на яку, нагадаємо, його було висунуто у 1969-му році. Проте душевні страждання поета виявилися такими, які він не спромігся здолати. 20-го квітня 1970-го року все закінчилося: "Під мостом Мірабо струмує Сена". Досягнувши вершини слави, Пауль Целан став самогубцем, перехилившись у квітні 1970 р. через ажурне поруччя мосту над Сеною" [3].

Про чернівчанина Целана, для якого це місто було рідним, "в усіх енциклопедіях і словниках зазначено, що він – німецький поет, який жив і помер в Парижі" [4]. Начебто це не є визнанням його українським поетом, що належить до

українського літературно-культурного простору. Але важко не погодитися з тим, що "Целан уособлює ту епоху, коли Чернівці були частиною західноєвропейського простору в усіх аспектах" [4]. Цей момент не можна викреслити ані з життя поета, ані з життя його рідного міста.

У сучасному культурному житті центру Буковини постать Пауля Целана посідає заслужене місце. Багато зусиль для цього докладає відомий в Європі чернівецький науковець, професор Петро Рихло, він також є перекладачем творів Пауля Целана українською мовою [5]. Саме він є одним з ініціаторів та засновників фестивалю поезії "Міжнародний поетичний фестиваль MERIDIAN CZERNOWITZ" [6], серед учасників якого був і син Пауля Целана Ерік.

Пам'ятник Паулеві Целану, який дуже тонко й вдало підкреслює новаторський характер творчості уродженця Чернівців, розташовано на вулиці Головній. На головній вулиці міста, яка носить ім'я відомої письменниці Ольги Кобилянської, відкрито Літературний Центр Пауля Целана, значний культурний осередок Чернівців та області.

Трагедія долі Пауля Целана зумовлена жадливими подіями війни. Фізично він пережив страшні часи, але вони "розкололи" його внутрішній світ, зруйнували його психічне здоров'я, що призвело до самогубства. На сучасному етапі життя України ця доля є певною пересторогою, оскільки, як писав про Україну лауреат Шевченківської премії з літератури Дмитро Кремінь, кожному варто усвідомити:

І співати мало: "Ще не вмерла..."

І радіти мало, що не вмерла.

Треба жити, щоб жила – вона... [7, с. 91].

СПИСОК ЛІТЕРАУРИ

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%83%D0%BB%D1%8C_%D0%A6%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%BD
2. Пауль Целан: як поет із Чернівців став найкращим європейським ліричним поетом повоєнного часу. Взято з <https://explainer.ua/paul-tselan-yak-poet-iz-chernivtsiv-stav-najkrashhim-yevropejskim-lirichnim-poetom-povoyennogo-chasu/>
3. Целан Пауль. Взято з <https://www.books-xxi.com.ua/brands/tselanpaul>
4. Життєвий і творчий шлях Пауля Целана. Взято з https://otherreferats.allbest.ru/literature/00206515_0.html
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B8%D1%85%D0%BB%D0%BE_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
5. https://uk.wikipedia.org/wiki/Meridian_Czernowitz
6. Кремінь Д. Д. Пектораль: Нова книга. Николаев: "Возможности Киммерии", 1997. 120 с.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В. М. ЧОРНОВОЛА

Сьогодні Україна постала перед викликом збереження цілісності та власної державності. Дати необхідну відповідь наявним загрозам можливо лише якщо громадяни країни будуть усвідомлювати, що незалежність української держави є запорукою їх власного особистісного розвитку та виявлять готовність зробити все від них залежне для добробуту Батьківщини.

Українська національна ідея є актуальною проблемою в сучасних геополітичних умовах. Після здобуття незалежності України перед нею постав вибір нової ідентичності, такої, яка найліпше сприяла б процесам формування політичної нації співгромадян. Без розуміння сутності, структури та концептуальних засад української національної ідеї неможливо сформувати націю.

Актуальність проблеми української національної ідеї, як стверджує О. Забужко полягає в тому, що практично "кожен видатний мислитель торкався української національної ідеї, але й досі національна ідея не набула чіткої кристалічної форми" [5, с. 11].

Національна ідея – духовна основа життєдіяльності нації, система соціокультурних змін, яка визначає світоглядні та ціннісні компоненти. На політичному рівні – система символів і вольовий імпульс, що виступають духовною основою національних рухів та національної само ідентифікації, а на теоретичному рівні національна ідея – узагальнена світоглядно-методологічна вихідна позиція в концепціях державотворення, національного інтересу, національної безпеки тощо [4, с. 264].

У сучасному глобалізованому світі постають такі питання як – "Ким ми були?"; "Ким ми є?" і "Ким ми прагнемо стати?". Питання ці рано чи пізно виникають перед кожним народом у період національного самовизначення.

Виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Напевно модерною національною ідеєю України можуть бути свідомий рух у цивілізоване майбуття людей, яких об'єднує воля та свобода.

Постать видатної особистості, національного діяча, правозахисника, журналіста й політика В'ячеслава Максимовича Чорновола привертає

велику увагу багатьох українців, а саме його активна громадська позиція, нелегкий життєвий шлях, що підтверджують винятковість політичного мислення цієї людини та неабиякий вплив на пробудження національної свідомості українського народу. Він увійшов в історію як символ української національної ідеї, як один з тих, хто сміливо виступав за захист прав людини в СРСР, будучи дисидентом, тим більше українським. Вся репресивна машина СРСР виявилася не спроможною зламати українця.

В. Деревінський у своїй монографії "В'ячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика", наголошує, що "історія В'ячеслава Чорновола – це історія України, він брав безпосередню участь у творенні її як незалежної, суверенної держави" [3].

Можливо, В. Чорновіл міг стати нашим Месією, або міг змінити історію України, і вона б пішла іншим шляхом, якби на початку своєї незалежності обрали б президентом його, він виступав за реформи, які в 90-х рр. проходили в Польщі, Латвії, Естонії та Литві, ці країни змогли надалі стати повноправними членами Євросоюзу і НАТО, що забезпечило їм безпеку від росії.

Історичну роль і внесок В. Чорновола у становлення Української державності розглядають в політичних і наукових колах серед них такі дослідники як О. Бойко, О. Гарань, Г. Гончарук, В. Деревінський, Ю. Ключковський, Л. Капелюшний, М. Хейфец, В. Шкварець та інші.

Особливість В. Чорновола полягала в тому, що він формувал світогляд та ідеологію тих, хто був навколо нього. І саме тому можемо стверджувати, що ідеологія Народного Руху України сформована головним чином ним [2].

Лідер Народного Руху України В. Чорновіл вбачав основними елементами національної ідеї це: українська національна унітарна держава з однією державною мовою – українською, захист інформаційного простору, економічні реформи, підтримка національного виробника, вихід із СНД, формування української армії, захист національної безпеки й територіальної цілісності України, рух в євроатлантичній структурі.

Ідеї національного відродження в працях М. Драгоманова, Б. Грінченка, І. Франка допомогли В. Чорноволу сформувати свою життєву позицію, особливо погляди Бориса Грінченка. Після дипломної роботи вони переросли в дослідження та національне самоутвердження, прагнення,

сміливо йти уперед і виборювати українську національну ідею [1, с. 4].

Центральною проблемою обох було мовне питання, що ставало тим стрижнем, задля якого вони боролися, бо рідне українське слово належало і мало певну особливість, яка була притаманною лише українському народові, що і гуртувало його тривалі роки [6].

Також один з аспектів національної ідеї було формування у молоді національної гідності як запорука кожної нації.

На початку 1990-х рр. В'ячеслав Чорновіл був головним ініціатором й адептом ідеї перетворення України на федеративну державу, але потім позиція політика зазнала помітної трансформації. Ці зміни запроваджували поділ на 12 автономних утворень через децентралізацію та забезпечення реального місцевого самоврядування, але впровадження децентралізації з жорсткою унітарністю і державницької ідеології, в розбудові освітньо-культурної сфери, тому в підсумку активно зосередив зусилля на соборності України.

В. Чорновіл бачив Україну європейською державою, основна його мета – побудова європейського демократичного суспільства в Україні. У своїх статтях Чорновіл акцентував увагу: "...Неважко визначити, яка позиція патріотичніша і перспективніша для України: крок за кроком іти до Європи і загальноєвропейських структур чи залишатися у буферній "сірій зоні" під прапорами мертвонародженого СНД, стати об'єктом

небезпеки від росії". Тому в національних інтересах України, на думку Чорновола, є проведення виразного курсу на незалежнення від росії на всіх напрямках [8].

Таким чином, основою гідного існування української нації В. Чорновіл вважав єднання на основі національної ідеї, яка повинна згуртувати багатонаціональне суспільство. У його поглядах простежується певна еволюційність: перехід від бачення розв'язання національної проблеми на основі федералізації до розуміння розвитку незалежної української нації в самостійній державі.

В. Чорновіл, своєю працею і власним прикладом послідовно змінював свідомість українців, пробуджував у них дух свободи. Його справи залишаються актуальними понині: розвиток України як національної, правової, соціальної, демократичної держави, орієнтованої на європейські цінності; проблеми децентралізації, забезпечення реального місцевого самоврядування; відносини держави й церкви; питання мови та культури.

Слова В. Чорновола над якими потрібно замислитися українському народові, які є актуальними навіть зараз: "Настав час великого вибору: або єдність і перемога та шлях до світла, або поразка, ганьба і знову довга дорога до світла і волі" [7].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гарань О. Убити Дракона. З історії Руху та нових партій України. Київ: Либідь, 1993. 200 с.
2. Деревінський В. Становлення світогляду В'ячеслава Чорновола. *Українознавство*. 2006. № 1. С. 26.
3. Деревінський В. В'ячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика: монографія. Тернопіль: Джура, 2011. 224 с.
4. Енциклопедія історії України: У 10 т. Київ: Наукова думка, 2010. С. 264–266.
5. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. Київ: Основи, 1993. 123 с.
6. Побережець Г. Життєвий шлях В'ячеслава Максимовича Чорновола. *Інтелекція і влада*. 2012. Вип. 27: Історія. С. 201–209.
7. Україна розпочинається з тебе. ТОП-10 цитат В'ячеслава Чорновола. Взято з <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/12/24/151821/>
8. Чорновіл В. Чи буває НАТО занадто? *ЧАС/TIME*. 1997. № 14. 3–9 квітня.

ПРО ПОДВИЖНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У МЕТОДИЧНИХ СТУДІЯХ ЖАННИ КЛИМЕНКО

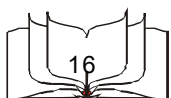
У 2006 році науково-методичній спільноті була презентована монографія Жанни Клименко "Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи" [1], що стала результатом глибокого осмислення автором важливих питань для методики навчання зарубіжної літератури. Потреба в актуалізації проблеми вивчення перекладних художніх творів, розкритті подвижницької діяльності українських перекладачів, розробці технології вивчення перекладних творів на уроках зарубіжної літератури була цілком умотивована Ж. Клименко, адже реалії шкільної літературної освіти спрямовували на пошук оптимальних і ефективних прийомів і видів роботи з перекладним твором. У передмові до монографії читаємо: "Наукою доведено, що правильно організоване опрацювання перекладної літератури сприяє самопізнанню особистості, усвідомленню своєрідності властивих їй етнічній спільноті елементів" [1, с. 5]. Ці ідеї Ж. Клименко особливого значення набували, коли відбувалася довготривала боротьба за збереження курсу "Зарубіжна література" у школах України. Новий смисл ці міркування методиста отримують сьогодні, коли українське суспільство продемонструвало згуртованість та єдність у боротьбі з агресором, захист не лише територіальної цілісності, але й духовної і культурної спадщини України, органічну єдність загальнолюдських і європейських цінностей.

Науково-методичні студії Жанни Клименко з проблеми специфіки вивчення перекладних художніх творів характеризуються масштабністю і різновекторністю дослідницького пошуку. Мова йде про такі ґрунтовні праці: "Актуальні проблеми вивчення художнього перекладу в шкільному курсі "Зарубіжна література"" (2002), "Порівняння оригіналу й перекладу в процесі вивчення зарубіжної літератури в старших класах" (2004), "Вивчення питань теорії та історії перекладу як важливої складової предмета "Зарубіжна література"" (2007), "Науково-методичний лекторій для вчителя зарубіжної літератури "Специфіка вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи": Особливості перекладацької діяльності крізь призму завдань шкільного курсу зарубіжної літератури" (2010), "Теоретичне обґрунтування технології вивчення

перекладної літератури в старших класах: науково-метод. лекторій для вчителя світової літератури "Специфіка вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи" (2011), "Специфіка аналізу та інтерпретації перекладних художніх творів у школі" (2016) та інші. У цих публікаціях знаходимо оригінальні і ефективні авторські методи, прийоми і види навчальної діяльності з вивчення перекладних художніх творів на уроках зарубіжної літератури. Втім одним із ключових питань методичних досліджень Ж. Клименко є питання розкриття значення і ролі діяльності українських перекладачів.

Послугуючись працями Ж. Клименко "Формування уявлення старшокласників про творчу особистість перекладача в процесі вивчення зарубіжної літератури" (2007), "Вивчення перекладацької діяльності українських письменників" (2008), "Формування уявлення учнів про діяльність українських перекладачів як вияв екзистенційного вибору" (2011), "Особистість перекладача та його роль у формуванні національної свідомості українського читача" (2020), "Формування уявлення учнів про історичну місію українського перекладацтва" (2021), спробуємо увиразнити концептуальні засади формування в учнів уявлень про образ перекладача, його діяльність і місію.

В основу теоретичного підґрунтя і практичних аспектів організації роботи щодо формування в учнів портрету українських майстрів художнього перекладу, розробленої Ж. Клименко, покладено психолінгвістичну теорію розуміння інокультурного твору, положення етнопсихології про міжкультурну комунікацію, лінгвокультурології та комунікативної лінгвістики про сприйняття національної специфіки тексту. Провідною ідеєю вченої є думка про те, що "історія українського художнього перекладу – це історія особистостей, які йшли на самопожертву заради того, щоб донести українському читачеві світові перлини його рідною мовою і тим самим підтримувати та розвивати його українську ідентичність в умовах тоталітарної системи. Саме тому в ході вивчення української та зарубіжної літератур важливо увиразнювати роль української перекладацької школи як могутнього надбання й чинника розвитку нашої культури" [2, с. 23]. Має рацію Ж. Клименко, наголошуючи, що патріотична позиція сучасної молоді, усвідомлення ними національної самобутності

формується на уроках зарубіжної літератури саме крізь призму історичної місії українських перекладачів, їхньої подвижницької діяльності та вірності українському слову.

Особливу увагу слід сфокусувати на тому, що Ж. Клименко розробила принципи добору інформації про образ перекладача і його діяльність. Так, учена рекомендує вчителю описати особливості часу, коли жив і творив майстер перекладу; розкрити основні етапи становлення творчої особистості; увиразнити особистісні зв'язки перекладача і письменників; познайомити з історією створення перекладу; використовувати відомості про здобутки на ниві перекладу; навести факти, що свідчать про визнання перекладацької праці; звернутися до різноманітних біографічних джерел (перекладацьких свідчень, мемуарів, інтерв'ю, літературно-критичних праць, епістолярної спадщини тощо) [1, с. 142–146].

Розмірковуючи над питанням важливості розкриття націєтвірної ролі українського перекладу, Ж. Клименко рекомендує фокусувати увагу на висвітленні фактів з історії розвитку української перекладацької школи. У цьому контексті, констатує методист, потрібно учням розповідати про заборону друку творів і перекладів українською мовою у ХІХ столітті, що стало наслідком виходу Валуєвського циркуляру і Ємського указу, про чисельні переслідування українських перекладачів, про розправи над майстрами перекладу у ХХ столітті.

Звернемо увагу, що Жанна Клименко послідовно описала роботу над біографією

перекладача. Так, із метою активізації навчальної діяльності учнів продуктивним є висвітлення яскравих епізодів чи фактів життя перекладачів. Методист пропонує використовувати біографічні візитки, довідки, розповіді, а також навчальні ігри ("Упізнай перекладача", "Експерсія перекладацькими стежками", квест-експерсія) [3, с. 5].

Жанна Клименко неодноразово підкреслює роль українських художніх перекладів у формуванні національної свідомості юних українців. Цілком закономірно, що дослідниця радить на уроках зарубіжної літератури розкривати вплив перекладацтва на різні галузі суспільного життя. Створення буктрейлерів, фейсбук / інстаграм сторінки перекладача, складання візитки перекладача, використання колажів "Українська перекладацька школа", презентацій, хмар тегів, рекламних відеороликів, інфографіки, лепбуків та інших прийомів і видів роботи, слушно констатує методист, сприятиме переосмисленню учнями впливу художніх перекладів на розвиток української мови, літератури, театру.

Отже, Ж. Клименко справедливо дотримується позиції, що одним із пріоритетних завдань учителя-словесника є розкриття історичної місії українських перекладачів, оскільки "така робота допоможе учням усвідомити роль художнього перекладу як важливого чинника у формуванні української нації, критично осмислити значення перекладних творів і для власного особистісного зростання" [3, с. 9].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Клименко, Ж. В. (2006). Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи: монографія. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 340 с.
2. Клименко, Ж. В. (2020). Формування уявлення учнів про подвижницьку діяльність українських перекладачів. Джерела, 3 (97), 23–24.
3. Клименко, Ж. В. (2021). Формування уявлення учнів про історичну місію українського перекладацтва. Всесвітня література в школах України, 1 (475), 2–9.

ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА ПРИКЛАДІ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОДИНИ ГАНУШЕВСЬКИХ

Священича родина Ганушевських відіграла важливу роль у суспільно-політичному, культурно-освітньому та соціально-економічному поступі багатьох галицьких сіл кінця XIX – 30-х рр. XX ст., а відтак може бути гідним прикладом для сучасного покоління.

Найбільше інформації стосовно громадської діяльності родини знаходимо в опублікованих спогадах доньок о. Михайла Ганушевського (1880–1962) – Марти Ганушевської-Малкош [4; 5] та Ірини Ганушевської-Руснак [6]. Варто також відзначити усні свідчення, надані нам М. Ганушевською-Малкош. Вони дозволяють відтворити окремі аспекти повсякденного життя усіх членів родини [1; 2].

Насамперед відзначимо постать самого голови родини – о. Михайла Ганушевського. Ще під час навчання у Львівській академічній гімназії він очолював різні молодіжні гуртки. Пізніше брав участь у студентській акції за відкриття українського університету 1901 р., через що змушений був покинути Львів і продовжити студії у Віденському університеті. Після закінчення навчання 1905 р., був капеланом митрополита Андрея Шептицького, через рік отримав парафію у с. Гошів Долинського повіту [5, с. 5]. Вже тоді він активно розвивав кооперативний та просвітянський рух, засновував "Братства твердості".

У 1911 р. о. М. Ганушевський став парохом Микуличина Надвірнянського повіту, в 1913 р. – парохом сіл Дора та Яремче, де пробув до 1927 р. На початку Першої світової війни за активну громадську та культурно-освітню діяльність отримав від цісаря Франца-Йосифа найвищу нагороду – Золотий Хрест Заслуги [5, с. 5]. У Дорі він заклав кооператив "Гаразд", який мав молочарський, пекарський, кушнірський та кравецький відділи, а для "Просвіти" придбав приміщення для читальні. Для врегулювання вартості праці, пов'язаної із заготівлею деревини у лісах, парох заклав спілку "Бутин", яка мала можливість впливати на ціни у деревному промислі. Це у свою чергу дозволило підняти заробітну платню тисячам робітників [5, с. 5–6].

Наступний етап у громадській діяльності о. М. Ганушевського настав під час душпастирювання у с. Угорники Станиславівського повіту (1927–1939 рр.). Тоді він був головою Надзірних Рад Округного Союзу Кооператив та відділу "Маслосоюзу",

округного товариства "Відродження" у Станиславові, читальні "Просвіти" в Угорниках, членом дирекції Кооперативного Банку, головним контролером повітової ради від українських установ, опікуном "Пласту" та інших молодіжних організацій. Крім цього, священик виконував обов'язки радника єпископської консисторії, а у 1928 р. став послом від Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) до Варшавського сейму [6, с. 5]. Варто зауважити, що він постійно дбав про формування нових кадрів освічених селян, тому влаштовував курси для працівників кооперативів та організаторів читальень [5, с. 5]. За участі о. М. Ганушевського щороку на Великдень відбувалося спільне "свячене" у приміщенні місцевої читальні.

Надійною союзницею у всіх починаннях священика була його дружина Ірина. Вона очолювала місцеву філію "Союзу українок", разом із селянками організувала численні національно-патріотичні заходи (Свято обжинок, свято Селянки, День Матері тощо). До неї зверталися місцеві жінки за порадами щодо догляду немовлят. У разі необхідності надавала медичну допомогу не тільки своїм, а й чужим дітям, користуючись медичною книгою д-ра С. Дрималика [1; 2].

Активну громадську позицію займали усі діти о. М. Ганушевського, що безперечно зумовлювалося родинним вихованням. За словами Марти Ганушевської-Малкош, батько завжди подавав гідний приклад дітям. Їх навчали бути милосердними, ввічливими, слухняними та ощадними. Особлива увага відводилася патріотичному вихованню – в оселі священика з дитинства лунали стрілецькі пісні, обговорювалися питання з давнього минулого України. Усі дев'ятеро синів та доньок захоплювалися музикою і часто влаштовували домашні концерти. У такий спосіб любов до пісні, історії та рідної землі передавалася від старшого покоління до молодшого [1; 2]. Тому не випадково із дев'яти дітей, шестеро (сини Мирон, Теофіль, Богдан, Степан, Тарас і донька Ірина) були членами ОУН [4, с. 5].

Богдан Ганушевський (1912–2001) організував хори у навколишніх селах, а в 1931–1936 рр. очолював аматорський драматичний гурток в Угорниках. Одночасно керував мандоліновим оркестром та дитячим хором. За його ж проектом в Угорниках зведено великий театральний зал [9, с. 125]. Крім цього Богдан заснував у селі осередки

молодіжних товариств "Луг" та "Сокіл", головним завданням яких були пропаганда серед молоді здорового способу життя та залучення її до занять спортом [2]. З 1928 р. Богдан Ганушевський - пластун 46-го куреня ім. князя Святослава Завойовника у с. Павелчі (тепер с. Павлівка), а згодом голова цього ж куреня, з 1930 р. – член ОУН. У 1932 р. організував похід юнаків до могил українських січових стрільців на гору Маківку, за що вже вдруге був арештований поляками (перший арешт у 1930 р.). Він же ініціював урочисті походи молоді на стрілецькі могили до Станиславова [5, с. 9].

Інший син пароха, Мирон (1906–1990), був одним з організаторів молодіжного руху на Станиславщині. Разом з Богданом заснував пластові осередки у своїй окрузі. Спільно із Романом Шухевичем та Євгеном Полотнюком створив пластунський курінь "Чорноморе" і табори водного плавання на Дністрі [5, с. 8]. Степан Ганушевський (1917–1996) відзначався неабиякими музичними здібностями і став відомим бандуристом.

Брати Ганушевські, разом із іншими сільськими активістами, брали участь у різних творчих звітах і виставах читальні, зокрема у виставах на Свято Миколая, під час яких вони роздавали дітям подарунки [1]. Доньки пароха також намагалися брати активну участь у громадській роботі. Наприклад, Ірина змалечку належала до різноманітних молодіжних організацій і проявила себе як здібна учасниця аматорського театрального гуртка [3, с. 124].

Загалом ми висвітлили громадську діяльність родини Ганушевських у міжвоєнний період. У подальшому на її долю випало багато випробувань, найважчим з яких стала смерть Теофіла, якого у 1941 р. енкаведисти замордували у станиславській тюрмі. У березні 1950 р. о. М. Ганушевського разом із дружиною і молодшими доньками Мартою та Оксаною заслано у Хабаровський край, звідки він повернувся тільки у 1956 р. Однак навіть на чужині священик опікувався молоддю [6, с. 24].

Таким чином, родина Ганушевських, як і багато інших галицьких священичих родин кінця XIX - 30-рр. XX ст., є взірцем жертвовної праці на ниві культурно-освітнього піднесення тогочасного села. Як старше, так і молодше покоління, велику увагу приділяли роботі з молоддю, популяризації здорового способу життя, введенню у повсякденний побут нових форм громадських святкувань, розвитку аматорського театрального мистецтва тощо. Чи не найважливішу роль у становленні дітей о. М. Ганушевського як громадських діячів відігравав особистий приклад самого священика. Парох разом із дружиною Іриною подавали гідний приклад громадської діяльності не тільки своїм дітям, а й численному товариству гімназистів і студентів, які відвідували їхній дім.

Вважаємо, що найяскравіші приклади громадської активності представників цієї родини варто розглядати як під час шкільних уроків, так і у позакласній роботі. Ця ж тема може стати основою для написання проєктів з історичного краєзнавства, учнівських робіт у рамках МАН.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Спогади М. Ганушевської-Малкош, 1926 р. н. Записано Дрогобицькою О. Я. 9 серпня 2014 р.
2. Спогади М. Ганушевської-Малкош, 1926 р. н. Записано Дрогобицькою О. Я. 4 січня 2015 р.
3. Гандзюк Р. Угорники. Нарис з історії села від найдавніших часів до сьогодення. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. 464 с.
4. Ганушевська-Малкош М. Нас врятувала віра і любов до Бога й України: Спомини Марти Ганушевської-Малкош. Нова Зоря. 2012. Ч. 12. 15 березня. С. 5.
5. Ганушевська-Малкош М. України і віри не зрадили. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2013. 80 с.
6. Ганушевська-Руснак І. Спомини. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2009. 116 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ПОГЛЯД І. Д. БЕХА)

Сьогодні, ми українці, перебуваємо у стані війни., яка вона насправді? Ці та інші питання нас постійно турбують, оскільки кожна людина це відчула на собі, – біль, страх, страждання, горе, плач, смерть. Це неповний перелік усіх страждань людини, яка щоденно гартує свою волю, міцність, незламність та демонструє свободу своїх переконань. Скривджені душі, долі дітей-українців, зранені серця, які "кричать", думають про рідних та очікують побачити усміхнені обличчя людей, навіть незнайомих, та, більше того, – просто ЛЮДИНУ, яка жива, яка дихає, яка промовляє до тебе українською мовою. Ми маємо вміти відчувати душу кожної дитини, яка прагне любові, розуміння та процвітання нашої держави.

Підростає покоління спрямоване на цілковитий спектр моральних цінностей, які, з нашої точки зору, визначають наших героїв як сильних, мужніх, умотивованих, компетентних, цілеспрямованих до виконання професійних обов'язків. На сучасному етапі нашої державності, для молоді людини позитивним прикладом та нескореності є сучасні воїни, борці за Україну та суверенність. У вихованців на фоні повномасштабного вторгнення на нашу територію, спостерігається тенденція до загартування власного "Я", міцної волі, духу, думки, цінностей; уміння швидко реагувати на різні зміни; активізувати власні ресурси для допомоги іншим; прагнень публічно та беззаперечно відстоювати власну "самість"; міжнародної співпраці тощо. Війна очима дорослого та дитини доволі різна, що набуває яскравих барв, кольорів, що знаменуються власною картинкою оригінального світу "мислення", "емоцій", "почуттів", "переживань", "характеру".

У цей непростий час для нас, ми потребуємо якомога більше підтримки, допомоги (емоційної, почуттєвої, моральної, мотиваційної, психологічної), різновекторного спілкування із сучасною молоддю, що вселяє у них надію щасливого майбутнього.

Вважаємо, що Україна – це країна вільних, гідних можливостей, вольових думок та намірів, сильних та міцним духом громадян, які випромінюють національну єдність, патріотизм та духовну цілісність. Цікаві сторінки нашої української та величної книги "Україна" (запропоновано нами) має дещо інший вигляд: схвильовані, перелякані,

розгублені обличчя малих дітей та дорослих; зруйновані будинки, техніка; тварини, які хаотично бігають та шукають своїх господарів; речі, що розкидані на узбіччі доріг., таке близьке кожному, що торкає таку тонку матерію нашої душі. Як з цим жити далі, що робити, як допомогти собі та іншому., чи зможу я це все здолати, пережити, переосмислити і жити далі в нашій країні, але вже з іншими думками, мисленням, ставленням, цінностями. Цілком переконані, що згодом, усе владнається, і ми українці, здолаємо "темний" світ, який змусив нас швидко подорослішати, ввійти в стан стресостійкості, сміливості та впевненості.

Доречними будуть слова Блаженнішого Святослава Шевчука як доброго наставника та керівника української греко-католицької церкви, який закликав і заохочував усіх віруючих і невіруючих молитися, вдаватися до святого, щирого, цілеспрямованого спілкування, розмови з Богом, де людина ніби отримує друге своє народження, отримує відповіді на свої складні запитання, осмислює речі по-новому, швидко вчиться прощати іншим за злі вчинки, молитися за спокій, душевну рівновагу свою та інших. Думаємо, що кожна людина в нашій державі не повинна залишитися "голодною" духовно, морально, психологічно, оскільки храми та центри духовного спрямування завжди відкриті для людини, дитини, навіть, якщо вона дещо і сумнівається у своїх благих намірах. Маємо уміти завжди поспішати на допомогу один одному, відчувати біль іншого, "лікувати" зранені душі та "ревно", "твердо" молитися всією українською родиною.

Звертаємо увагу і на сучасника виховання І. Д. Беґа, який зазначав, що життєва "тканина" особистості як найвищої цінності пронизана патріотизмом. Саме в систему патріотичного виховання покладено національну ідею як консолідуючий чинник розвитку суспільства і нації в цілому. У науковому розумінні цього вченого, патріотизм – це любов до Батьківщини, українського народу, турбота про його та своє благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її. І. Беґ визначав особистісний рівень, де патріотизм є пріоритетною стійкою характеристикою людини, яка

проявляється в її свідомості, моральних ідеалах та цінностях, поведінці та вчинках. Цілком погоджуємося із думкою сучасника, що бути патріотом - це вміння духовно піднятися, усвідомити в Батьківщині безумовну цінність, яка дійсно та об'єктивно їй притаманна, приєднатись до неї розумом та своїми почуттями. Водночас, патріотизм передбачає відкриття в собі беззавітної відданості Україні, спроможності безкорисно радіти її успіхам, вдосконаленням служити їй [1, с. 143]. Критеріями патріотизму є любов, вірність, служіння Україні, турбота про забезпечення цілісності нашої держави, піклування про її постійний розвиток на шляху демократичного національного відродження, сприяння гармонізації державних, суспільних та особистісних інтересів у повсякденному житті. На макрорівні патріотизм – це суттєва частина суспільної свідомості, яка проявляється в колективних настроях, почуттях, ціннісному ставленні до свого народу, його способу життя, національних здобуків, гідності, культури, традицій, героїчного історичного минулого та сьогоденні розбудові держави як єдиної нації, захисті територіальної цілісності Батьківщини, збереженні її природних багатств [1; 2].

Солідарні з позицією сучасного корифея духовного виховання, що визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість. Саме дієвість здатна перетворювати почуття на конкретні справи та вчинки на користь Батьківщини та держави. Власне кажучи, за позицією дослідника, патріот – це не той, хто говорить красиві слова про Україну, прикрашає дійсність, а той, хто бачить труднощі, помилки, невирішені проблеми, розуміє соціально-політичну ситуацію в країні та світі, проте не панікує, не "носить" зі своїми егоїстичними зауваженнями, а готовий долати перешкоди, захищати країну. Патріот – це той, хто в нинішніх умовах не правового поля сприяє розбудові демократичної соціальної держави правовими методами. Учений не ототожнює Україну, державу з владою, а усвідомлює, що влада має бути лише механізмом, засобом здійснення волі народу. Якими доречними та актуальними стали ці наукові

рядки дослідника, де ми зараз перебуваємо у стані війни, і кожен визначає ..., чим він може бути корисним, потрібним, важливим на різних фронтах, як можна допомогти тим, які понад усе потребують уваги, підтримки, позитивного слова, емоції, ці питання є першочерговими для нас і вимагають швидкої реакції, висновку. З нашої точки зору, сучасне молоде покоління має бути психологічно, внутрішнього готовим до різних форс-мажорів у житті, прийняття управлінських рішень, відстоювання власного "Я" в різних спільнотах, прояву патріотичності, національної гідності та правильних розумінь.

Важливим завданням, учений вбачає розвиток умінь та навичок правомірної та гуманної поведінки зростаючих громадян-патріотів у поліетнічному середовищі, а саме: формування здатності до встановлення контактів, з представниками інших етносів; уміння конструктивно реагувати на запропоновану іншими ініціативу; сприяння набуттю досвіду дотримання принципів моральності та правових норм у міжетнічній взаємодії; розвиток спроможності особистості сприймати себе у контексті відносин з іншими людьми; вправління у вмінні здійснювати критичний самоаналіз своїх думок, помислів, дій; виховання здатності прогнозувати та запобігати щодо конфліктних ситуацій; формування вмінь і навичок подолання особистісно психологічних бар'єрів у спілкуванні, попередження ситуацій, які викликають емоційну напруженість у взаєминах з іншими; організовувати спільну діяльність [1; 2; 3; 4].

Учений у своїх наукових працях дає зрозуміти, що визначальною характеристикою національного патріотизму є гуманістична мораль, яка послуговується такими рисами як доброта, увага, чуйність, милосердя, толерантність, чесність, совість, працьовитість, гідність, повага тощо. Підсумовуючи, можна стверджувати, що сучасна молодь формується як сильна, мужня, стійка, міцна нація, що здатна гідно відстоювати власні позиції, ідеї та намагається продемонструвати усьому світу свій інтелектуальний потенціал у синергії із моральними цінностями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bekh I. D. Osobystist u siaivi dukhovnosti: monohrafiia. Kyiv – Chernivtsi: "Bukrek", 2021. 244 s.
2. Bekh I. D. Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti: monohrafiia. Kyiv – Chernivtsi: "Bukrek", 2018. 320 s.
3. Bekh I. D. Vybrani naukovi pratsi. Vykhovannia osobystosti. Tom.2. Chernivtsi: "Bukrek", 2015. 640 s.
4. Bekh I. D. Osobystisno zoriientovane vykhovannia. Naukovo-metodychnyi posibnyk. Kyiv: IZMN, 1998. 204 s.

ЧИ МОЖЕ БУТИ ПОЕЗІЯ ПІСЛЯ БУЧІ? АБО ЯК ЗМІНИВСЯ ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ У НОВИХ РЕАЛІЯХ УКРАЇНИ

Чи може бути поезія після Бучі, Маріуполя, Ірпеня, Ізюма...

Після початку повномасштабної війни, коли українці і весь світ почали дізнаватися про злочини російської армії, ця думка, мабуть, приходила багатьом. Як з цим жити? Чи можна після того, що стало нам відомо, продовжувати радіти життю? Перефразовуючи думку відомого німецького філософа, музикознавця, про те, що "писати вірші після Освенциму – варварство" [1, с. 30], ми сьогодні ставимо собі запитання: чи може бути поезія після Бучі? Чи, справді, культура/мистецтво мають силу впливу на особистість? Чому тоді вони, так би мовити, не спрацювали? Якими мають бути мистецтво, зокрема література, після всіх цих злочинів проти людства? Чи доречно воно взагалі тоді, коли продовжують страждати ні в чому невинні люди? І якою врешті-решт має стати шкільна літературна освіта після цієї війни?

Якщо звернутися до ще однієї цитати Т. Адорно, висловленої у роботі "Негативна діалектика", про те, що "...невірно, неправильно, що після Освенциму поезія неможлива. Краще було б задати собі менш "культурне" питання про те, чи можна жити далі після Освенциму, чи можна справді дозволити це тим, хто випадково уникнув смерті, але за справедливістю мав би стати одним із тих, убитих. У житті такої людини чільне місце займає холод та байдужість – головні принципи буржуазної суб'єктивності, інакше Освенцим не був би можливим, і в цьому є очевидна провина тих, кого помилували. Відчуваючи себе винною через те, що сталося, ця людина переймається фантазіями про те, що вона не живе, а загинула у газовій камері в 1944 році, та що саме її існування є химерою, еманациєю божевільного бажання людини, яка була вбита двадцять років тому" [2, с. 323–324], то стає зрозумілим, що думка Адорно про неможливість поезії після Освенциму все-таки не стільки про недоречність/некоректність поезії, скільки про відповідальність, вибір і зміну мистецьких пріоритетів.

Українська мисткиня, літературознавиця Оксана Забужко в одному із інтерв'ю справедливо наголошує: "...дорогу бомбам і танкам завжди прокладають книжки, і зараз ми стали прямими свідками того, як долю сотень мільйонів вирішує вибір лектури. Час зробити ревізію на своїх книжкових полицях" [4].

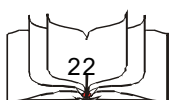
Отже, які ж зміни мають відбутися у мистецтві і, відповідно, шкільній літературній освіті? І з'ясуємо, чим вони обумовлені.

Говорячи про глобальні зміни в системі шкільної освіти, слід зазначити, насамперед, що всі наші учні – це діти війни... Усі. І тимчасово переселені й ті, що знаходяться в своїх домівках. Ті, що на власні очі бачили СМЕРТЬ, ВТРАТИ І РУЙНУВАННЯ й ті, хто про це знає тільки від інших. Це діти війни, які психологічно та/або фізично постраждали.

Крім того, змінилися умови навчання. Те, що відбувається сьогодні з освітою має ознаки справжнього освітнього геноциду. Величезна кількість навчальних закладів повністю або частково розбомблені, спалені українські бібліотеки, знищені українські підручники, постійні повітряні тривоги і відключення світла – все це позбавляє українських школярів нормальної освіти, що і є ознакою геноциду. До того ж, на тимчасово окупованих територіях українці позбавляються законного права отримувати освіту рідною мовою, у школах замість українських навчальних стандартів, програм і підручників насильницько нав'язуються програми країни агресора. Учнів змушують вчити гімн країни, яка вбиває українців, вони позбавляються усього, що може вказувати на їх національну ідентичність.

На жаль, сьогодні ми всі, і наші учні зокрема, стали свідками процесу "розлюднення", як зазначає сучасний український письменник Юрій Андрухович. "Населення росії успішно себе розлюднило. Це антисвіт. Це частина людства, яка добровільно перейшла в антилюдство" [3]. Безумовно, що все це дуже впливає на вразливу психіку українських школярів, змінює їх поведінку, уподобання тощо.

Тому ми сьогодні стаємо свідками, як стрімко змінюються читацькі пріоритети особистості. Якщо до війни фантастика, твори фентезі були найпопулярнішими серед учнів практично усіх вікових груп, то сьогодні підвищений інтерес викликають літературні тексти антивоєнного, анти тоталітарного пафосу, ті, в яких розкриваються теми свободи, боротьби за незалежність. Слід зазначити, що й у курсі української, і під час вивчення зарубіжної літератури у школярів є можливість дізнатися, які наслідки комуністичного і нацистського режимів знайшли своє висвітлення у творах письменників різних країн. Під час вивчення творів анти тоталітарного спрямування зростає роль міжпредметних зв'язків, зокрема з історією. Тут доречним буде різноманітний історичний коментар. Зокрема, учням потрібно буде пояснити роль "психушок" як покаральної структури у тоталітарному суспільстві, розкрити такі незрозумілі

для них явища, як "залізна завіса", "марші смерті", "самвидав", система "ГУЛАГу", Пораймос та інші. А сьогодні, до них, на жаль, доєднуються ті, що визначають жахливі реалії України ("бучанська різня", "бандерівське смузи", "спецоперація" тощо).

Слід звернути увагу, що сьогодні прочитання художніх творів набуває нового звучання, відбувається переосмислення добре знайомих творів. Наприклад, відома фраза з казки Р. Кіплінга "Мауглі" про гармонію людини і природи "Ми з тобою однієї крові – ти і я" сьогодні прочитується інакше, насамперед, про єдність поглядів і переконань. Так само, як абсолютно нового прочитання, наповненого реаліями війни рф проти України набуває і відомий цикл романів Дж. Ролінг про Гаррі Поттера.

Дізнаючись, що Пеппі Довгапанчоха, героїня однойменного твору А. Ліндгрена, сирота, що Том Соєр, герой однойменної повісті Марка Твена, живе не з батьками, а зі своєю тіткою Поллі, багато з нас тепер буде згадувати 6-річного хлопчика на могилі своєї матері у дворі будинку Київської області або 8-річного Богдана, сироту, врятованого у Бахмуті поліцейськими, батьки якого загинули під обстрілами та, на жаль, багатьох інших жертв цієї жорстокої війни. А, коли ми на уроках зарубіжної літератури будемо "грати в радість" разом з Поліанною Елеонор Портер, хтось із учнів, дізнавшись про те, що дівчинка опинилася на милицях, може згадати тих своїх однолітків, що постраждали від обстрілів, залишилися покаліченими.

Тепер, коли ми будемо розказувати учням про долі представників "розстріляного відродження", показувати школярам фото із урочища Сандормох у Карелії, де знаходиться козацький хрест "Убієнним сином України", встановлений у пам'ять розстріляних 1937 року 111 українців, то у багатьох перед очима будуть стояти хрести братських могил Изюму, Ірпеня, Бучі, Маріуполя тощо.

На жаль, сьогодні таких прикладів переосмислення давно знайомих творів або певних тем стає все більше і більше.

Серед змін, які відбуваються сьогодні у шкільній літературній освіті, визначальною є те, що ми на державному рівні позбавляємося мови і творів літератури агресора, оскільки на даний момент російська література, російська культура стала ТРИГЕРОМ. Особливо, якщо мова йде про школярів, тут головним принципом навчання має стати загальнолюдський принцип "Не зашкодь!". Серед **причин, чому творам російської літератури немає місця сьогодні у шкільних програмах**, звернімо увагу на такі: російська культура – **культура суспільства, що масово підтримує війну**, злочини проти людства; російська культура – **це ідеологічна зброя** в руках ворога, який прийшов нищити українців як народ; російська мова – **це мова агресора, тригер**; російська культура – **це спосіб ментальної окупації** українців.

Можна також передбачити, що у найближчому майбутньому нас очікує включення у шкільні програми, хоча б до позакласного читання, нових творів про ті події, що відбуваються зараз в Україні.

І, головне те, що шкільна літературна освіта має знайти баланс між висвітленням правдивої жорстокої реальності і увиразненням позитивного потенціалу художніх творів, що несуть Добро, Світло і Життєствердність, які завжди перемагають, навіть у найтяжчі часи. І головне завдання для літературної освіти має стати майданчиком для душевного спокою, бібліотерапії, "школи радості". Ми маємо навчити учнів жити і радіти життю усупереч усьому!!!!

Отже, поезія може і має бути після Бучі! Вона має протистояти тому антисвіту, який створює агресор, і запропонувати свою модель світу, в якому буде і правдиве розкриття правди цієї війни, і осмислення її причин, і усвідомлення її уроків, і водночас світ, в якому ДОБРО, СВІТЛО, ПРАВДА, СВОБОДА завжди перемагають.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Adorno, Th.W. (1997) Kulturkritik und Gesellschaft // Adorno Th.W. Gesammelte Schriften. Frankfurt; Darmstadt.
2. Адорно Т. Б. Негативная диалектика. Москва: Научный мир. 2003.
3. Андрухович Ю. Після Бучі. 2022 Взято з <https://novapolshcha.pl/article/pislya-buchi/>
4. Забужко О. З уроків великого блефу: чому 40 мільйонів українців кинули на поталу "серійному вбивці". 2022. Взято з <https://www.radiosvoboda.org/a/zakhid-putin-khb-viyna-ukrayina/31820455.html>

МИРОСЛАВ СТЕЛЬМАХОВИЧ ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ОСВІТУ І ВИХОВАННЯ

Рідна земля Дрогобиччини навек причарувала свшан-зіллям, напоїла живодайною джерелицею народної мудрості, вигоїдала, виколисала талант Мирослава Гнатовича Стельмаховича. Шлях до вершини Мирослава Гнатовича Стельмаховича був нелегким, скоріше тернистим, але цікавим та наповненим життєдайною силою. Іноді здається, що та Дрогобицька земля, що вигоїдувала, виколисувала його талант, попри труднощі сирітської долі, обтяженої воєнними та повоєнними роками, наче Антею додавала сили, мужності долати перешкоди, піднятися життєвими сходишками від простого бібліотекаря сільської школи до Вчителя з великої букви, директора школи, декана, доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена АПН України, академіка...

Ще і ще раз перечитую працю свого Вчителя, зібрані у двотомному виданні. І щораз дивуюся. Наскільки мудрим є наш народ, скільки мудрості, натхнення і сили доклав Мирослав Гнатович Стельмахович, щоб узагальнити цей досвід, наскільки актуальним є науковий доробок вченого і наскільки співзвучним сучасності є його ідеї та думки.

Сьогодні варто переосмислити практику народного виховання, вітчизняний та світовий педагогічний досвід. Чи варто гнатися за європейським рівнем освіти і виховання? Звичайно, що в кожній країні є свої цікаві ідеї, думки, методики, технології виховання. Не відмовляючись від розумних зовнішніх запозичень зі світової педагогічної науки і практики, основну ставку треба зробити на кращих здобутках української етнопедагогіки, ідей видатних вітчизняних педагогів, які знані не лише в Україні, але й далеко за її межами.

Можливо, наукові дослідження Мирослава Стельмаховича не настільки широко відомі в освітньому просторі України та інших держав, як Василя Сухомлинського. Однак вони є вагомим внеском в сучасне родинне виховання.

Вченому належить визначна роль у глибинному дослідженні української етнопедагогіки та традиційного родинного виховання. Починаючи з 1988 року, Мирославом Стельмаховичем започатковано рух за відродження й розвиток автентичної української педагогіки й шкільництва на засадах національної педагогічної культури рідного народу, започатковано вивчення українського народознавства в школі. У нього було досить широке коло наукових інтересів. Він досліджував актуальні проблеми родинного виховання і народне дитинознавство, теорію і практику українського національного виховання; традиції естетичного, духовно-морального, фізичного, розумового і трудового виховання, традиції гуцульської родини та етнопедагогічні основи гуцульської школи. Мав

здобутки у сфері народознавства, українознавства та методики викладання цих предметів у школі. Є значна кількість праць, присвячених проблемам рідної мови, культури спілкування та мовного етикету.

Багато ідей народної педагогіки, узагальненої М. Стельмаховичем, використовуються або у перспективі можуть бути використані в сучасному освітньому просторі.

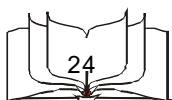
В Україні – війна. 24 лютого 2022 року вся Україна прокинулася від ракетних обстрілів Росії, яка віроломно напала на нашу землю. Війна виявила кращі сторони українського суспільства, прагнення до єдності, захист своєї рідної землі нашими мужніми військовими, активізувала волонтерський та партизанський рухи, багатьох громадян, які самовіддано працюють в тилу ворога, на неокупованих територіях, готуючи для наших захисників продукти харчування, збираючи кошти, та багато інших справ. Навіть діти включились в роботу для наближення перемоги над ворогом.

На жаль, є й інша сторона медалі. СБУ виявляє зрадників, колаборантів, яких є значна кількість. Звідки взялась ця категорія людей? Де ще є така держава, у якій багато людей не знають історії своєї держави, розмовляють недержавною мовою? Де є в світі держава, щоб пересічні громадяни і навіть деякі державні службовці послуговувалися мовою окупанта? В Україні це є. Наші діти, які виграють гранти на навчання за кордоном, перш за все повинні знати мову тієї держави, де навчаються, а в процесі навчання одним з основних предметів є вивчення історії держави. Чому ж багато з тих людей, які по 30–40 років проживають на території України, ігнорують українську мову, історію, культуру, звичаї та традиції!?

На це дав відповідь Мирослав Стельмахович у своїй статті "Ренесанс українського шкільництва", надрукованої ще у 1996 році. "Змілітаризована червона імперія дбала не про школу, а про танки та ракети, хотіла підкорити собі весь світ. Захистити українське шкільництво, національну освіту й автентичну педагогіку не було кому, бо українці на своїй автохтонній землі не мали власної суверенної держави, а лише державну подобу – так звану республіку в Союзі типу золотоординського улусу" [3].

Очевидно недостатньо проводилась робота з патріотичного та духовно-морального виховання. Згадаймо притчу про сіяча. Посіяв господар добірне зерно пшениці. А коли дозрів урожай, то поміж пшеницею виріс і кукіль. Так і в нашому суспільстві: поруч із добірною пшеницею, виріс бур'ян. І треба докласти багато праці, щоб його виполоти.

Упродовж семи десятиліть офіційна педагогічна система з її тоталітарним режимом насаджувала інтернаціональне виховання. У статті "Система

національного виховання в Україні" М. Стельмахович пише: "Зденаціоналізована педагогіка, позбавлена власних національних рис і самобутності, – змарноване виховання. А в науці – це звичайнісінька облуда, безсоромна брехня і фальш, вигідна хіба що тим, хто хотів би бачити й мати Україну без українців". І далі "...Українці – нація європейська. То й традиційна система виховання на Україні має мати як самобутній національний, так і європеїзований характер" [1, с. 449–450].

Ознайомлюючись із проблемою виховання в різних країнах світу, вчений зазначає: "Японці досягли високих здобутків у навчанні та вихованні дітей і молоді тому, що завжди, упродовж своєї багатомілітарної історії свято берегли, примножували і щедро використовували етнопедагогічні традиції... В Японії з давніх-давен і понині неподільно панує культ національних звичаїв і традицій, культ сім'ї, матері й дитини. Тут ніколи не знімали з порядку денного завдання виховувати японця, так само як у США – американця, у Франції – французя, в Англії англійця [2, с. 113]. Чи не важливою в сучасній Україні є проблема виховання українця?"

Серед населення України ця теза академіка може викликати заперечення. Мовляв, а як бути з іншими національностями, яких налічується понад сто на теренах України. Відповідь дуже проста. Перш за все вони повинні володіти державною мовою, знати історію України, звичаї і традиції народу. У цивілізованих державах Європи та світу, кожна національна меншина, зберігаючи свою ідентичність, має створювати свої товариства, недільні школи, які самостійно фінансує. Наприклад, як це робиться в Канаді, Ірландії, Америці, Німеччині та багатьох інших державах.

Мирослав Гнатович Стельмахович розробляв концепцію української національної школи. Українською національною школою він називав той навчальний заклад, який своїм змістом і духом підпорядкований самобутній природі української

дитини, потребам забезпечення їй належного тілесного, духовно-морального й інтелектуального розвитку, повністю відповідає прагненням, корінним інтересам батьків та народу в цілому, а також ідеалам української педагогіки у формуванні доведеної особи українця.

Мирослав Гнатович Стельмахович був великою людиною. Вслухаймося у назви його книг: "Народна педагогіка", "Українська родинна педагогіка", "Українське національне виховання", "Виховний ідеал української народної педагогіки" та інші. Навіть у назвах книг – душа Великого Українця, патріота, залюбленого у свою землю і людей, які творять добро на її славу (Любомира Калуська).

Олексій Губко у свій час дав таку характеристику академіку Мирославу Стельмаховичу: "Він щасливо володів усіма чеснотами й хистами, які творять яскравий талант педагога. У нього був потужний інтелект, що генерував нові ідеї легко і рясно. Були велика ерудиція й культура. Чиста душа і чуле серце. Це був прекрасний ритор і добрий стиліст... Був одержимо працьовитим. Був добрим і доброзичливим. Мав людську чарівність, що полонила серця. Був справді плоть від плоті сином свого народу, що діячеві в царині народної педагогіки необхідно подвійно".

То ж хай подвижницька праця академіка Мирослава Гнатовича Стельмаховича, яка за словами Ю. Руденка, "...має міцну ідейну, духовну базу, перевірену всіма етапами розвитку вітчизняної системи освіти і виховання..." буде гідно поцінована сучасними й прийдешніми поколіннями.

Хай глибинна криниця народної мудрості, узагальнена вченим, стане основою для виховання патріотів рідної землі, які завжди будуть готові її захищати, бо,

Любов к Отчизні де героїть,
Там сила вража не устоїть,
Там груди сильніша від гармат.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мирослав Стельмахович. Вибрані твори у двох томах. Т. 1: Українське національне виховання. Івано-Франківськ – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство "Вік", 2011. 520 с.
2. Мирослав Стельмахович. Вибрані твори у двох томах. Т. 2: Українська етнопедагогіка Івано-Франківськ – Коломия: Видавничо-поліграфічне видавництво "Вік", 2012. 464 с.
3. Стельмахович М. Ренесанс українського шкільництва. Джерела. 1996. № 3. С. 3–9.
4. Калуська Л. Людина із серцем Прометея. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 32 с.
5. Калуська Л. Мирослав Стельмахович і сучасність. Збірник матеріалів на допомогу педагогам та батькам. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 52 с.
6. Калуська Л. Основні тенденції сучасного родинного виховання в контексті етнопедагогіки Мирослава Стельмаховича. Обрії. 2005. № 1. С. 27–31.
7. Калуська Л. Мирослав Стельмахович: діалог з сучасністю. Освітнє слово. 2011. № 15–16.
8. Калуська Л. Слово про академіка Мирослава Стельмаховича. Освітнє слово. 2004. № 24.
9. Калуська Л. Основні тенденції сучасного родинного виховання в контексті етнопедагогіки Мирослава Стельмаховича. Обрії. 2005. № 1.
10. Калуська Л. Використання ідей української народної педагогіки Мирослава Стельмаховича в освітніх навчальних закладах. Джерела. 2008. № 1–2.

МИРОСЛАВ СТЕЛЬМАХОВИЧ – СПОДВИЖНИК УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

У статті розглядаються деякі аспекти творчого доробку видатного вченого Мирослава Гнатовича Стельмаховича – сподвижника української народної педагогіки.

Ключові слова: українська народна педагогіка, етнопедагогіка, національне виховання, родинна педагогіка, традиції, звичаї.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в суспільно-політичному та економічному житті України, спонукали до внесення суттєвих змін у розвиток системи освіти і науки в цілому й загальної середньої освіти зокрема.

Триває реалізація моделі Нової української школи, яка забезпечила б всебічний розвиток, навчання і виховання особистості здобувача освіти, патріота, інноватора, готового до захисту й розбудови України, соціалізації у суспільному просторі.

На сучасному етапі, в період нав'язаної агресором Україні війни, особливої уваги і пошуку шляхів розв'язання потребує проблема виховання дітей та молоді на основі громадянських, загальнонародських та національних цінностей.

З огляду на це, зростає роль української етнопедагогіки, дослідженню якої присвятив частину свого життя видатний учений, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України, академік Мирослав Гнатович Стельмахович. Пройшовши шлях від бібліотекаря сільської школи (цьому передували роки життя у селянській родині на Дрогобиччині, "народні університети") до вчителя, директора школи, декана, доктора наук, професора, академіка, Мирослав Гнатович проніс палку любов до рідного краю, українського народу, України, держави, нації.

Саме тому, на нашу думку, М. Стельмахович присвятив свої дослідження народній та етнопедагогіці. Народна педагогіка, – за визначенням академіка, – це та педагогіка, "яку створив народ. Це той багатотомний підручник навчання і виховання, який зберігається в пам'яті народу, постійно ним використовується, систематично збагачується й удосконалюється" [6, с. 7]. Вчений вважав нецінною роль народної педагогіки у вихованні прийдешніх поколінь.

Мета статті полягає у розкритті деяких аспектів творчої спадщини видатного вченого Мирослава Гнатовича Стельмаховича – сподвижника української народної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Аналіз актуальних розвідок і публікацій свідчить, що "розвиток української етнопедагогіки в різних її аспектах та темпоральних характеристиках став предметом дослідження багатьох відомих учених: у галузі методології історії педагогіки (О. Адаменко, Л. Ваховський, С. Золотухіна, Н. Коляда,

І. Курляк, О. Сухомлинська та ін.); її історіографії (Л. Березівська, Л. Ваховський, Н. Гукан, Н. Дічек, Г. Корнетов, Е. Панасенко, Н. Сейко, І. Стражнікова та ін.); у сфері етнологічного (Т. Зубко, М. Крепон, І. Мірчук, О. Рафальський, М. Степико та ін.); культурологічного (К. Гріца, А. Паладікович та ін.) та етнографічного (О. Васянович, Н. Коляда, О. Петренко, О. Сухомлинська та ін.); у площині історико-педагогічного та науково-методичного аналізу історії української народної педагогіки (О. Березюк, О. Вишневський, О. Дубасенюк, Т. Завгородня, М. Левківський, С. Перський, Г. Розлуцька, М. Стельмахович, М. Ступарик, М. Чепіль та ін.) [3, с. 4].

Водночас недостатньо вивченими є окремі аспекти української етнопедагогіки, концептуальні засади якої розробив академік Мирослав Гнатович Стельмахович.

Як справедливо зазначила дослідниця педагогічної спадщини вченого і його учениця Любомира Калуська, "заслуги академіка АПН України Мирослава Гнатовича Стельмаховича перед Україною, українським народом дуже великі" [2, с. 4].

У академіка М. Стельмаховича було досить широке коло інтересів. Вченим, починаючи з 1988 року, започатковано рух за відродження й розвиток автентичної української педагогіки й шкільництва на засадах національної педагогічної культури рідного народу, започатковано вивчення українського народознавства в школі.

Він досліджував традиції гуцульської родини та етнопедагогічні основи гуцульської школи, основні засади родинного виховання і народне дитинознавство. Мав здобутки у сфері народознавства, українознавства та методики викладання цих предметів у школі. Серед праць М. Стельмаховича є значна кількість, присвячена проблемам рідної мови, національного, естетичного, морального, фізичного та трудового виховання та ін. [7, с. 9].

У статті Юрія Руденка "Вершинні здобутки педагогічної спадщини академіка АПН України Мирослава Гнатовича Стельмаховича" знаходимо: "В останні десятиліття ХХ ст. в умовах становлення незалежної України Мирослав Гнатович Стельмахович перший глибоко і всебічно дослідив українську народну педагогіку, зробив великий внесок у науку про виховну мудрість народу – етнопедагогіку. Він визначив і обґрунтував цілі, завдання, принципи, форми і методи народної педагогіки: народного родинознавства, етнічного дитинознавства, народного виховання (батьківської педагогіки), етнодидактики і педагогічної деонтології. Вперше в історії вітчизняної педагогічної думки М. Г. Стельмахович розкрив народну педагогіку як цілісну і струнку систему знань, ідеалів, засобів, умінь

і цінностей, яка розвивається разом із розвитком українського народу [2, с. 5].

Серед вітчизняних науково-педагогічних набутків кінця ХХ – початку ХХІ ст. педагогічні твори М. Г. Стельмаховича є яскравим доказом, переконливим свідченням того, що повноцінна соціалізація особистості, підрастаючих поколінь аж ніяк не може бути здійснена без етнізації, без цілеспрямованого і послідовного національного виховання. Творчо розвиваючи і вітчизняні, і світові педагогічні традиції, М. Г. Стельмахович довів, що весь багатогранний і розмаїтий цілісний процес навчання і виховання є за сутністю, змістом, характером і спрямованістю національним, у нашій країні – українським. У сучасних умовах цю фундаментальну, доленосну ідею вчений всебічно обґрунтував [Там само].

Досліджуючи педагогічну спадщину М. Г. Стельмаховича, знаходимо визначення понять "народна педагогіка", "етнопедагогіка". "Людина з'являється на світ маленькою, безпомічною істотою. Хіба можна бути байдужим до її долі? Як навчити її робити перші життєві кроки, як виховати здорового і розумного, чесного і правдивого, відважного і кмітливого, витривалого і спритного, наполегливого і працьовитого, доброго і щирого? Ці та інші педагогічні проблеми здавна постають перед батьками", ? так почав розділ "Народ вчить, як на світі жить" М. Г. Стельмахович [7, с. 124].

У результаті виховних дій мільйонів людей протягом віків сформувався певний педагогічний досвід, який згодом викристалізувався у велику педагогічну мудрість – **народну педагогіку** [Там само].

Що таке народна педагогіка? "Педагогіка у загальному розумінні слова – це наука про виховання, освіту і навчання підрастаючого покоління. Народною педагогікою називаємо ту педагогіку, яку створив народ. Це система прийнятих у даній місцевості методів і засобів виховання, що передаються від покоління до покоління і засвоюються передовсім як певні знання, вміння і навички. Народна педагогіка належить до тих могутніх феноменів, що забезпечують збереження національного характеру, звичок і психології людини. Виховний ідеал, цілі, завдання, зміст, принципи і засоби народної педагогіки знайшли своє відображення і втілення у рідній мові, фольклорі, національних звичках, традиціях, святах, обрядах, символах і різних видах народного мистецтва, у дитячих народних іграх та іграшках, у живій практиці трудового і сімейного виховання, у народних ремеслах і промислах, у родинно-побутовій культурі нашого народу", – таке ґрунтовне визначення поняття дав академік М. Г. Стельмахович [6, с. 124–125]. І далі знаходимо: "У середині 70-х рр. ХХ століття у науковому обігу з'явився ще один термін – "етнопедагогіка", запропонований відомим педагогом Г. Волковим. За його визначенням, "народна педагогіка" ? це вироблені й застосовувані в середовищі людей праці знання, засоби

і досвід виховання та навчання дітей і підлітків, а **"етнопедагогіка"** – це наука про народну педагогіку [Там само].

На думку М. Г. Стельмаховича, гуманна, демократична, національна педагогіка, школа **й родина виростають на ґрунті народної педагогіки. Ідеальний варіант сучасної педагогіки той, що базується на інтеграції народної педагогіки, етнопедагогіки та педагогічної науки в цілому, передової практики навчання і виховання дітей в сім'ї.** Названа інтеграція не означає позбавлення їх самостійності чи індивідуальних рис, бо кожній з них, поряд зі спільними, належать також притаманні тільки їй властивості [6, с. 125–126].

Вченим визначено складові народної педагогіки. Народна педагогіка "об'єднує в собі такі компоненти: народне родинознавство; народне дитинознавство; батьківську педагогіку; народну дидактику, народну деонтологію" [Там само, с. 126].

Досліджуючи народні уявлення про освітні чинники формування особистості, М. Стельмахович відзначає, що народна педагогіка прийнята глибокою людяністю. Вона високо підносить гідність людини, її життєву місію. В українському фольклорі оспівуються велич людини, краса її духовних якостей. Народ – педагог послідовно бореться за право кожної людини розкрити свої найкращі риси. Водночас повсякденність не раз спонукала задуматися над тим, чому все те краще, чого досягло людство, не завжди властиве кожній окремій особі, чому одна людина добра, а інша – зла, одна щаслива, а інша – нещасна [6, с. 158]. Свої погляди народ спрямовував до сім'ї як першоджерела життя людини.

Творчі пошуки дали можливість вченому виокремити три основні чинники формування особистості: спадковість, середовище (стан взаємин у сім'ї, побут, звичаї, традиції, матеріальний стан, житлові умови); виховання прикладом.

Усі три чинники розглядаються в народній педагогіці як однаково важливі, проте в різних ситуаціях кожний з них може стати вирішальним: спадковість ("Яке коріння – таке й насіння", "Яке зіллячко, таке й сім'ячко", "Від лося – лосята, від свині – поросята"), середовище ("Як зайдеш між реп'яхи, то й реп'яхів наберешся", "Як у сім'ї згідливе життя, то й виросте дитя до пуття"), виховання ("Що виховаєш, то й матимеш"), спадковість і виховання ("Яке дерево, такі його віти", "Які батьки, такі й діти", "Яка гребля, такий млин: який батько, такий і син") [6, с. 159–160].

Основна мета виховання за українською народною педагогікою вбачається в тому, щоб навчити кожного бути людиною. "Дивись – не забудь: людиною будь", – кажуть українці. Навіть знання нічого не варті без людяності: "Знання без людяності – це меч в руках безумця", – кажуть в народі. Тому й виховання починається там, де вихователь ставить до вихованця з повагою, не принижуючи його, вбачаючи в ньому

особистість, а завершується тоді, коли дитина стає справжньою людиною [6, с. 162].

Проблема підготовки до життя і праці – головна в народній педагогіці, вважає М. Стельмахович.

Народна педагогіка прагне розкрити життя, висуваючи потребу в належній і всебічній підготовці до нього ("Життя прожити – не поле перейти", "Вік вікувати - не пальцем перекивати", "На довгим віку всього доведеться", "Вік прожити - не дощову годину перестояти", "Життя як терниста нива: не пройдеши, ноги не вколотиши" [Там само, с. 163].

На думку М. Г. Стельмаховича, кожна економічна формація накладає свій відбиток на зміст виховання дітей та молоді, а проте зміст завжди зберігає те ядро, що відображає головну суть етнопедагогічної системи, провідним носієм і пильним охоронцем якої є національні традиції і звичаї народу, які в етнізації дітей та молоді мають величезне значення [6, с. 164].

Традиція (від лат. *traditio* – передача) досвід, звичай, погляди, смаки, норми поведінки і т. ін., що склалися історично й передаються з покоління в покоління... Через систему традицій кожен народ відтворює себе, свою духовну культуру, свій характер і психологію в свої дітях [Там само]. У нерозривній єдності з традиціями є й народні звичаї.

Звичай – загальноприйнятий порядок, правила, які здавна існують у громадському житті й побуті народу, суспільної групи, колективу та ін. Недарма кажуть: "Кожен край має свій звичай" [Там само].

Вчений-дослідник виокремив провідні принципи української етнопедагогіки, що викристалізувались у процесі багатовікової життєвої практики: гуманізм, природовідповідність, зв'язок виховання з життям, виховання працею, врахування вікових та індивідуальних особливостей виховання, єдність вимог і поваги до особистості, поєднання педагогічного керівництва з розвитком самостійності та ініціативи виховання.

Автор статті торкнулася лише деяких аспектів наукових досліджень видатного вченого Мирослава Гнатівича

Стельмаховича стосовно української етнопедагогіки. Його вагомий внесок у її розвиток ще буде належно оцінений сучасниками.

"Застосування знань і засобів етнопедагогіки, – зазначив М. Стельмахович замість передмови до видання, – ставить реальний заслін бездуховності, національному нігілізму, історичному безпам'ятству, допомагає дітям і підліткам усвідомити свою роль як спадкоємців народних цінностей і традицій, національної сімейно-побутової культури" [6, с. 352]. Ці слова актуальні і сьогодні.

Висновки

1. Педагогічна спадщина академіка Мирослава Гнатівича Стельмаховича багатогранна.

2. М. Г. Стельмахович перший глибоко і всебічно дослідив українську народну педагогіку, зробив вагомий внесок у розвиток етнопедагогіки.

3. Педагогічні твори М. Г. Стельмаховича є яскравим доказом, переконливим свідченням того, що виховання підростаючих поколінь має здійснюватися на основі етнонаціональних, загальнолюдських цінностей.

4. Одна з дослідниць творчої спадщини М. Стельмаховича С. Васильчук робить висновок: "Праці вченого, залишені нам у спадок, то ціла енциклопедія виховання. Він торкається найрізноманітніших аспектів, починаючи, з висвітлення характерних рис сімейної педагогіки, зокрема емпіричних уявлень українців про основні фактори формування людини... Три десятиліття життя він віддав розробці української етнопедагогіки, значно випереджаючи політиків, створюючи теоретичні основи для переорієнтації виховання в Україні на національну основу" [7, с. 11].

На Прикарпатті ім'я академіка Мирослава Гнатівича Стельмаховича у великій пошані. Ідеї педагогічної спадщини вченого використовуються в закладах освіти області і далеко за її межами. 2002 року Івано-Франківською обласною державною адміністрацією започатковано педагогічну премію імені Мирослава Стельмаховича, якою відзначають педагогів за значний внесок у розвиток освітньої галузі Прикарпаття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Домбровський С., Скульський Р., Стельмахович М., Ступарик Б., Хруш В. Українознавство в національній школі. Посібник для вчителів. Івано-Франківськ: Науково-методичний центр "Українська етнопедагогіка і народознавство" АПН України і Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, 1995. 136 с.
2. Перлини мудрості від академіка Мирослава Стельмаховича: Інформаційний збірник / Авт.-упор. Л. В. Калуська. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2018. 32 с.
3. Русин Г. А. Тенденції розвитку української етнопедагогіки на західноукраїнських землях (1772–1839 рр.): Автореферат на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Житомир. 2021. 40 с.
4. Стельмахович М. Виховний ідеал української народної педагогіки. Початкова школа. 1998. № 6. С. 1–5.
5. Стельмахович М., Червінська І. Етнопедагогічні основи української національної школи-родини. Початкова школа. 1997. № 5. С. 10–12.
6. Стельмахович Мирослав. Вибрані педагогічні твори. У двох томах / Упоряд. Л. Калуська, В. Ковтун, М. Ходак. Т. 1. Українське національне виховання. Івано-Франківськ. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство "Вік", 2011. 520 с.
7. Стельмахович Мирослав. Вибрані педагогічні твори. У двох томах / Упоряд. Л. Калуська, В. Ковтун, М. Ходак. Т. 2. Українська етнопедагогіка. Івано-Франківськ. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство "Вік", 2012. 464 с. Київ.

ВНЕСОК ОЛЬГИ КУЦЕВОЛ У РОЗВИТОК МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Цьогоріч виповнилося 30 років запровадження в школах України унікального й конче необхідного сучасним українцям предмета – "Зарубіжна література". Дякуючи всім, хто заклав міцний науковий підмурівок нової шкільної дисципліни, важливо осмислити внесок конкретних особистостей у нову методичну науку. Активною учасницею процесу становлення й розвитку методики викладання зарубіжної літератури є О. Куцевол, докторка педагогічних наук, професорка, представниця науково-методичної школи Л. Мірошніченко. Завдання вчителя-словесника третього тисячоліття дослідниця вбачає в тому, щоб "організувати діалогічну взаємодію учнів із художнім твором, забезпечити роботу своєрідного каналу для інтелектуального, естетичного, морального й емоційного зв'язку молоді української генерації з письменниками минулого та їхньою спадщиною" [3, с. 6].

О. Куцевол є авторкою цілої палітри новітніх методичних ідей, які втілено в її численних публікаціях із обох методик викладання – української та зарубіжної літератур. Серед широкого кола наукових зацікавлень дослідниці виділимо такі питання:

1. Специфіка викладання зарубіжної літератури.
2. Типологія уроків зарубіжної літератури.
3. Структура сучасного уроку зарубіжної літератури.
4. Розвиток креативності майбутніх учителів літератури.
5. Українознавче спрямування нового шкільного курсу.
6. Культурологічний і компаративний підходи до викладання зарубіжної літератури.
7. Використання елементів перекладознавства в шкільній і вишівській практиці.
8. Планування роботи вчителя.
9. Методичні рекомендації до вивчення творчості різних письменників.

Інтерес до нового навчального предмета як могутнього чинника розвитку особистості українського школяра О. Куцевол виявила ще в 90-х роках ХХ ст., тобто на світанку запровадження цього шкільного курсу. Свідчення тому – її статті, які побачили світ у фахових часописах (зокрема присвячені вивченню сонетів Шекспіра, інтегрованому уроку за творчістю М. Лукаша) [4; 6]. На повну силу науковий потенціал О. Куцевол як дослідниці методики викладання зарубіжної літератури розкрився на початку 2000-х років, коли на допомогу вчителям було видано низку

грунтовних посібників: "Розгорнуте планування уроків. 9 клас (2001), посібник-хрестоматію "Зарубіжна література. 11 клас" (у співавторстві з О. Ісаєвою, 2001), "Світ Шекспіра" (2003), "Сучасний урок зарубіжної літератури" (у співавторстві з О. Ніколенко, 2003) [1; 5; 7; 11]. Згодом, у 2012 році побачила світ книга "Будівничі перекладацьких мостів", яка стала справжньою подією в царині літературної освіти [3].

Що характерно для науково-методичних і навчальних праць О. Куцевол? По-перше, всі вони вирізняються високим рівнем науково-методичної креативності, свіжістю погляду на найнагальніші проблеми викладання літератури в школі й підготовки вчителя-словесника. Відразу відзначимо, що докторська монографія О. Куцевол, захищена з методики викладання української літератури, є надзвичайно цінною і з погляду викладання літератури зарубіжної [12]. Адже розроблені нею теоретико-методичні засади та навчально-методична система розвитку креативності майбутніх учителів літератури відкривають широке поле діяльності й для підготовки вчителів-зарубіжників. Так, надзвичайно актуальними є запропоновані авторкою інтерактивні різновиди лекцій, методи, прийоми і форми активізації творчого потенціалу студентів на практично-лабораторних заняттях, рекомендації щодо моделювання уроку літератури, підготовки до імпровізаційної викладацької діяльності, організації самостійної та науково-дослідної роботи майбутніх учителів [12].

По-друге, творча спадщина дослідниці яскраво висвітлює її громадянську позицію як науковиці, що пропагує українознавчий підхід до викладання зарубіжної літератури. Як знавець українського і зарубіжного письменств, О. Куцевол у своїх працях наскрізною лінією проводить ідею увиразнення українсько-зарубіжних літературних зв'язків і ширше – взаємодії української культури з культурами інших народів.

Так, готуючи посібники й розробляючи методичні рекомендації до уроків, дослідниця насичує їх широким і глибоким українознавчим контекстом [1; 5; 8; 11]. Це і вірші українських поетів про зарубіжних письменників, образи зарубіжної літератури, і висловлювання представників вітчизняної літературно-критичної думки, і звернення до найкращих зразків рідного мистецтва, і інформація про українськомовний переклад тощо. Усе це сприяло реалізації ще одного популяризованого науковицею підходу до

викладання предмета – культурологічного. Важливою ознакою Ольги Куцевол як дослідниці методики викладання зарубіжної літератури є прагнення "показати учням, що художній твір - це явище культури на певному етапі її розвитку, у ньому органічно поєднується багатовіковий досвід людства з особливостями творчої індивідуальної манери письменника, його особистісним поглядом на порушені актуальні проблеми" [9, с. 39]. Зокрема у своїх методичних рекомендаціях вона завжди надає велике значення культурологічному коментарю [8; 11].

Ще одна яскрава особливість студій О. Куцевол – компаративний погляд на навчальний матеріал. Її розробки насичені яскравими паралелями з українською літературою, у них часто зустрічаємо прийом порівняння різнонаціональних літературних явищ (у тому числі оригіналу й перекладу), а також творів красного письменства та інших видів мистецтв. Дослідниця ефективно розвинула запропоновану Л. Мірошніченко методику компаративного аналізу художніх творів [7; 10; 11].

Не випадково в посібнику "Сучасний урок зарубіжної літератури", написаному у співавторстві з О. Ніколенко, чільне місце займають урок компаративного аналізу та урок культурологічного аналізу [11]. Крім них, авторки ще описують такі типи уроків: урок творчого читання, інтегрований урок, урок-дослідження, урок-семінар, урок-диспут, урок-гра. У посібнику визначено мету, психолого-педагогічні та методичні умови проведення кожного з них, представлено методику, а також наведено розробки таких уроків. Наприклад, мету уроку компаративного аналізу дослідниця визначає так: "глибше розкрити ідейно-тематичну сутність кожного з порівнюваних творів і процесів, дати історико-літературне пояснення відповідностей або відмінностей літературних явищ різних письменств; сприяти розумінню духовної єдності, національної своєрідності різних літератур у культурно-історичному розвитку суспільства" [7, с. 30; 11, с. 8–9].

Особливе місце в науковій і викладацькій концепції О. Куцевол займає проблема використання елементів перекладознавства в шкільній практиці, яка пронизує чимало її праць, а найяскравіше реалізована в книзі "Будівничі перекладацьких мостів" [3].

Розвиваючи ідею Л. Мірошніченко про необхідність збагачення теоретико-літературного запасу учнів перекладознавчою термінологією, О. Куцевол подає ґрунтовні методичні рекомендації щодо формування уявлення учнів про художній переклад. Так, цінною, на наш погляд, є її думка про доцільність уведення в шкільну практику поняття художня домінанта як необхідного для

розуміння старшокласниками особливостей перекладацької праці [10, с. 32].

У посібнику "Будівничі перекладацьких мостів" представлено різнопланові матеріали, які репрезентують основні галузі перекладознавства: історію, теорію і критику перекладу. Відомості про життя і творчість перекладачів подано у формі уроків різних типів (проблемна лекція, інтерв'ю, заочна екскурсія, літературна подорож, літературознавче дослідження, семінар, презентація літературознавчих проєктів, наукова конференція).

Репрезентуючи особистість того чи іншого тлумача, авторка систематично заохочує читача до осмислення таких актуальних проблем художнього перекладу:

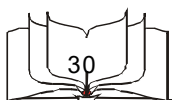
- точність перекладу;
- збереження національного колориту твору;
- подолання труднощів, пов'язаних зі специфікою мов і культур.

Значну увагу приділено особливостям перекладацького стилю письменників, дослідженню вияву творчої індивідуальності перекладача в конкретних творах [3].

Безумовною перевагою посібника є те, що в ньому запропоновано широке коло цікавих прийомів, видів і форм навчальної діяльності, які допоможуть учителю в організації навчально-виховного процесу. Серед них дослідницький практикум, рольова гра "Інтерв'ю письменника", компаративний аналіз оригіналів і перекладів, презентація науково-дослідницьких проєктів, гра-драматизація "Письменник очима своїх героїв" та багато інших. Для зручності роботи подано оригінали, підрядники й переклади окремих творів. У нагоді педагогам та студентам стане і пам'ятка організації проєктної діяльності учнів [3, с. 68].

Посібник має високу виховну цінність, оскільки спрямований на формування уявлення широкого кола читачів (насамперед старшокласників і студентів) про українську перекладацьку школу, здобутки її визначних представників (М. Рильського, М. Зерова, Юрія Клена, Бориса Тена, Г. Кочура, М. Лукаша, Д. Паламарчука). Його використання в практиці викладання зарубіжної літератури може сприяти ефективному вивченню перекладного письменства як потужного джерела збагачення української культури, впливового чинника в становленні національно свідомої особистості з планетарним мисленням [2, с. 50].

Інтерес для вчителів зарубіжної літератури й методистів представляє також посібник, підготовлений у співавторстві з О. Петрович, С. Петрович і присвячений організації позакласної роботи з обдарованими дітьми (на матеріалі творів української та зарубіжної літератур) [13]. Зокрема О. Куцевол описує запропоновані нею типи уроків

позакласного читання, пропонує ефективні ігрові прийоми роботи вчителя ("Углиб рядка", "Склади психологічний портрет героя" та інші). Слід відзначити, що літературно-ігрову діяльність науковиця пропонує широко використовувати і в ході уроків.

Розвитку методики викладання зарубіжної літератури сприяла робота О. Куцевол у спеціалізованих вчених радах із захисту дисертацій, членом редколегії науково-методичного журналу "Зарубіжна література в навчальних закладах України", співголовою організаційного комітету Всеукраїнського фестивалю педагогічних ідей "Мій особистісно орієнтований урок".

Отже, науково-методичні та навчальні праці О. Куцевол дали могутній поштовх розвитку інноваційних підходів, які є визначальними для сучасної теорії та практики викладання зарубіжної літератури в середній і вищій школі, а саме україноцентричного, компаративного, культурологічного, перекладознавчого.

Актуальною є запропонована О. Куцевол методика проведення уроків різних типів, зокрема великою популярністю користуються такі специфічно важливі для викладання зарубіжної літератури уроки, як компаративного і культурологічного аналізу. У посібниках, монографії та статтях дослідниці накреслено чимало перспективних напрямків методичної науки. Водночас її праці часто ставали відповіддю на найнагальніші проблеми шкільної практики, забезпечували найгостріші потреби педагогів (наприклад, розгорнуте планування за нововведеною програмою). Публікації О. Куцевол відіграли значну роль у зростанні як вчительства, так і науковців, методистів, викладачів вишів. Її творчий доробок є яскравим підтвердженням обраного життєвого гасла: "Semper tiro!" ("Вічний учень!"). Прагнення до вічного учнівства й допомоги всім, хто хоче плекати в собі й нести іншим світло знань, спонукало О. Куцевол до високої науково-методичної творчості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ісаєва О., Куцевол О. Зарубіжна література: посіб.-хрестоматія. 11 кл. Донецьк: ВКФ "БАО", 2001.
2. Клименко Ж. Провідник перекладацькими стежками. Рец. на посібник Куцевол О. Будівничі перекладацьких мостів. Вінниця, 2012. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2012. № 5. 48–50.
3. Куцевол О. М. Будівничі перекладацьких мостів. Кн. 1: навч. посіб. Вінниця: ТОВ "Меркьюрі-Поділля", 2012.
4. Куцевол О. М. "Вести до сонця – то моя професія": Інтегрований урок позакласного читання [укр. літ-ра й зарубіжна літ-ра] про творчість Миколи Лукаша. 9 кл. Українська мова і літ-ра в середн. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 1999. № 3. 74–85.
5. Куцевол О. М. Зарубіжна література. 9 кл.: розгорнуте планування уроків. Київ: Ленвіт, 2002.
6. Куцевол О. М. "Ключ, котрим Шекспір відкрив своє серце..", або Таємниці англійського класика. Урок-дослідження з вивчення сонетів. Зарубіжна література в навчальних закладах. 1999. № 5. 26–33.
7. Куцевол О. М. Методика уроку компаративного аналізу. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2004. № 10. 2–4.
8. Куцевол О. М. Світ Шекспіра: посіб. для вчителя. Харків: Веста; Ранок, 2003.
9. Куцевол О. Структура сучасного уроку зарубіжної літератури. Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. 2000. № 1. 30–33.
10. Куцевол О. М. (2001) Сучасні типи уроків. Всесвітня література та культура в навчальних закладах України, 1, 30–33.
11. Ніколенко О. М., Куцевол О. М. Сучасний урок зарубіжної літератури: посіб. для вчителя. Київ: Академія, 2003.
12. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури. Вінниця: Глобус-прес, 2006.
13. Куцевол О. М., Петрович О. Б., Петрович С. Д. Організація позакласної роботи з обдарованими учнями (на матеріалі художніх творів української та зарубіжної літератур): навч.-метод. посіб. Вінниця: Нілан, 2016.

ДИСИДЕНТ, ПОЛІТВ'ЯЗЕНЬ, СВЯЩЕНИК ЯРОСЛАВ ЛЕСІВ – УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІОТ У ПРОТИСТОЯННІ З КОМУНІСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ

Український дисидентський рух пов'язаний з іменами багатьох відомих діячів, котрі заради національної ідеї готові були боротися із комуністичним монстром ціною власної свободи та життя. До них належить постать прикарпатця Ярослава Лесіва, для якого поняття "вільна Україна" стало головним символом життєвого шляху.

Лесів Ярослав Васильович (1945–1991), український патріот, поет, священник, народився у селі Лужки Долинського району Івано-Франківської області. Закінчив Івано-Франківський технікум фізичної культури, вчителював на Кіровоградщині. У 1965–1967 роках входив до складу підпільної організації Український Національний Фронт (УНФ), був арештований, отримав свій перший термін ув'язнення – 6 років. Після звільнення, через заборону на педагогічну професію, працював робітником на Болехівському лісокомбінаті. У 1979 році за членство в Українській Гельсінській Групі (УГГ) був друге арештований за сфабрикованим звинуваченням, ув'язнений на 2 роки. На знак протесту тримав найтриваліше серед вітчизняних дисидентів голодування – 192 доби. За непокірність у 1981 році ще раз покараний 5 роками ув'язнення. Після звільнення продовжив свою правозахисну діяльність [2, с. 15].

З дитинства Я.Лесів увібрав у свою свідомість героїзм, самопожертву і страшний біль трагедії повстанської боротьби західноукраїнських землях у 1940-х – на початку 1950-х років. Його родина була причетна до повстанського руху, сам він ріс серед повстанських пісень та могил і пізніше згадував, що, "національне усвідомлення себе почалось дуже рано" [4, с. 519–520].

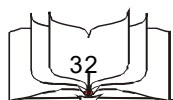
У 1965 р. 20-річний випускник Івано-Франківського технікуму фізичної культури Я.Лесів став членом таємної політичної організації УНФ, що заявляла про потребу виходу України із складу Радянського Союзу (СРСР) і створення самостійної демократичної держави. Основним полем поширення ідей УНФ для Я. Лесіва була Центральна Україна, куди молодий спеціаліст був скерований по закінченню технікуму. Працюючи вчителем фізкультури у школу-інтернаті міста Завалля

Гайворонського району на Кіровоградщині, швидко сформував коло спільників, поширював серед них програмні матеріали УНФ. Разом із місцевим однодумцем В.Цвілюком на знак протесту проти відзначення річниці більшовицького перевороту у ніч на 7 листопада 1966 р. на фасаді своєї школи й 50-метровій трубі місцевого цукрового заводу вивісили два синьо-жовті стяги [5].

За дорученням керівника УНФ Д. Квецка по маршруту переїзду до місця роботи Я. Лесів неодноразово розповсюджував літературу УНФ, а також брошури і листівки віднайденого в горах бункеру ОУН [7, с. 394–395]. Влітку 1966 р. юнак відправив на адресу тогочасних керівників УРСР три конверти, у яких містився лист "Вищим урядовим чинникам в Україні". У документі підпільники вимагали від першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста, голови Ради Міністрів УРСР В. Щербицького та голови Президії Верховної Ради УРСР Д. Коротченка припинити кампанії переслідування української патріотичної інтелігенції, зупинити мовну русифікацію і денационалізацію національної економіки, сприяти реалізації ідеї суверенності України [1, с. 40–41]. Через помилку одного з членів УНФ організація була викрита, її активних учасників покарано ув'язненням.

Відбував свій термін Я. Лесів у мордовському таборі, де було чимало українських політв'язнів. Його товариш О.Заливаха згадував про перше знайомство з юнаком: "Зустрічали новий етап. "Ви наймолодший зек... Як вдалося так рано дозріти до кондиції політв'язня? – запитав я. "Мене тримав до хреста вояк УПА, – відповів Ярослав. – Мама розповідала, що, відходячи із села, він потрапив на засідку і в бою загинув. Мені випало продовжувати справу хрещеного батька" [7, с. 477]. У цій відповіді проглядалася важлива життєва риса Я. Лесіва – жертвний патріотизм, визначення шляху, який треба пройти саме йому.

У таборі Я. Лесів учився, ніби губка, втягуючи в себе знання від своїх освіченіших співрозмовників і за їх оцінками, невдовзі сам став "генератором" ідей відродження "Духу України". Разом із іншими політичними в'язнями брав участь у багатьох акціях

протесту, неодноразово карався табірною адміністрацією. Після звільнення Я. Лесіву заборонили працювати за фахом і він трудився робітником на Болахівському лісокомбінаті. Каральна система продовжувала відслідковувати його життя, він увесь час був під її наглядом.

Ув'язнення не скорило волі, не змінило його переконань У жовтні 1979 р. Я. Лесів написав офіційну заяву на вступ до правозахисної Української Гельсінської Групи. У ній вказував: "Я не можу миритися з таким станом речей, який тепер в Україні: русифікація, нищення історичних пам'яток, затирання національних традицій, заборона Української Греко-Католицької Церкви, гоніння на віруючих, відсутність всяких політичних свобод, національних прав, прав людини, переслідування інакодумаючих, безпрецедентна практика закритих судів, примусова праця в таборах при напівголодному стані, ба навіть утримування українських політв'язнів у віддалених районах держави" [6, с. 361].

Це фактично вирішило його долю – 15 листопада 1979 року він вдруге потрапив під арешт. За сфабрикованою кримінальною справою Я. Лесіва засудили на 2 роки ув'язнення, а перед звільненням додали ще 5 років. Це було чергове свавільство, проти якого дисидент оголосив голодування – 192 доби, протиставивши кривосуддю своє життя. Щоб остаточно доконати "невиправного", скерували на так звану "побутову" зону на Луганщину, де відбували покарання кримінальні рецидивісти. У КДБ були певні, що через негласний вплив адміністрації на ув'язнених, їхніми руками буде вирішене питання по-сталінськи: "нема людини – нема проблеми". Я. Лесіву довелося перейти через страшні реалії співіснування із кримінальними злочинцями, але навіть вони у деяких моментах виявилися більш людяними, ніж табірна адміністрація. Коли ж Я. Лесів живим покидав колонію, понад триста в'язнів з почестями провели його зі словами: "Не забивай, молись о нас, Ярослав!" [7, с. 478]. І він не забував. Ще в часи першого ув'язнення у нього проявилось стремління до священства. Саме в ту пору "через усю в'язницю він проніс героїчну мрію національно-визвольної боротьби та морального відродження на греко-католицькому ґрунті" [3, с. 44].

Вийшовши на волю – у "велику зону", Я.Лесів продовжив торувати дорогу, на яку

ступив 20-літнім юнаком. Він підтвердив свою приналежність до УГГ, співпрацював із відновленим В.Чорноволом журналом "Український вісник", підтримав утворення і став активним членом Української Гельсінської Спілки. Та все ж Лесів-духівник переважив у ньому Лесів-політика. Він як член Комітету захисту Української католицької церкви, підтримав і брав активну участь у боротьбі за легалізацію греко-католицької церкви Завершив навчальний курс у підпільній греко-католицькій семінарії і у грудні 1988 р. був висвячений на священника. Праця Я. Лесіва, а з початку 1989 року – отця Я. Лесіва, у справі відновлення законної діяльності УГКЦ, була така ж важка й важлива, як і боротьба його соратників з УГС за національний суверенітет України.

Ні одна важлива подія релігійного чи суспільного життя тих часів не залишалася поза його увагою. Брав участь в усіх резонансних масових зібраннях греко-католиків: у молебнях і голодуваннях в Москві влітку 1989 р.; грандіозній демонстрації греко-католиків з вимогою легалізації церкви 17 вересня 1989 р. у Львові; у перепохованні (за участю кількох сот тисяч присутніх) жертв сталінських репресій в Дем'яновому Лазі біля Івано-Франківська; у Львівському церковному соборі УГКЦ 23 січня 1990 р., де офіційно визнано недійсність рішень сфальшованого собору 1946 р. і заявлена вимога реабілітації церкви; боровся і домігся передачі віруючим закритого комуністичною владою Гошівського монастиря.

За його активної участі на початку жовтня 1991 р. відбулося урочисте святкування 620-річчя Болехова, міста, у якому він мешкав. А через два дні, 8 жовтня, він у Києві, за підтримки багатотисячної маніфестації перед українським парламентом, виголосив Голові Верховної Ради та депутатському складу меморандум про вимоги реабілітації УГКЦ. Але повернення додому уже на рідній землі для нього стало фатальним. У ніч на 10 жовтня 1991 року автомобіль, яким повертався із Києва, потрапив у дорожню аварію, де о. Я. Лесів трагічно загинув.

На похороні у невеличкому Болехові зібрався увесь цвіт українського дисидентства, сотня священників УГКЦ, близько ста тисяч скорботних людей. О.Заливаха зрівняв масштаб вселюдської шани о. Я. Лесіва із перепоховання В. Стуса у Києві. За його словами: "Злі сили вкоротили віку о. Лесіву, але його Слово, Слово отця

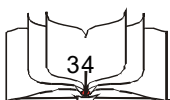
Сонечка, як ласкаво називали парафіяни о.Ярослава, залишилося з нами" [7, с. 478].

Ярослав Лесів прожив коротке, але яскраве життя. Доля закидала його практично у всі географічні куточки України, і всюди він у непростий час залишався українцем. Уродженець Галичини, він юнаком поширював ідеї національного визволення на центральні українських теренах, відбуваючи покарання на

Півночі і Сході республіки доносив до своїх візаві прості істини добра і зла, нівелюючи зусилля комуністичної кадебістської системи знищити його національну свідомість. Діяльність Я. Лесіва – це приклад роботи справжнього патріота, котрий власними руками формував підмурівок української державної незалежності та її духовної свободи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зайцев Ю Стратегія і тактика Українського національного фронту. Український Національний фронт. Дослідження. Документи. Матеріали. Львів, 2000. С. 14–44.
2. Кобута С., Кобута Л. Громадсько-політична діяльність українського дисидента Ярослава Лесіва. Вісник Прикарпатського університету. Політологія. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ: ЛІК, Вип. 13. 2019. С. 15–25.
3. Красівський З. Владимирський централ. Українські проблеми. 1991. Ч. 2. С. 14–50.
4. Лесів Я. В. Сніг без ґрат. Поезія, епістолярій, публіцистика, спогади, документи / Укл. О. В. Сокульська. Київ: Смолоскип, 2014. 784 с.
5. Пересунчак О. С. "Поет і священник". Гайворонські вісті (Гайворон). 2007. № 33. 18 квітня.
6. Українська Гельсінська Група 1978–1982: Документи і матеріали. Торонто, Балтимор: Смолоскип, 1983. 677 с.
7. Український Національний фронт. Дослідження. Документи. Матеріали. Львів, 2000. 580 с.

THE ESSENTIAL ASPECTS OF MODERN PROFESSIONAL TRAINING OF INTERNSHIP DENTIST

The modern world is a dynamic system. To become successful and achieve the desired result, a person should work on constant self-development and self-improvement. Achieving this goal is impossible when a person does not know how to think critically.

Critical thinking is purposeful, self-regulatory judgment which results in interpretation, analysis, evaluation, and inference, as well as an explanation of the evidential, conceptual, methodological, criteriological, or contextual considerations upon which the judgment is based.

Critical thinking is now a fashionable trend in the world. The concept of a new Ukrainian higher school states that its development should be one of the end-to-end educational process' tasks. However, critical thinking is a complex and multi-level phenomenon. It is confirmed by the diversity of opinions regarding the definition of this issue. The ability to think critically is significant as nowadays, we have unlimited access to information, continually deal with fakes, and moreover live in a state of information warfare.

For a person who wants to learn how to think critically, it is necessary to develop the following substantial qualities – readiness for planning (the ability to restrain one's impulsiveness and make a plan of one's actions); flexibility (absence of dogmatism in thinking, willingness to consider new options, desire to clarify challenging issues, to change one's point of view); persistence (readiness to tackle a task and not giving up until it is solved); willingness to correct mistakes, learn from them, the ability to be open to criticism; awareness (observation of one's mental actions, that is self-reflexivity); a positive attitude towards self-critical thinking (an active desire to learn this approach).

During classes, the teacher can recommend three conditional tools for critical thinking development:

a) "Magnifying glass" – is a presumption of falsity. Everything heard, read, or seen should be questioned.

b) "Mirror" – is needed to remember that we see the world through our reflection.

c) "Scale" – is required to take the opponent's side.

This method perfectly fits for teamwork, especially in a student group and later while working in a staff of a dental polyclinic. In order to practice, it is necessary to form two teams with opposite points of view and arrange a debate, where you need to not defend your opinion but to prove the opponent's standpoint is incorrect.

It is also significant to use the separation technique, namely: finding the information that provokes negative emotions. For instance, info related to a certain dental clinic or a person you don't like. Carefully study the information about them (preferably with comments) and rate your emotions on a scale from 1 to 10, where 1 – is calm and 10 – is a severe anxiety.

Next, you should look at your emotions from the outside and think about person who benefits from your worries. So, list everyone who profits from your emotions. Are they still useful for you?

Thinking critically and being able to form critical thinking in the future is an indicator of the professional competence of a dentist. The productivity and efficiency of the educational process itself, as well as professional work in the future, depends on how the teacher can show internship dentist the benefits of critical thinking, ensuring perception, memorization, understanding, and comprehension.

ВОЛОДИМИР ГРАБОВЕЦЬКИЙ ТА ОЛЕКСА ДОВБУШ: ВИДАТНІ ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ КРІЗЬ ПРИЗМУ СИНЕРГІЇ СТРАТЕГУВАННЯ МУЗЕЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відомо, що знання і зусилля кількох людей можуть організуватися таким чином, що вони взаємно посилюються [1].

Такий сумарний ефект синергії, своєрідної спільності, спільнотворення відображено крізь призму музейної колекції діючого на теренах Прикарпаття Історико-меморіального музею Олекси Довбуша, за концепцією якого простежуємо, що при взаємодії двох або більше факторів така спільнодія суттєво переважає ефект кожного окремого у вигляді простої їхньої суми.

У нашому випадку ми пропонуємо розглянути висвітлення теми наукової розвідки про видатних постатей Володимира Грабовецького та Олекси Довбуша крізь призму сучасного механізму управління: стратегування, зокрема музейної діяльності, на прикладі наукової та культурно-освітньої установи "Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша", що у Івано-Франківську.

Вибір теми дослідження обумовлено широким спектром наукової діяльності видатного науковця-історика, культурного діяча, професора, академіка Володимира Грабовецького, котрий започаткував діяльність вищезгаданого Музею, а саме стосовно дослідження постаті опришка Олекси Довбуша та його побратимів, зокрема опришківського руху на теренах сучасної території Західної України. А також для вшанування пам'яті фундатора Музею – Володимира Грабовецького, котрий відійшов у засвіти 4 грудня 2015 року.

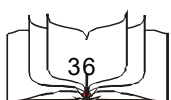
Постать легендарного Олекси Довбуша свого часу стала об'єктом ґрунтовного наукового дослідження професора-історика Володимира Васильовича Грабовецького. З архівних джерел, досліджених відомим науковцем, дізнаємося про те, що опришківська діяльність Олекси Довбуша та його побратимів підтверджена архівними, історичними, документальними свідченнями національно-визвольної боротьби українців під проводом Олекси Довбуша.

Автор дослідження опришківського руху В.Грабовецький актуалізував заторкнуту тему з метою висвітлення визвольного руху гуцулів, бойків, покутян, подолян у боротьбі з поневолювачами на рідній землі. Загалом, основною проблематикою досліджень Володимира Грабовецького [2] стала історія багатовікового визвольного руху карпатських опришків, зокрема, діяльність Олекси Довбуша.

В архівах дослідник виявив сотні нових документів про опришків XVI–XVIII століть, з них десятки – безпосередньо про Олексу Довбуша, якому присвятив майже 170 наукових праць. Проблеми опришківського руху автор узагальнив у двох монографіях: "Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI–XIX ст." (1966) і "Олекса Довбуш" (1994). Вони стали новим словом в українській історіографії. В умовах партійно-тоталітарної диктатури важко переоцінити їхнє національно-культурне й виховне значення. За тих історичних умов О. Довбуш, опришківський рух стали символом нескореності нації та її боротьби за свободу, загострювали почуття національної свідомості.

Дослідження опришківського руху, що поступово стало провідною науковою темою молодого історика, в умовах неофіційного табу на вивчення козаччини, середньовічної історії загалом набувало особливого суспільного звучання. Перша стаття В. Грабовецького з'явилася на сторінках винниківської газети "Радянське життя" 24 грудня 1953 р. У центрі дослідження молодого вченого був славний український гетьман Богдан Хмельницький. Після опублікування низки статей у місцевій пресі середини 1950-х рр. про першодрукаря Івана Федорова, селянського бунтаря Устима Кармелюка, українського письменника Івана Франка та інших усе більшу й більшу увагу В. Грабовецького привертала славнозвісна постать Олекси Довбуша. Одна за одною виходять його статті й монографічні видання "Народний проводир Олекса Довбуш", "Народний герой Олекса Довбуш", "Новий документ про загибель Олекси Довбуша", "Рух карпатських опришків напередодні і в роки визвольної війни 1648–1654-х рр." [2].

У 1958 р. Володимир Грабовецький захистив кандидатську дисертацію "Селянський рух на Галицькому Прикарпатті у 2-й пол. XVII ст.", в 1968 р. – докторську "Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI–XIX ст." Володимир Грабовецький [3] – автор праць: "Народний герой "Олекса Довбуш" (1957), "Олекса Довбуш – легендарний герой українського народу" (1959), "Звенигород" (1959), "Народні музеї Львівщини" (1961), "Західноукраїнські землі в період народно-визвольної боротьби 1648–1654 рр." (1972),

"Напис на камені" (1976), "Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490–1492 рр." (1979), "Гуцульщина XIII–XIX ст." (1982), "Стежками Олекси Довбуша" (1988), "Галицька трійця XIII ст. – Тимофій, Авдій, Митуса" (1989), "З історії некрополя України" (1990), "Нариси історії Івано-Франківська" (1989), "Літопис запорізького козацтва" (1992), "Михайло Грушевський – видатний історик України, громадсько-політичний і державний діяч" (1991), "Нариси історії Прикарпаття" (т.1–6, 1992–1995), "Історія Печеніжина" (1993), "Гуцульщина в історії України" (1993), "Роксоляна в історії" (1993), співавтор путівників "Галич", "Гордок" (1968), "Надвірна", "Сторінками історії – у майбутнє" та ін. Автор близько 1000 наукових праць. У 1998 р. став кавалером ордена "За заслуги".

В. Грабовецький [3] створив Прикарпатську історичну школу, під його керівництвом захищено кілька десятків кандидатських та докторських дисертацій. Він Почесний громадянин трьох міст і трьох сіл Прикарпаття.

У 1995 р. В. Грабовецький [3] виступив ініціатором проведення Міжнародної наукової конференції, присвяченої 250-річчю із дня загибелі національного героя України О.Довбуша. До цієї дати він опублікував велику історичну монографію "Олекса Довбуш" та спогади "В пошуках Довбушевих скарбів".

22 вересня 1995 р. в м. Івано-Франківську урочисто відкрито історико-меморіальний музей легендарного героя Олекси Довбуша з приватної колекції відомого українського вченого-історика, академіка Володимира Грабовецького, а у 2000 р. – музей кафедри історії України Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника [3].

З історичних та наукових джерел про постатей історії та культури Володимира Грабовецького [4; 5; 6; 7; 8;] та Олекси Довбуша [9; 10; 11] дізнаємося про їх спільні ідейні задатки до "боротьби": Володимира Грабовецького на науковій ниві у плані пропаганди національно-визвольної боротьби українського народу за свою незалежність, в тому числі і героїчної боротьби УПА 40–50-х років минулого століття, та Олекси Довбуша як борця проти гноблення селянських мас західноукраїнських земель [9].

Олекса Довбуш – народний герой, непересічна постать у нашій історії, який особливо тісно поєднував свою соціальну боротьбу з широким селянським антифеодальним рухом на західноукраїнських землях у першій половині XVIII століття. Упродовж семи років ця людина спричинювала постійну небезпеку і страх для

гнобителів. Олекса Довбуш виражав думки, надії, сподівання народу, мстився за усі кривди, які були заподіяні бідному трудящому люду. Його життя й небезпечна боротьба були сповнені мужності та героїки, а пошуки справедливості, доброти залишили глибокий слід у свідомості трудящих мас, були взірцем, джерелом енергії для майбутніх поколінь, вселяли оптимізм. Наш народ береже пам'ять про свого героя, увіковічивши його у фольклорі, літературі, мистецтві. Образ Олекси Довбуша був і залишається в серцях українського народу як символ невмирущості, незламності, стійкості в боротьбі за соціальну та національну незалежність [10, с. 21].

Ознайомившись із функціонуванням наукової та культурно-освітньої установи "Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша", його менеджментом, експозиційно-виставковими можливостями, матеріально-технічною базою тощо, автору запрогнуло репрезентувати сучасну стратегію діяльності Музею, основний концепт якої можна охарактеризувати за допомогою трактування нададитивного ефекту, який є одним з найважливіших показників ефективності високорозвинутого колективу. Він є здатністю колективу як цілого досягати набагато більших здобутків у роботі, ніж це може зробити така ж за чисельністю спільнота людей, які працюють незалежно один від одного та не об'єднані системою визначених відносин. Приблизно так це явище описує нададитивний ефект – стану речей, котрий як правило передається за допомогою фрази "ціле більше суми окремих частин" [1].

КОНЦЕПЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ ОЛЕКСИ ДОВБУША на період з 2022–2027 рр.

*Кожен музей це, в першу чергу – його колекція.
Колекція – те, що визначає діяльність музею.*

Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша – це наукова та культурно-освітня установа обласного підпорядкування, історичний музей, експозиції якого присвячені народному меснику Олексі Довбушу, очолюваному ним опришківському руху, а також меморіальний музей, заснований відомим прикарпатським істориком Володимиром Грабовецьким, у якому зібрано та представлено його науково-історичну та культурно-мистецьку спадщину.

Історична довідка та хронологія становлення

Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша (далі – Музей) засновано у вересні 1995 року в Івано-Франківську, спершу це був громадський музей, а у 1997 році, отримав статус державного.

Експозицію музею побудовано на основі оригінальних історичних матеріалів часів опришківського руху та мистецьких творів, присвячених народному меснику Олексі Довбушу. До складу експозиції входять матеріали з наукової колекції відомого українського вченого, історика, професора, академіка, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора історичних наук Володимира Грабовецького.

Світлої пам'яті академік Володимир Грабовецький зібрав значну кількість архівних матеріалів про життя, побут та боротьбу Олекси Довбуша проти польської шляхти й орендарів. У експозиції Музею містяться оригінали та копії судових протоколів, складених у часи слідства над побратимами Олекси Довбуша, актові матеріали з історії соціально-економічних відносин, твори поетів, прозаїків, драматургів, композиторів, художників, кінематографістів.

Підстави для створення плану стратегічного розвитку Музею

Закон України "Про культуру".

Закон України "Про музеї та музейну справу".

Авторське бачення стратегічного розвитку культурно-освітньої установи "Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша".

Візія

Музей розкриває особливості опришківського руху на теренах Гуцульщини, Бойківщини, Покуття, частково Поділля, створений з метою вшанування пам'яті про його фундатора, науковця Володимира Грабовецького та продовжує започатковану академіком науково-дослідну та культурно-освітню діяльність щодо історичних, документальних свідчень національно-визвольної боротьби українців під проводом Олекси Довбуша.

Місія

Місія Історико-меморіального музею Олекси Довбуша – збереження, презентація та поширення теренами України та світу історії про боротьбу українців з поневолювачами за здобуття національної незалежності та особистої свободи й гідності задля становлення сучасниками демократичного суспільства в Україні, на прикладах опришківського руху на Гуцульщині та Покутті (XVI–XVIII ст.).

Місія реалізується через статутні завдання посеред яких:

- збір, збереження, дослідження, архівних, фотодокументальних, речових пам'яток про

життя та побут українців Карпат, учасників опришківського руху, їх провідника Олекси Довбуша та його побратимів;

- популяризацію наукової спадщини прикарпатського вченого, історика, професора, академіка, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора історичних наук Володимира Грабовецького;

- продовження науково-пошукової діяльності щодо пошуку історико-документальних свідчень опришківського руху на теренах Гуцульщини та Покуття;

- проведення досліджень у галузі наукового комплектування музейних фондів;

- систематизація музейних колекцій;

- розроблення наукових концепцій, тематико-експозиційних планів діючих експозицій, наукових паспортів, текстів екскурсій, лекцій, музейних занять, наукових довідок тощо;

- створення (оновлення, осучаснення) експозицій виставок та проведення на їх основі науково-дослідної та культурно-освітньої діяльності;

- організація та проведення тематичних науково-практичних конференцій, музейних форумів, дискусійних клубів, музейних посиденьків тощо;

- підготовка друкованих та цифрових (електронних) видань: буклетів, путівників, каталогів, наукових статей, збірників тез науково-практичних конференцій;

- виготовлення рекламної продукції, промо-роликів про діяльність Музею;

- популяризація діяльності Музею у ЗМІ, інтернет-ресурсах, веб-сайті Музею, сторінці у Facebook тощо;

- надання культурних послуг, екскурсійна діяльність тощо;

- сприяння підвищенню загальноосвітнього, фахового культурного рівня широких верств населення, виховання у підростаючого покоління почуття патріотизму, пошани української історії, етнокультури, етнотрадицій тощо;

- створення умов для професійного зростання персоналу Музею;

- реалізація інших завдань, передбачених Статутом діяльності Музею.

Цінності

Свобода та відкритість. Вважаємо музей незалежним місцем ідей, діалогу та спільної дії, де збірка, програмна діяльність і громадський простір надихає відвідувачів на відкритість, пізнання й співтворчість.

Доступність та інклюзивність. Створюємо умови для спільноті, широкого доступу до ідей, концептів, колекцій, програм, простору, команди, кола друзів. Визнаємо внесок всіх причетних

спільнот, максимізуємо освітньо-культурні можливості та соціальні результати.

Партнерство і довіра. Прагнемо міждисциплінарної внутрішньої та зовнішньої співпраці за принципом взаємовигоди та довіри.

Сміливість та прийняття ризиків. Підтримуємо експериментування у різних формах діяльності задля створення високоякісного музейного продукту і надання кращих послуг для відвідувачів.

Критичне мислення. Застосовуємо навички історичного аналізу для глибшого вивчення минулого задля кращого розуміння сьогодення, генерування нових актуальних смислів.

Досконалість, професійність. Запроваджуємо найвищі стандарти в управлінні Музеєм, збіркою, програмами, послугами та продуктами, стимулюємо невинний індивідуальний та інституційний розвиток.

Лідерство, ініціативність, відповідальність. Віримо в спроможність Музею ініціювати громадську активність та діалог, виступати спадкоємцем наукових досягнень, бути соціально відповідальним.

Гідність, чесність, чутливість. Виявляємо шанобливість, увагу та визнання своїм відвідувачам, благодійникам, прихильникам, партнерам, волонтерам та співробітникам. Виконуємо роботу з найбільшою публічністю та підзвітністю.

Креативність та інноваційність. Віднаходимо нові можливості й інноваційні шляхи роботи, щоб наші відвідувачі відчували себе зацікавленими, натхненними, збагаченими новими емоціями, знаннями, досвідом.

Гнучкість, динамічність. Активно і своєчасно реагуємо на мінливі та специфічні потреби нашої цільової аудиторії.

Наші партнери та цільова аудиторія

- школярі, студенти, молодь;
- творча інтелігенція, інтелектуали;
- журналісти, медійники;
- дослідники і науковці;
- музейні фахівці;
- викладачі, вчителі, митці;
- туристи.

Стратегічні активи

ПАМ'ЯТЬ, яку ми зберігаємо.

ЛЮДИ, яких ми шануємо.

КОЛЕКЦІЇ, за які ми дбаємо.

ІДЕЇ, які ми генеруємо.

РЕПУТАЦІЯ, яку ми захищаємо.

УНІКАЛЬНІСТЬ, яку ми плакаємо.

СПІЛЬНОТВОРЧИСТЬ, яку ми пропагуємо.

Спрямованість музею

Музей збирає, зберігає, досліджує, експонує та популяризує речові, документальні та нематеріальні свідчення про опришківський рух Карпатського краю та інші вияви боротьби за незалежність, свободу, честь та гідність українського народу, зберігає і вшановує пам'ять про провідників опришківського руху, фасилітує наукову дискусію з питань історії, зокрема рідного краю, етнокультури, етноосвіти, стимулює творчість і критичне мислення, активізує і об'єднує ініціативи, консолідує зусилля, гуртує спільноту, суспільство.

Музей складається з двох експозиційних залів та музейної кімнати, присвяченої вшануванню пам'яті про фундатора Музею Володимира Грабовецького, котрий відійшов у засвіти 4 грудня 2015 року.

Експозиція першого залу розпочинається зі стенду, який присвячено засновнику музею Володимирі Грабовецькому. У експозиційній вітрині представлені наукові видання з фондів Музею Олекси Довбуша, основним з яких є багатомісний Літопис Прикарпаття. Наступна експозиція цього залу присвячена Галицько-Волинському князівству, у вітринах багато історичної літератури про історію та мистецтво Галицько-Волинського князівства XII–XIII ст., портрети князів Ярослава Осмомисла і короля Данила Галицького, зображення діячів Галицької культури XIII ст. – Авдія, Тимофія та Митуси. Тут експонуються картини боротьби мешканців Прикарпаття під проводом Мухи, Семена Височана та Івана Грабівського проти шляхетського безправ'я 1648 року, бою під Рогатином 1490 року.

Другий зал експозиції присвячено розкриттю соціально-економічних передумов, які спричинили піднесення опришківського руху під проводом Олекси Довбуша: письмові документи, карти, схеми, а також мальовані та скульптурні зображення, що ілюструють становище Галичини під Польщею у першій половині XVIII ст. та діяльність легендарного героя Карпат. Експозиційний зал починається з літопису діяльності Олекси Довбуша, де демонструється картина "Олекса Довбуш" невідомого художника XVIII ст., також привертає увагу і велике панно В. Масюткін-Черкеса "Олекса Довбуш у Чорногорі" 1953 року. На достовірність історичної постаті Олекси Довбуша вказують фотокопії документів судових книг, маніфест Олекси Довбуша проти панів, гетьманські універсали та протоколи допитів побратимів Олекси Довбуша.

Музейна експозиція також насичена роботами відомих художників, які ілюструють життя та діяльність Олекси Довбуша. В окремій вітрині

демонструються опришківські реквізити, зброя, автентична Довбушева бартка. Цю реліквію понад два століття свято зберігали космачани – нащадки свідків загибелі Олекси, а також цінний експонат – рукопис літературного сценарію Любомира Дмитерка і Віктора Іванова до кінофільму "Олекса Довбуш". Експонатами історико-меморіального музею Олекси Довбуша є різні види зброї, одяг, деякі речі опришків.

Засновником Музею, науковцем Володимиром Грабовецьким, було зібрано всю художню літературу про народного героя, починаючи ще з 1840 року. Представлено письмові документи про діяльність послідовників опришківського руху – ватажків Василя Баюрака та Івана Бойчука.

Вагоме місце працівники музею приділяють науковій та науково-дослідницькій роботі. Музей є науково-методичним центром, який тісно співпрацює з учнівською та студентською молоддю міста, області та України. На базі музейної установи проводяться науково-практичні заняття із студентами Інституту історії, політології та міжнародних відносин Прикарпатського Національного університету імені Василя Стефаника, уроки з історії України з учнями 5-х та 8-х класів за тематикою національно-визвольного руху на західноукраїнських землях XV–XVIII ст.

При музеї діє "Школа юних музеєзнавців".

Пріоритетом наукової роботи музею є видання наукових монографій працівниками музею, окремо чільне місце займають монографії доктора історичних наук Володимира Грабовецького. Академік видав ряд монографій, якими поповнилися фонди бібліотек та музеїв області, а саме: наукові видання "З літопису Коломийського осередку Запорізької Січі (До 400-річчя першого походу запорожців)", праці про Прикарпаття, видання, присвячене історії Коломиї тощо.

За життя Володимир Грабовецький працював над створенням багатотомного літопису Прикарпаття в 50-ти томах, з яких побачило світ 18 томів.

Пріоритетні напрями програми розвитку

I. Брендинг, комунікація, інформатизація, цифровізація, інклюзивність музею.

II. Діяльність Музею online. Розвиток музейного простору.

III. Управління та розвиток персоналу.

IV. Фінансове забезпечення та управління.

V. Статутна діяльність.

VI. Програмно-цільове забезпечення діяльності Музею.

VII. Оновлення збірки, інвентаризація, оцифрування фондів, експозицій.

Основний вид економічної діяльності 91.03

"Діяльність із охорони та використання пам'яток історії, будівель та інших пам'яток культури".

Структура музейної колекції

I. Експозиційна зала демонструє наукові основи діяльності Музею;

II. Експозиційна зала присвячена опришківському руху на теренах Галичини та Буковини (XVI–XVIII ст.);

III. Музейна кімната присвячена засновнику Музею – академіку, доктору історичних наук Володимиру Грабовецькому.

Розташування Музею

Контактна інформація.

Місцезнаходження юридичної особи: 76018, Івано-Франківська обл., місто Івано-Франківськ, вулиця Гетьмана Мазепи, будинок 1. Телефон: (03422) 25729.

Контекст стратегічного середовища музею (крізь призму SWOT-аналізу)

Сильні сторони та сприятливі фактори:

- локація Музею;
- відремонтоване приміщення;
- наявність цінного музейного зібрання, авторської колекції наукової спадщини Володимира Грабовецького;
- налагоджені партнерські взаємини та активна співпраця з іншими музейними закладами області та України тощо;

• налагоджена співпраця із закладами освіти Івано-Франківщини різних рівнів;

- діяльність "Школи юних музеєзнавців";
- професійність музейного персоналу;
- доступні ціни на платні послуги.

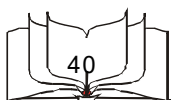
Слабкі сторони та загрози:

• недостатнє інформаційне поле діяльності Музею;

• відсутність музейного сайту, сторінки у Facebook, YouTube-каналу, корпоративних інформаційно-комунікаційних інструментів;

- недостатня співпраця з мас-медіа;
- потребує розгортання додаткового простору для науково-дослідної та культурно-освітньої діяльності Музею;

• доречно урізноманітнити організаційні форми музейної роботи (створити календар пам'ятних дат за профілем діяльності Музею, планування діяльності Музею, надання послуг у сфері освіти, культури, пропагування науково-дослідної та культурно-освітньої діяльності серед здобувачів освіти, проведення учнівських та студентських конференцій, дискусій, музейних клубів, лекцій, клубів вихідного дня, майстер класів тощо);

- потребує широкої популяризації науково-дослідної та культурно-освітньої діяльності Музею (екскурсії, туристичні маршрути, робота з архівними документами, історико-культурні етноекспедиції тощо);

- недостатнє фінансування Музею (для оновлення експозицій, реставрації музейних предметів, закупівлі музейних предметів, стажування науковців на базі провідних історико-меморіальних музеїв України);

- оснащення Музею охороною та пожежною сигналізацією;

- доречно ввести до штатного розпису посаду ІТ-спеціаліста (програміста) з укладанням цивільно-правової угоди з метою надання послуг у напрямі інформатизації, цифровізації Музею;

- потребує оновлення комп'ютерне обладнання (відеомонітори, динаміки, цифрові камери тощо);

- дороговкази до Музею (непомітні або відсутні);

- оновлення сучасним обладнанням та засобами експозицій Музею (додаткове освітлення експозицій, аудіо, відео контент з урахуванням інклюзивності);

- відсутність сучасного обладнання для контролю температурно-вологісного режиму, кондиціонування повітря.

Стратегічні пріоритети та завдання на 2022–2027 рр.

I. Створення відкритого музейного простору (діяльність Музею online).

II. Формування (оновлення) фондової колекції Музею.

III. Брендинг, комунікація, інформатизація, цифровізація, інклюзивність Музею.

IV. Наукова, науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, розширення аудиторії дослідників та науковців, урізноманітнення форм музейної роботи.

V. Програмно-цільовий менеджмент Музею.

VI. Управління та розвиток персоналу.

VII. Очікувані результати

Першочергові завдання до проєкту програми розвитку Історико-меморіального музею Олекси Довбуша на 2023–2024 рр.

I. Управління та розвиток персоналу:

- переглянути організаційну структуру Музею (2022–2023);

- музейний менеджмент; вектори музейної діяльності (2022–2023);

- забезпечення підготовки та підвищення фахової кваліфікації музейних кадрів, їх правовий і соціальний захист (2022–2027);

- залучення фахівця(-ів) з інформаційно-комунікаційних технологій (2022–2023).

II. Брендинг, комунікація, інформатизація, цифровізація, інклюзивність Музею:

- Розроблення бренду Музею, логотипу, рекламна продукція, брошури, банери, опис режисерського задуму для зйомки фільму про діяльність Музею (2022–2023);

- Створення сайту Музею, Facebook-сторінки, YouTube-каналу, корпоративного цифрового середовища (2022–2027);

- Наповнення інформацією про Музей сторінки у Вікіпедії (2022–2027);

- Створення промо-ролика чи фільму про життя та творчість фундатора Музею – Володимира Грабовецького, його діяльність та наукову спадщину (2024–2025);

- Оцифрування фондів, колекцій, збірок (2022–2027);

- 3D-тур музейними кімнатами (2023–2024);

- Екскурсійна діяльність (2022–2027).

- Розроблення туристичних маршрутів (2022–2023).

III. Розвиток музейного простору:

- розширення та розвиток мережі Музею (плідна співпраця з музеями області за профілем) (2022–2027);

- укладання угод про науково-дослідну співпрацю з профільними музеями Івано-Франківської області (2022–2023);

- укладання угод про науково-дослідну та культурно-освітню співпрацю із Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника (факультетом туризму; факультетом історії, політології і міжнародних відносин) (2022–2023);

- продовження роботи "Школи юних музеєзнавців" (2022–2027);

- формування сучасної інфраструктури музейної справи (оновлення музейного обладнання, атрибутів, виготовлення інформаційних багерів, експозиційних вітрин) (2022–2023), (2022–2027).

IV. Статутна діяльність:

- проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень (2022–2027);

- організація та проведення щорічних конференцій, музейних читань, відзначення Міжнародного Дня Музеїв (18 травня), круглих столів, дискусійних клубів, тематичних зустрічей, аудіо, телепрограм тощо (2022–2023), (2022–2027);

- виставкова, екскурсійна діяльність, туристичні маршрути "Стежками Олекси Довбуша" (Верховина, Печеніжин, Космач, Кути, Коломия, Івано-Франківськ, Болехів (Бубнище), Яремче) (2022–2023);

- заснування музейного часопису "Легендарний Довбуш" (друкований, цифровий) (2022–2027);

- підготовка календаря знаменних та пам'ятних дат діяльності Музею (2022–2023);

- створення музейної книгозбірні (2022–2023);

- видання збірника праць (статей, тез доповідей, наукових повідомлень) (2022–2027);

- підготовка до відзначення 30-річчя Історико-меморіального музею Олекси Довбуша з часу заснування (22.09.1995 р. – засновано Музей; 22.09.2025 р. – 30-та річниця діяльності Музею) (2022–2025);

- започаткувати учнівсько-студентський конкурс есе "Довбуш – легенда Карпат". Видання текстів есеїв (2022–2024).

V. Програмно-цільове забезпечення діяльності Музею:

1. Розроблення проєкту програми бюджетного фінансування з метою реалізації статутної діяльності Музею (2022–2023);

2. Напрацювання проєкту концепції залучення позабюджетних, додаткових джерел фінансування Музею (спонсорство, меценатство, філантропія, фандрейзинг) (2022–2027);

3. Надання платних послуг (відповідно до постанови КМУ "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися

державними і комунальними закладами культури" від 12 грудня 2011 р. № 1271) (2022–2027).

4. Забезпечення охорони приміщення Музею (охоронна та пожежна сигналізація), підготовка проєкту бюджетної програми (2022–2023);

- VI. Оновлення збірки, інвентаризація фондів (2022–2023).

- VIII. Фінансове забезпечення та управління. Проаналізувати виконання чинних програми фінансування розвитку закладу культури (2022–2023).

- IX. Реалізація статутних завдань. Науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота, а також діяльність, пов'язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначені як культурні цінності, з метою включення до Музейного фонду України (2022–2027).

Програму заплановано реалізувати за бюджетні кошти та за кошти залучені з додаткових джерел.

Під час підготовки Концепції розвитку закладу культури використано матеріали із відкритих інтернет-джерел.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Синергія. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. Взято з <https://cutt.ly/HV30DZn>

2. Цепенда І. До 85-річчя професора Володимира Грабовецького. Галичина. 2013. № 22–23, 19–23.

3. Грабовецький Володимир Васильович. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека. Взято з <https://lib.if.ua/franko/1251001391.html>

4. Арсенич П. І., Королько А. З., Шологон Л. І. Володимир Васильович Грабовецький (1928–2015). Український археографічний щорічник. 2016. № 19–20, 611–618.

5. Вегеш М. М., Горват І. Короткий життєпис академіка В. Грабовецького. 1998.

6. Вегеш М. М. Академік Володимир Грабовецький – визначний історик України. 2006.

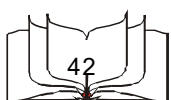
7. Вегеш М. М., Задорожний В. Є. Володимир Грабовецький: життя і діяльність. 2016.

8. Вегеш М. М., Палінчак М. М., Голоніч Я. Дослідник Олекси Довбуша і карпатських опришків. 2020.

9. Грабовецький В. Олекса Довбуш-борець проти гноблення селянських мас західноукраїнських земель (220-річчя з дня загибелі). Український історичний журнал. 1965. № 8, 134–136.

10. Літературної І. Ф. Х., Федьковича Д. Ю. Теорія та історія української і світової літератур. Мови та літератури у полікультурному суспільстві: матеріали. 2014. № 21.

11. Грабовецький В. Народний герой Олекса Довбуш. Львів: Книжковожурнальне видавництво, 1957.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГА В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Система освіти зазнає значних змін, що пов'язані з умовами сьогодення. Військовий стан в країні, вимушене тимчасове переселення, особливості професійної діяльності вчителя, специфіка педагогічної діяльності (офлайн, онлайн навчання), постійні, непередбачувані умови – це неповний перелік труднощів з якими зіткнулися вчителі.

Якими характеристиками має володіти педагог щоб виконувати ефективно свою професійну діяльність в нових незвичних умовах..? Психологічна готовність до нових умов – це цілісний психологічний феномен, що поєднує декілька компонентів – мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний. Надзвичайно важливим є мотиваційний компонент. Лише умотивований вчитель може ефективно виконувати професійну діяльність, особливо в сучасних, нових, нестійких умовах. Розглянемо перелік категорій вчителів за їх ставленням до нововведень (за К. Роджерсом).

1. Новатори-вчителі, які завжди першими сприймають усе нове, сміливо його впроваджують і поширюють.

2. Вчителі, які першими здійснюють практичну (експериментальну) перевірку цінностей у кожній школі.

3. Помірковані, які дотримуються правила "золотої середини" і не сприймають нового до того часу, поки його не впровадить більшість колег.

4. Вчителі, які більше сумніваються, ніж вірять у нове, вони більше зорієнтовані на старі технології ніж на нові, а сприймають нове лише при позитивній громадській думці.

5. Педагоги, в яких дуже сильний зв'язок із традиційним підходом до навчання і виховання, вони консервативні й відкидають усе нове [1].

Найважчим, на нашу думку, є пристосування до мінливих умов 4 і 5 категорії вчителів, яким важко працювати в нових, мінливих умовах. Непрогнозованість ситуації розбалансовує особистісну рівновагу педагогів, які зорієнтовані на стабільність минулого досвіду.

Також, на якість особистісної та професійної сфери вчителя впливає така особливість, як уміння постійно адаптуватися до мінливих умов та добре розвинені адаптивні механізми організму.

Адаптація – це пристосування організму до нової ситуації, а ситуація в Україні, поза сумнівом, є новими, тривожними умовами.

Адаптація (з лат. "пристосування") – процес пристосування організму, що відбувається на різних рівнях: фізіологічному, соціальному, психологічному.

Уміння постійно адаптуватися до мінливих умов впливає на якість життя сучасного педагога. Ця здатність називається когнітивною гнучкістю. Завдяки цій самій гнучкості людина адаптується до нових умов, не відчуває труднощів у прийнятті миттєвих рішень, здатна правильно аналізувати складні непередбачувані обставини (повітряна тривога та ін.). Саме гнучкість допомагає вчителю орієнтуватися в мінливих умовах та пристосовуватися до них, що сприяє ефективній діяльності педагога.

Слід зазначити, що надзвичайно важливою характеристикою особистості є стресостійкість. Напруженість умов життя, невідомість перед майбутнім, страх за власне життя та життя рідних призводять до збільшення негативних емоцій, які, накопичуючись, формують яскраво виражені та тривалі стресові стани. Кожна особистість по-різному ставиться до проблеми, що виникає і відповідно до цього формується поняття "стресостійкості".

Стресостійкість дає можливість уникнути стресу, шляхом перегляду ставлення до ситуації. Чи варто нервуватись, або переживати за ті обставини які від нас не залежать? Будь-яка людина, не залежно від статусу і рангу, зараз відчуває негативні емоції. На жаль, позбутися від злості, обурення, образ, розчарування, уникнути стресових ситуацій – не в наших силах. А ось змінити ставлення до негативних реакцій, що виникли, можливо. Це і називається стресостійкість. Одна з головних функцій стресостійкості – захист організму від негативного впливу на здоров'я людини. Нам знайомий стан, коли, навіть, після невеликого перезбудження виникають: головні болі, нездужання, млявість, втома, піднімається тиск, частішає серцебиття та інші неприємні відчуття, пов'язані з погіршенням здоров'я. З медичної точки зору, під час стресу різко збільшується рівень кортизолу. Саме за рахунок підвищення цього гормону відбуваються зміни стану людини, але не в кращу сторону. Також педагог, якому властива стресостійкість в будь-яких умовах, може виконувати поставлене завдання [2].

Для впевненого протистояння стресу важливі кілька факторів:

- ефективне планування часу;
- схильність до оптимізму;
- вміння розслабитися;
- розуміння своїх емоцій;
- самоконтроль і позитивний настрій.

Надзвичайно важливою характеристикою особистості педагога є – ресурсність його стану.

Виокремлюють такі психологічні ресурси.

Психологічні ресурси особистості (О. Штепа).

Доброта до людей – неконкурентне сприймання навколишніх, неконфліктні взаємини з ними. Поблажливе ставлення до інших. Цей ресурс допомагає в комунікативній сфері особистості.

Допомога іншим – активний, а не споглядацький альтруїзм. Уміння підтримувати та надихати, надавати впевненості у собі.

Багато педагогів активно приймають участь у волонтерській діяльності: (плетення сіток, виготовлення батончиків та ін.)

Віра у добро – переконаність у наявності справедливості та вміння бути милосердним, віра у Бога та вміння сподіватися. Тільки оптимізм, любов, добро – допомагає пережити надзвичайно складні періоди у житті в яких ми опинилися.

Відповідальність – усвідомлення необхідності звітувати перед собою та іншими щодо зробленого.

Любов – вміння сприяти саморозвитку близької людини, підтримувати її у складних ситуаціях та співрадіти її успіхам.

Висновки. Оскільки система освіти зазнає значних змін в сучасних умовах (військовий стан в країні, вимушене тимчасове переселення, особливості професійної діяльності вчителя, специфіка педагогічної діяльності, постійні, непередбачувані умови) – це неповний перелік труднощів з якими зіткнулися вчителі. То найважливішими особистісними характеристиками особистості є: адаптивність, гнучкість, стресостійкість та ресурсність стану. Адаптивність, гнучкість – допомагає пристосуватися до складних умов в яких працюють педагоги. Стресостійкість – забезпечує захист організму від негативного впливу на здоров'я людини. Ресурсність особистості вчителя – здатність поновлювати власні фізичні, психічні, емоційні можливості для ефективної професійної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Проблеми формування готовності сучасного педагога до впровадження інноваційних технологій у педагогічній практиці. Взято з <https://naurok.com.ua/ocinka-efektivnosti-realizaci-problemi-formuvannya-gotovnosti-suchasnogo-pedagoga-do-vprovadzhennya-innovaciy-nih-tehnologiy-u-pedagogichnu-praktiku-126625.html>

2. Стресостійкість особистості у сучасному світі. Взято з <https://www.wunu.edu.ua/student-life/laboratory-psychological-services/recommendations-and-tips/9681-stresostiikist-u-suchasnomu-sviti.html>

НИТКА АРІАДНИ, ЩО ВИВЕЛА ТЕСЕЯ З ЛАБІРИНТУ: ПРО КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У РОЗВІДКАХ ЗІНАЇДИ КИРИЛЮК

Восени 2022 року вітчизняне освітянство відзначило 30-річчя шкільного курсу "Зарубіжна література". Цій події, зокрема було присвячено Всеукраїнський круглий стіл "Шкільний курс зарубіжної літератури: традиції, сучасність, перспективи", який відбувся 5 жовтня 2022 року. Серед важливих питань, які обговорювались під час роботи круглого столу, були й такі, що стосувались становлення предмета, коли йшли активні пошуки методологічних засад викладання зарубіжної літератури в школі.

З уведенням у школах України предмета "Зарубіжна література" жорсткі ідеологічні норми радянських часів були відкинуті, натомість утворилася певна методологічна порожнеча, яка швидко стала заповнюватися – науковці пропонували викладати зарубіжну літературу в школі, спираючись, насамперед, на наукову основу. До дискусії щодо концепції викладання зарубіжної літератури в школі долучилися відомі українські літературознавці й педагоги: Д. Затонський, Д. Наливайко, К. Шахова, М. Борецький, Т. Денисова, Б. Шалагінов, Л. Мірошніченко, Ю. Султанов та інші.

Однією з тих, хто виступав за викладання зарубіжної літератури як мистецтва слова, тобто з опорою на літературознавство й естетику, була українська літературознавиця, докторка філологічних наук, педагогиня, авторка праць з питань української та зарубіжної літератури й методики викладання літератури у школі та виші Зінаїда Василівна Кирилюк (1926–2018). "Використання здобутків літературознавчої науки у побудові курсу, – стверджувала З. Кирилюк, – так само необхідне, як необхідна таблиця множення на уроках математики, періодична система елементів Менделєєва при вивченні хімії. За певними законами відбувається і розвиток художньої літератури. Читке уявлення про закономірності літературного процесу, про коди (зведення естетичних законів) культурних епох виконує роль своєрідної матриці при аналітичному розгляді твору" [6, с. 2]. На думку науковиці, сенс нового підходу до літератури як до мистецтва слова полягає не у тому, щоб довести її приналежність до

мистецтва, а у тому, щоб "підготувати читача, який сприйме художній твір не як просте повідомлення про події та героїв, а, враховуючи закони мистецтва, глибше осмислить твір як явище певного етапу розвитку культури народу" [4, с. 24].

Саме культурологічний підхід, на переконання З. Кирилюк, має стати основою системного вивчення літератури, що спирається на науку. "Оскільки зі зміною епох змінюються аксіологічні критерії й естетичні системи, культурологічний підхід, – продовжує вчена, – об'єктивно стає визначальним у методиці викладання предмета" [5, с. 5]. Обґрунтовуючи необхідність використання культурологічного підходу у навчанні зарубіжної літератури в школі, З. Кирилюк цілком слушно апелює до специфіки предмета, наголошуючи, що новий у шкільній практиці курс відрізняється від літературних курсів минулого, коли протягом навчального року вивчалися твори однієї культурної епохи, створені за принципами однієї естетичної системи. Вивчення зарубіжної літератури, в якій поєднуються твори різних віків і народів, ускладнюється, на думку З. Кирилюк, необхідністю враховувати національну своєрідність літератур, історичні зміни умов суспільного життя, а внаслідок цього і проблематики літературних творів, ідеологічних пріоритетів, художніх систем, аксіологічних критеріїв [6, с. 2].

Додамо, що книги, вилучені з оточуючого їх культурного контексту і оцінювані за критеріями, прийнятими для сучасної літератури, залишаються незрозумілими, по справжньому не прочитаними. Важливо усвідомлювати, що художній твір завжди обумовлений певним історико-культурним контекстом, і що автор звертався не до читача ХХІ століття, а до свого сучасника, який добре розумів художню мову автора, поділяв його уявлення про світ, природу, призначення поета і поезії. "Перше завдання – зрозуміти твір так, як його розумів сам автор, не виходячи за межі його розуміння. Розв'язання цього завдання **досить складне** (виділення наше – А.М.) і вимагає зазвичай залучення

величезного матеріалу. Наступне завдання – використати своє часове і культурне позазнаходження. Уключення в наш (чужий для автора) контекст", – писав М. Бахтін [1, с. 334].

Складним це завдання вбачається і тому, що внаслідок тривалості літературного процесу у часі з кожним роком зростає віддаленість художніх творів минулого від сучасного читача, тобто маємо, так званий, конфлікт часу, коли у читача виникають труднощі у сприйнятті реалій, звичаїв, багатьох інших ключових понять певної культурно-історичної свідомості. Також слід пам'ятати, що у ситуації контакту носіїв різних національних культур, якими у процесі вивчення зарубіжної літератури в школі виступають національна культура автора й національна культура учня-читача, виникає значно більше труднощів, ніж при спілкуванні представників однієї культури, не виключається й конфлікт культур. На цю особливість звертає Ж. Клименко, наголошуючи на тому, що важливе значення для подолання таких труднощів має "поінформованість учителя про культурний шок як типову реакцію реципієнта на прояви інокультурності в різних сферах життя, у тому числі й у явищах мистецтва" [7, с. 64]. Причиною виникнення культурного шоку, за твердженням Ж. Клименко, є непередбачуваність нової для комуніканта культури, несумісність його культурного коду з культурним кодом іншого учасника спілкування [7, с. 64].

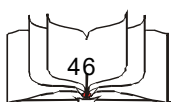
В одній із своїх розвідок З. Кирилюк наводить переконливий приклад, коли при вивченні творів зарубіжної літератури трапляються такі питання, які без культурологічних відомостей вирішити неможливо. Це, зокрема несприйняття учнями оспівування Гомером гніву Ахілла й уславлення його як героя не дивлячись на те, що він з особистих причин відмовився брати участь у боях і бажав своїм воїнам поразки. "Можна уявити, – пише дослідниця, – як сучасний учень інтерпретуватиме "Іліаду", якщо спиратиметься не на уявлення про характер античної культури й літератури, яка ґрунтується на міфології, а на асоціаціях з сучасного культурного досвіду, в якому подібні дії пов'язані не з героїзмом і уславленням, а з дезертирством і зрадою" [5, с. 5].

З огляду на зазначене – одне з найважливіших завдань методичної науки, яке визначила З. Кирилюк, – допомогти вчителю презентувати художній твір як унікальне явище культури людства, допомогти виховати в учня високу культуру сприйняття твору. "Від розуміння загальних особливостей епохи, – наголошує вчена, – залежить і розуміння зображеного, тобто створюється відповідна передумова для формування власної думки, яка ґрунтується на знанні законів, за якими розвиваються події твору" [2, с. 5]. Як бачимо, позиція З. Кирилюк суголосна наведеній вище тезі М. Бахтіна, яку у методичній площині можна визначити формулою: "від розуміння учнем авторського задуму до формування в учня власної аргументованої думки щодо прочитаного".

Варто зазначити, що З. Кирилюк у своїх публікаціях застерігає педагогів від надмірного захоплення рецептивною естетикою, коли шкільний аналіз художнього твору замінюється емоціями та асоціаціями, що виникають у свідомості читача [2, с. 3]. "Результатом переключення уваги учня з твору на власну "історичність", – робить висновок науковиця, – неодмінно буде обмеженість знань і обсягу "культурної пам'яті", необхідної для адекватності асоціацій" [6, с. 3]. Разом із тим, повноцінний діалог читача і автора – своєрідний діалог культур – можливий, на думку дослідниці, "лише за умови осмислення реципієнтом особливостей епохи автора та її відмінностей від коду епохи читача" [6, с. 5].

Слушною є заувага науковиці про те, що "за будь-якого підходу й методу головна умова вивчення літератури – знання текстів і їх осмислення" [2, с. 5]. З. Кирилюк наводить низку методичних прийомів і видів робіт, які на її думку сприятимуть глибокому осмисленню прочитаного твору. Серед них – випереджальні запитання й завдання за текстом твору (виписати чи переказати та обміркувати фрагменти тексту, що характеризують героя, конфлікт, обставини), прийом парадоксального початку уроку, самостійний аналіз художнього тексту учнями або під керівництвом учителя [2, с. 5].

Ці та інші концептуальні засади викладання зарубіжної літератури в школі З. Кирилюк утілила у своєму методичному посібнику для вчителів "Зарубіжна література. Античність. Середньовіччя. Відродження. Бароко.

Класицизм". Видання складається з оглядових і монографічних тем, які охоплюють матеріал від античності до XVII століття. Оглядові статті містять комплекс фонових знань, які дають уявлення про особливості світосприйняття, традиції, суспільні проблеми народів на тому етапі розвитку, коли написані твори, що вивчаються. У статтях, присвячених окремим творам, розгляд їх тематики, конфліктів, сюжету, системи образів, тропів супроводжується методичними порадами щодо розкриття естетичної природи твору [2].

З. Кирилюк у своїх розвідках переконливо доводить, що культурологія на уроці літератури не самоціль, а лише спосіб її глибшого осягнення. Як методологічний принцип культурологія не може витіснити з уроку літератури літературу, як не витісняє таблиця множення математику на уроці математики. "Роль культурології на уроці літератури доцільно порівнювати не з конкуренцією антагоністів, а з "ниткою Аріадни" що вивела Тесея з лабіринту", – зазначає З. Кирилюк [5, с. 5].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1986.
2. Кирилюк З. В. Вивчати твір у системі координат своєї епохи. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 1999. № 12. 3–5.
3. Кирилюк З. В. Зарубіжна література. Античність. Середньовіччя. Відродження. Бароко. Класицизм. Тернопіль: Астон, 2002.
4. Кирилюк З. В. Головне завдання уроку літератури – підготувати кваліфікованого, грамотного читача. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2006. № 11. 24–27.
5. Кирилюк З. В. Культурологія на уроці не самоціль, а лише засіб її глибшого осягнення. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2008. № 11–12. 4–7.
6. Кирилюк З. В. Проблеми культурологічного підходу у вивченні зарубіжної літератури. Зарубіжна література в школах України. 2008. № 4. 2–5.
7. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи. Київ. 2006.

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІЄТВОРЧОЇ ІДЕЇ

Відомо, що історію творять люди, причому звичайні. Можна навести багато ситуацій, коли люди змінювали хід історії. Французький письменник Ж. Леметр зазначає, що всі люди беруть участь у створенні історії. Осмислення ролі особистості відбувається завдяки її творчій діяльності у контексті причетності її до тієї чи іншої царини.

Проблема ролі особистості була розглянута ще античними філософами та істориками Геродотом, Плутархом, Аврелієм та іншими. У добу просвітництва ролі особистості надавали значущість Вольтер, В. Вундт, Д. Дідро, В. Дільтей, Ф. Ніцше, Ж.-Ж. Руссо та інші мислителі. Ролі особистості присвячені праці істориків, педагогів, психологів, дидактиків Б. Ананьєва, Л. Баткіна, І. Бекешкіної, Л. Васильєва, А. Гуревича, В. Гусєва, В. Ковальова, І. Кона, Г. Костюка, Є. Маланюка, А. Петровського, В. Роменця, Е. Фромма, К. Юнга, К. Ясперса та багатьох інших учених.

Дослідженням ролі особистості займалися М. Костомаров, С. Стеблін-Камінський, В. Антонович, М. Грушевський, О. Кониський, О. Лазаревський та інші. Діяльність відомих постатей досліджували В. Чишко, В. Попик, С. Ляшко, Б. Матяш, В. Старовойтенко та багато інших.

Незважаючи на достатню кількість праць, цікавість до ролі особистості є актуальною у колі науковців. Тема значущості особистості цікава ще й тим, що на прикладі життя видатних людей можна виховувати морально-етичні принципи, ціннісні орієнтири, загальнолюдські якості, що є доволі важливим на сучасному етапі. Учні, зокрема підлітки, намагаються наслідувати своїх героїв, бути схожими на них, діяти подібним чином, як їхні улюбленці.

Зупинимось на ролі декотрих особистостей в історії держави та покажемо їхній вплив на формування націєтворчої ідеї.

Метою матеріалів є визначення ролі окремих особистостей та з'ясування їхньої важливості у становленні людини-громадянина.

Розглядаючи етапи розвитку держави, варто віддати належну увагу правлінню Руссю Ярославу Мудрому та його доньці Анні Ярославні. Саме за правління Ярослава Мудрого потужно розвивається книгодрукування, освіта, відкривалися школи, здійснювався переклад книг із грецької мови, розвивалися писемність та оригінальна література тощо. В XI столітті були закладені Києво-Печерська лавра, Софія Київська, Ірининський собор, які згодом стали осередками культури. Тож, говорячи

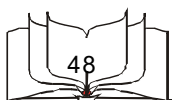
про націєтворчу ідею, ми беремо до уваги культурну спадщину Русі та діяльність її очільника.

Варто згадати українського діяча XVII століття, гетьмана Війська Запорозького Івана Мазепу. Перебуваючи у Києво-Могилянській колегії, захопився латиною, риторикою, поетикою, віршував. Володіючи декількома мовами, добре перекладав різні за спрямуванням твори. Як державний діяч, дбав про культурний розвиток держави, про поглиблення та поширення ролі науки, освіти, мистецтва. Саме завдяки Мазепі Києво-Могилянський колегіум набув статусу академії. Потужною є письменницька діяльність Мазепи. Його листи до Мотрі є взірцем епістолярного жанру, а вірш "Дума" є важливим документальним відтворенням історії України кінця XVII століття. Свої життя та діяльність Мазепа віддав служінню Україні. Завдяки Мазепі Київ перетворився на культурно-просвітительський центр європейського зразка.

Сучасний етап життя України обумовлений певними змінами. Формування громадянської позиції передбачає активізацію духовного потенціалу особистості, що знаходить виявлення у духовному розвитку та духовній культурі. Саме зараз, на сучасному етапі, відбувається формування ціннісних орієнтирів, загальнолюдських якостей.

Спробуймо переглянути сторінки історії та з'ясувати значущість окремих особистостей в історії нашої держави, у методиці викладання літератури, безпосередньо у літературі на сучасному етапі.

З початком війни в Україні та повномасштабного вторгнення нам відкрилися імена Героїв Революції Гідності, волонтерів, "азовців", воїнів, з-поміж яких співаки, композитори, вчителі та викладачі, інженери, будівельки та багато інших людей – представників різних професій і різного роду занять. Ми знаємо імена тих, які захищають країну і тих, які відлетіли в небеса. Взірцем мужності, стійкості, волі, витривалості, честі українського народу є імена небесних "привидів" Олександра Оксанченка, Степана Чобана, Євгена Лисенка, Олександра Мариняка, Івана Беззуба, Олександра Корпана, Степана Тарабалки, які стали нашими Ангелами, закривши собою небо. Їхній подвиг є прикладом для юного покоління у формуванні патріотичних почуттів, любові до Батьківщини, неймовірному бажанні захистити її. Прагнення бути схожими на Героїв війни виховує у підлітків відчуття приналежності до роду, землі, нації, держави. У

зкладах освіти від лютого 2022 року проведені заходи, присвячені захисникам України, які сприяють вихованню молоді у дусі патріотизму та націоналізму.

Варто згадати імена захисників Азовсталі, які є не лише взірцем кращих людських чеснот, а й стали символом незламності духу та витривалості. А пісня "Азов-сталь" на слова Сергія Соловія облетіла усю Україну та стала своєрідним патріотичним гімном. Напевне, кожен свідомий українець повторював неодноразово рядки *"Моє серце – сталь! / Моя кров – Азов! / Не плач, моя люба! / Воскреснемо знов!"* Відрадно, що молодь у громадських місцях слухає цю пісню у виконанні гурту "Kozak System" та інші пісні "В той день, коли закінчиться війна", "Гей, соколи" та різні кавери саме на цю пісню, "Зродились ми великої години" – гімн організації українських націоналістів, який виконувала Пташка на Азовсталі та інші.

Говорячи про захисників України, згадаймо поетів Юрія Руфа та Гліба Бабича, які своїм поетичним словом піднімали бойовий дух побратимів. Творчість Юрія Руфа присвячена воїнам УПА, бійцям Холодного Яру, героям війни 2014–2022 років. Як зізнається поет, його твори не є власне віршами, а швидше за все віршованою пропагандою. Юрій Руф своєю творчістю зламає стереотипний образ українця: знедолена Україна, бідні-нешасні українці, козак, який мертвий, дівчина, яка плаче. Незважаючи на втрати, смерть, горе, Юрій Руф уважає, що *"ми – Нація переможців та бійців"*. А тому *"повинні постійно працювати над самовдосконаленням та будувати націю фізично сильних та інтелектуально розвинених людей"* [5]. Чільне місце у творчості поета посідає мовне питання. На його переконання, варто проводити українізацію, щоб війна не розповзлася на інші території. Юрій Руф говорить про українську націю як про спільноту інтелектуальних людей і у цьому велика перевага українців. Тому, на його думку, українці повинні збагачувати власний інтелектуальний потенціал. З цією метою повинні *"проводити експансію власних ідей за кордон"* [5], утверджуватися у світі завдяки культурним здобуткам. Юрій Руф проводив зустрічі в закладах освіти, зокрема відверто спілкувався з підлітками, порушував питання мови, любові до Батьківщини, людяності та самовідданості, навчав дітей особистому захисту та вмінню захищати мову, національну ідею, країну. Відтак школярів варто знайомити із життєвим шляхом Юрія Руфа, особливостями його творчості з метою формування у них націоналістичної та культурної ідеї, національної свідомості та почуття власної національної гідності. Саме на це і спрямований літературний проєкт "Дух Нації", засновником якого

і є український поет, видавець, сценарист, учений-технолог у царині математичних процесів деревообробки, Герой війни Юрій Романович Дадак – на псевдо Руф. На жаль смерть відібрала життя Героя, проте його ідею відродження нації підхопили бібліотекарі, вчителі, побратими та продовжують розпочату справу.

У 2014 році вийшла поема "Донецький аеропорт". На той час мало хто запам'ятав прізвище автора, книжка якого відразу завоювала прихильність читачів і була презентована в бібліотеках України. У багатьох на устах звучало "Донецький аеропорт" як символ мужності, героїзму, відваги, неймовірної стійкості українських воїв-кіборгів.

Володимир Тимчук – письменник, підполковник Збройних сил України, учасник Операції Об'єднаних сил, кандидат технічних наук, викладач військової топографії у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, письменник і перекладач, лауреат премії імені Богдана Хмельницького за краще висвітлення військової тематики у творах літератури та мистецтва, автор значної низки книжок і проєктів. Основні теми проєктів – історія України від Гетьманщини до сьогодні, а темою книжок "є тема російсько-української війни", – як зазначає науковець Тетяна Єщенко, – із часовою і просторовою присутністю ліричного героя на лінії фронту українського Приазов'я (м. Волноваха, с. Новоолексіївка, с. Старогнатівка, с. Гранітне м. Маріуполь) [1, с. 93]. І далі, як зазначає дослідниця творчості В. Тимчука, "безпосередньо побачене й відчуте, без художніх історій та авторських "прикрас", стало достеменним фактом людського болю, екзистенційного світовідчуття, свідченням величності людського духу" [1, с. 93]. Однією із провідних тем творчості письменника є людина на війні. Автор показує воїнів як звичайних людей з їхніми почуттями, внутрішнім станом, переживаннями, настроями, з особистісним сприйняттям світу. Автор передає усю трагічність війни з її смертями, горем, сльозами, випробуваннями, наступами та відступами. На переконання автора, шлях до свободи надто важкий і довгий. Він політий сльозами та кров'ю, він устелений загиблими як солдатами, так і цивільними, старими та молодими. Однак, незважаючи на численні втрати, як уважає В. Тимчук, ми маємо пройти цей шлях, адже не буває свободи без втрати, свобода дається великою ціною. На шляху до свободи у нас єдина ціль – боротьба. Тому кожен, на переконання письменника, повинен думати про велике. *"Бо нам – стояти на межі – / За правду й гідність. Ось наш бій" ("Не ти, а так")* [4, с. 38]. Невипадково автор у поезіях звертається до образу Василя Стуса. Саме постать поета, як стверджує

В.Тимчук, є взірцем людяності, Гідності, Людини, українця, який не те що не зрадив ідеї українства й віри в націю, а "у своєму виборі на "межі" між життям і смертю не відмовився від власної Голгофи, виконав гідно місію у Вселенській Любові до України, свого народу, рідної мови, лишився собою, не притлумлюючи власного ества" [1, с. 95]. Ми маємо вистояти, вижити, перемогти, за словами В.Тимчука, не лише тому, що ми свободолюбива нація, а ще й тому, що ми "Азовом Зіскрижалені".

Говорячи про роль особистості у формуванні націєтворчої ідеї, варто згадати багато безіменних героїв. Це і чоловік, який на вулицях окупованого Херсона грає українські пісні, це і діти, які у сховищах співають пісню на слова Христини Соловій "Одного ранку ще на світанку земля здригнулася і враз закипіла наша кров". Це і юнак, який виконує на фортепіано біля зруйнованого будинку в Ірпені мелодію Мирослава Скорика.

Висвітлюючи принципи націєтворення, Є.Маланюк зазначав, що варто відмовитися від малоросійства (тобто національної "неповноти", "недокрівності"), вивільнитися від пут імперської влади, важливо зберегти цінність історичної пам'яті [2, с. 7]. Націоцентричною позицією Є. Маланюка є непримиренність до проявів будь-якого насильства

(культурного, економічного, політичного) одних народів до інших [2, с. 10].

Розповіді педагога про історичні постаті минувшини, сучасних героїв закладають підвалини національної ідеї. Життєві ситуації захисників України надихають молодь на самовдосконалення, самоосвіту, навіть самопожертву задля мирного життя. Пам'ять про загиблих захисників і захисниць поглиблює любов до України та підсилює ненависть до ворогів, а разом із тим укріплює бажання боронити, захищати, звільнити землю від нападників. Війна пробудила в українців приспаний роками саме дух українства – дух незалежності, свободи, любові до світу, а відтак цей дух об'єднав і згуртував народи світу проти насилля, терору, зла в його найжахливішій сутності. Можемо стверджувати, що зараз відроджується нація. За визначенням О. Рудакевича, нація – це політично зрілий етнос, в якому органічно поєднуються етнокультурні та політичні засади в соціальному організмі, доповнюючи та підсилюючи одні одних [3]. Це нація – горда, красива, сильна, непереможна, нація, яка

Велику правду для усіх єдину

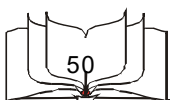
Наш гордий клич народові несе:

"Вітчизні ти будь вірний до загину –

Нам Україна вище понад все!"

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Єщенко Т. "Хрещається у слові відроджений Христос": післясл. / Тимчук Володимир. Азовом... Зіскрижалені: поезії. Волноваха – Львів: VarT, Простір-М, 2020. 114 с.
2. Маланюк Євген. Вибрані твори. Упор. Олеся Омельчук. Київ: Смолоскип. 2017. 872 с.
3. Рудакевич О. Національний принцип: етнополітична концепція нації: Монографія. Тернопіль: Економічна думка. 292 с.
4. Тимчук Володимир. Азовом... Зіскрижалені: поезії. Волноваха – Львів: VarT, Простір-М, 2020. 114 с.
5. "Якщо ми не українізуємо фронт, повзуча русифікація візьме своє" – Юрій Руф у Вінниці. Взято з <http://vlasno.info/spetsproekti/1/persona/item/8618-yakshcho-my-ne-ukrainizuiemo-front-povzucha-rusyifikatsiia-vizme-svoie-yurii-ruf-u-vynnytsi>.

БОРИС ТЕН ЯК ОСОБИСТІСТЬ В КОНТЕКСТІ ДОБИ: ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ КУРСУ ІНТЕГРАЦІЙНО-ТЕКСТУАЛЬНОЇ БІОГРАФІСТИКИ У ЗВО

Незаперечний факт, що особистість є творцем історії, епохальних відкриттів, мистецьких шедеврів. Україна серед інших народів теж дала світу геніїв, які у визначений час у визначеному місці за Промислом Божим виконували свою місію. Не всі вони пасіонарії, як наприклад Тарас Шевченко, але всі видатні люди робили свій внесок у скарбницю нашої духовності.

Борис Тен, уродженець с. Дермань, належить до когорти унікальних особистостей, які проявили себе в різних сферах життя і подарували творіння, що переживуть віки.

Вивчення біографії таких людей є не тільки збагаченням певною інформацією, а й засобом формування покоління молодих українців на прикладах справжнього служіння народу, культурі, мистецтву. Важливим у цьому аспекті є форми та методи вивчення життєпису видатних митців, майстрів пера у закладах вищої освіти, які готують майбутніх учителів української мови і літератури.

Науковці О. Галич, І. Каплан, В. Дробот, Н. Волошина, Є. Пасічник, Б. Степанишин, Г. Токмань досліджували аспект вивчення біографії в єдності з творчістю митця, визначили основні принципи, джерела опрацювання життєпису та основні методи, прийоми, форми роботи на уроках літератури в школі. У дисертаційному дослідженні Г. Островської змодельовано методичну систему формування готовності майбутніх учителів літератури до вивчення з учнями біографії письменника, яку визначено як складний процес взаємопов'язаних елементів підготовки, що містить усі необхідні складові: концептуальну, методичну, аналітичну, процесуально-діяльнісну, контролюючу та результативну [3].

Проте заявлена тема не була ще предметом наукового розгляду.

Мета цієї статті – репрезентувати авторський проєкт інтеграційно-текстуальної біографістики на прикладі вивчення життя і творчості Бориса Тена у закладах вищої освіти, які готують майбутніх учителів української мови і літератури.

Біографія письменника є предметом вивчення студентами спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова та література) першого і

другого рівнів вищої освіти під час опанування монографічних тем з історико-літературних курсів. Авторка тез упродовж тривалого часу досліджувала проблему "Письменник як особистість" і прийшла до висновку, що найдоцільніше опрацьовувати життєпис за допомогою першоджерел: спогадів, листів, щоденників, автобіографій. Такий матеріал дає змогу повноцінно розкрити індивідуальність. Форма ж подачі матеріалу – мультимедійна презентація з гіперпосиланнями, візуалізацією, завданнями, що дозволяє поєднувати змістовий та діяльнісний аспекти у літературознавчій підготовці майбутніх учителів української мови і літератури. Запропонований авторкою алгоритм перегляду МПП укладений на основі із застосуванням технологій: критичного мислення, особистісно зорієнтованої.

Апробація інтеграційно-текстуальної біографістики як авторської методики викладання біографії письменника відбувалася в Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука.

Продемонструємо її на прикладі життєпису Бориса Тена, 125-річчя якого відзначаємо цього року у грудні. Життя і творчість митця були предметом розгляду під час вивчення курсу "Літературне краєзнавство", оскільки Рівненщина, зокрема, древній Дермань, є місцем, де народився і жив у юні роки Микола Хомичевський, і якому присвятив низку своїх віршів. Лекційне заняття було проведено у краєзнавчому відділі Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки для того, щоб студенти мали змогу ознайомитися з краєзнавчими матеріалами, книгами перекладів Бориса Тена, збірками його віршів, літературознавчими працями, книгою спогадів про письменника. Для цього у глядацькій залі "Світлиця" було розгорнуто виставку, підготовлено мультимедійну дошку.

В електронній медіатеці "Письменник як особистість", яка сформована авторкою дослідження на Google-диску, розміщено мультимедійну презентацію "Борис Тен як особистість" [2]. Основним змістовим матеріалом мультимедійної презентації є уривки

з першоджерел (листів, спогадів про письменника, мемуарів самого митця, щоденникових записів) та фотопортрети Бориса Тена, його батьків, дружини, друзів, а також є документи, які засвідчують важливі життєві події, фото книг з перекладами творів зарубіжної літератури, ілюстрації до творів тощо.

Перегляд ММП відбувається із застосуванням алгоритму, який передбачає різні аспекти інтеграційного вивчення життєпису митця. Історичний аспект розглянуто через дату народження і смерті, оскільки між датами – життя людини й історична епоха, яка однозначно наклала свій відбиток на життя й долю митця, але яку, як особистість неординарна, творив разом з іншими талановитими сучасниками й репрезентував себе у ній та її – через своє світобачення, екзистенційний вибір. Панівна тоді радянська влада не була прихильною до митця з україноцентрованим світоглядом, тому стосунки з владними структурами були відповідні, як і їхній результат: арешт, заслання, поневіряння поза межами любої серцю України.

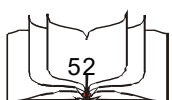
Психологічний, світоглядно-філософський та соціальний аспекти розкрито на слайдах "Родовід". Відомо, що М. Хомичевський походить із інтелігентної священничої родини, мати була високоосвічена обдарована жінка, що й позначилося на освіті, уподобаннях Миколи-дитини, Миколи-юнака. Цікаво розриває освіту уривок зі спогадів Бориса Тена: напівжартома казав, що виріс в атмосфері "порівняльного мовознавства". "Моє домашнє оточення й сільське середовище було українське, у середній класичній школі я ґрунтовно вивчав російську, латинську ... та грецьку мови ... цілий ряд мов я сприйняв з дитинства, так би мовити, у натуральному звучанні. Це і сприяло вивченню, а також допомагало пізніше перекладати з них" [4]. Оскільки М. Хомичевський здобував освіту різнобічну: філологічну, музичну, духовну, то й сфера його діяльності була надзвичайно розмаїта. Він був висвячений у сан ієрея (згодом стане протоієреєм) УАПЦ, працював завідувачем літературної частини Житомирського облмуздрамтеатру, викладачем музучилища і педагогічного інституту, головою обласного літературного об'єднання. Саме Хомичевський створив легендарний хор "Льонок" і керував ним до приїзду Анатолія Авдієвського. Але найбільш вагомитою й постійною була перекладацька діяльність. Він 31 рік присвятив перекладу Гомерівських поем. Окрім того, він переклав комедії, трагедії давніх греків, німецьких титанів

слова Гете, Гайне, Шиллера та багато інших шедеврів.

Наступний чинник, який характеризує особистість, це вдача і характер. Найбільш доцільним є психологічний аспект розгляду. У процесі опрацювання з'ясовується, які риси характеру і вдачі визначальні, які з них допомогли досягнути значних успіхів в освіті, перекладацькій та літературній сферах, а які спонукали до опору системі, які риси вдачі допомогли вижити в умовах заслання.

Світогляд Миколи Хомичевського розглядаємо через філософський аспект: які погляди мав на світ, на людське життя, його смисл, на релігію, на національне питання. Про це йдеться у листах письменника, спогадах про нього.

Таким чином, на основі перегляду мультимедійної презентації за допомогою запитань (алгоритмічних кроків) репрезентуємо особистість одного з найвизначніших представників національної культури, літератури, перекладознавства другої половини ХХ століття. У процесі розгляду актуалізуємо знання студентів з філософії (світогляд), психології (особистість, характер, вдача), історії (період, коли випало жити письменникові), тобто застосовуємо зовнішньопредметну інтеграцію. Інтеграція на діяльнісному рівні відбувається шляхом застосування стратегій критичного мислення ("тонкі" і "товсті" запитання) у процесі опрацювання ММП, а також під час узагальнення сприйнятого матеріалу. Зокрема, це "товсті" запитання: Що передувало формуванню особистості? Які чинники найбільше спричинилися до цього? Яка взаємозалежність освіти й сфери діяльності? Завдяки чому (кому) сформувалася така неординарна особистість? Чи сприяли цьому вдача, характер? Чи є взаємозалежність між сферою діяльності письменника й рівнем його освіченості? Як залежить світогляд від рівня освіти й оточення? Узагальнювальні питання мають особистісно зорієнтований характер: Які риси характеру письменника вам імпонують, а які навпаки - викликають подив, роздратування, незрозуміння? Завершальним етапом роботи над біографією Бориса Тена є створення студентами завдань на GOOLE-формі. Із одним варіантом виконаного завдання (авторка – студентка 2 курсу Ірма Келемен) можна ознайомитися за лінком [1]. Студенти в групі обмінюються лінками, виконують завдання і надсилають авторам. Автор завдань перевіряє і повідомляє викладачеві оцінку. На практичній відбувається рефлексія:

студенти оцінюють рівень складності завдань, їх різноманітність, а також результати своєї і чужої діяльності під час лекції, у процесі виконання індивідуальних завдань. Виконані завдання і рефлексування на завершальному занятті дає підстави стверджувати, що під час інтеграційно-текстуального вивчення біографії письменника на основі мемуарних та епістолярних текстів можливо розкрити якнайповніше розкрити особистість письменника та формувати ІКТ-

компетентність, критичне мислення, відповідні предметні й фахові компетентності бакалаврів ОПП Українська мова і література.

Отже, інтеграційно-текстуальне вивчення життєпису митця у поєднанні з історією, психологією, культурологією, філософією, мистецтвознавством, літературознавством сприяє формуванню інтеграційно-літературознавчої компетентності майбутнього вчителя української мови та літератури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Келемен І. Завдання за темою "Борис Тен: життя і творчість у краєзнавчому контексті" Взято з <https://forms.gle/defPN8Tiers3VSgW9>
2. Овдійчук Л. М. Борис Тен як особистість. Взято з <http://surl.li/dkvfg>.
3. Островська Г. О. Формування професійної готовності майбутніх учителів зарубіжної літератури до вивчення біографії письменників у загальноосвітній школі. (Дис. ... докт. пед. наук). Київський національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ. 2019.
4. Павличко Д. Людина з іменем Дніпра. Жадань і задумів неспокій: З творчої спадщини Бориса Тена (вірші, переклади, статті, листи, спогади) / Упоряд.: А. Ф. Журавський, К. В. Ленець. Київ: Рад. письменник, 1988. 550 с.

ІДЕЇ ХРИСТІЯНСЬКОГО ГУМАНІЗМУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ЮЛІАНА ДЗЕРОВИЧА

Особливе місце в історії української педагогіки Галичини першої половини ХХ ст. належить Юліану Дзеровичу (1871–1943) греко-католицькому священнику, талановитому педагогові, теоретику та практику української національної школи, самовідданому громадському діячеві і непересічному організатору, погляди на виховання якого привертають увагу сучасників та визнаних корифеїв педагогіки.

В минулому році українська педагогічна громадськість відзначила 150-річчя від дня народження видатного українського педагога професора о. Ю. Дзеровича. Юліан Дзерович народився 3 січня 1871 р. в с. Смільні біля Бродів, що на Львівщині, у священничій сім'ї. Навчався у школі в Товмачі, де його батько був парохом, а потім закінчив гімназію у Львові, в якій викладання було німецькою мовою. Вчився також на факультеті теології у Львівській духовній семінарії. Він та всі його друзі стали свідомими українцями. Рукоположений на священника у 1894 р.

Спочатку душпастирював у Миколаєві. Працювали не тільки для Церкви, але й на національно-просвітницьких напрямках. З 1897 по 1907 рр. був катехитом (викладачем християнської релігії) у Бродах. Згодом протягом цілого року працював в Бережанах як гімназійний катехит. Як християнський педагог теж працював в Стрию з 1908 до 1913 рр. У Львові педагог і священник Юліан Дзерович здійснював своє служіння з 1913 р. аж до самої смерті - спочатку як катехит учительської чоловічої семінарії, потім, як директор української учительської семінарії, а водночас був професором в Богословській Академії, де викладав катехитику й педагогіку. Польська влада переслідувала його за українські національні погляди, чинячи йому всілякі перешкоди. Згодом певний час о. Юліан був директором гімназії в Митрополічій малій семінарії. Помер 8 квітня 1943 р. у Відні, а похований у Львові на Личаківському цвинтарі.

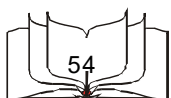
о. Юліан Дзерович активно працював в товариствах Апостола Павла, Катехитів, в Богословському науковому товаристві, в Бурсі ім. кардинала Сильвестра Сембратовича, заступником голови Народній Лічниці, в Учителській Громаді. Був заступником голови товариства Рідна Школа, а також головою Просвіти у 1939 р. та заступником голови Української Національної Рада у Львові.

У 1918–1919 рр. входив до складу Української національної ради ЗУНР. У 1935 р. був одним із організаторів Першого українського педагогічного конгресу у Львові. Опублікував ряд книг, серед яких: "Як у світі жити, або правила доброго виховання"

(1906), "Катехитика" (1930), "Педагогіка" (1937), "Катехизм для І і ІІ класів вселюдних шкіл" та інші.

У своїй "Педагогіці" Ю. Дзерович розкрив теоретичні основи педагогіки як науки виховання, вказував шляхи виховання національно свідомих українців. Він визначив виховання як "планове, всестороннє, гармонійне розвивання й формування духовних і тілесних сил дитини за допомогою відповідних засобів стосованих старшим поколінням..." [1, с.13]. Серед джерел педагогіки Ю. Дзерович особливого значення надавав педології та релігії. Він підкреслював, що педологія, як наука, що займається дитячою душею і всім, що відноситься до дитини, передовсім навчила виховників того, що на дитину не можна дивитися як на мініатюру дорослої людини, не слід їй приписувати таких мотивів, що могли б у даному випадку керувати дорослою людиною, в той час, коли їх у дитини нема. Педологія, окреслюючи нормальний хід розвитку, вказує, чого можна сподіватися від дитини даного віку, допомагає розробити доцільну програму виховання й навчання для даної школи чи класу. З другого боку, педологія вказує на численні відхилення від цієї норми, що переконують нас в індивідуальних відмінностях.. Ці наукові висновки педології дають наукову підставу брати до уваги індивідуальність. Вони повинні бути також підставою добре зрозумілої національної педагогіки.

Всі типи та ідеали минулого і сучасного виховання Ю. Дзерович відносив до чотирьох систем: натуралістичної, гуманістичної, реалістичної і християнської. На основі аналізу він розкривав їх позитивні сторони, оцінював вклад окремих педагогів в розвиток цих систем. Ю. Дзерович вважав, що метою виховання є тілесна й духовно-моральна довершеність і дозрілість вихованця, або його самостійність. Він писав: "Ціллю виховання ... є ціла людина, цебто всі її фізичні і умовні сили. Отже не сама "годівля раси", ані не саме освічування ума, але вся людина, а головне її етичний (моральний) характер" [1, с.13]. Він підкреслював: "... виховати дитину треба так, щоб їй, як одиниці, було добре на світі, щоб її світ не потоптав, не кривдив, не нищив, але з другого боку, щоб вона вмiла серед суспільности жити, щоб умiла виректися своїх примх і забаганок. Вона мусить оббити роги свого егоїзму, обтесати канти себелюбства". Він виділяв потрібну мету виховання: індивідуальну, суспільну і релігійну. Разом з цим наголошував: "Виховання буває довше або коротше, відповідно до становища і потреб вихованця, – але воно повинно дати напрям, у якому треба розвивати дальше самообразовання".

Головними вихователями підростаючих поколінь Ю. Дзерович вважав сім'ю, Церкву й державу. Сім'я виховує індивідуально, церква релігійно і морально, а держава національно й суспільно. Засобами національного виховання є передовсім рідна мова, наша бувальщина, письменство, національне мистецтво і практичне життя. Мова – це немов кров, що оббігає тіло нації. Виточи з людини кров, а втече життя; відбери народові його мову, а він помре. Тому першим обов'язком рідної школи є впоїти пошану й замилювання до рідної мови. Нашим молодим поколінням не можна вступати в життя, не оволодівши досвідом предків. Якщо українські юнаки не глянуть у минувшину, не будуть мати основних знань про зусилля й змагання своїх батьків; якщо не будуть знати їх чеснот і похибок – то легко можуть зірвати нитку, яка їх лучить з попередніми поколіннями, можуть зійти на хибні дороги, даремно повторюючи вже перебуті – зусилля, й тратити сили на цілі незгідні з загальним добром народу. А є світлі, але й сумні картини з нашої бувальщини. Перші треба наслідувати, другі оминати. До найвищих проявів національної культури належить і письменство, а особливо поезія. Поезія в привабливій, часто популярній формі, піднімає дух народу, уморальнює маси, вчить любити свій народ. Ю. Дзерович наголошував, що "прогріхом" проти своєї нації треба вважати національний шовінізм (національне засліплення), що вже багато лиха заподіяв і нашому народові. З погляду шовініста дозволений із любові до батьківщини навіть злочин. Таке засліплення, на думку Ю. Дзеровича, веде до нехтування Божими й людськими правами інших народів, до зневажання, а то і ненависті чужинців. Адже кожному дороге те, що йому рідне, так само, як для нас дороге все наше. Цінною є думка Ю. Дзеровича про те, що дітям треба дати пізнати, що культурні досягнення власного народу коріняться в старинній культурі східних й у новішій культурі західних народів, та що неодначе, що ми вважаємо виключно своїм рідним, це тільки від чужих народів перейняте добро.

На Першому Українському з'їзді педагогів у Львові в 1935 р. Юліан Дзерович наголосив, що основою виховання молоді повинно бути як єдино доцільне християнське релігійно-моральне виховання, бо:

- батьки, як християни відповідальні за виховання своїх дітей і самі вирішують щодо формування їхнього світогляду;
- християнське виховання найбільш відповідне вдачі і характеру нашого народу, а Церква захищає від духовного занепаду та втрати національних почуттів;

- тільки християнсько-етичне виховання сприяє формуванню характеру, що буде вірний Батьківщині;
- християнство – це релігія, яка дає правдиве поняття про Бога;
- християнство дає повний морально-життєвий світогляд та вказує на Божу волю як санкцію моральності, на свободу волі і відповідальність за вчинки та визнає безсмертя душі;
- християнська мораль є найдовершеніша та універсальна в просторі і часі;
- християнство пристосовується до культури і ментальності кожного народу;
- християнство є демократичною наукою;
- ні одна з педагогічних систем не розглядає так усіх сил душі, як християнська система;
- християнство покладає основну увагу на формування волі і закликає до самовдосконалення та наслідування Христа Бога як правдивого ідеалу;
- ні одна система не має таких виховних засобів, як християнство (молитва, святі Таїнства), бо рятує від морального та фізичного розгнудання [2, с. 186–187].

Головний принцип педагогіки о. Юліана Дзеровича – це принцип християнського гуманізму, у світлі якого людина сама по собі найбільшою цінністю. Це педагогіка любові до молоді.

Педагогічна діяльність Ю. Дзеровича була спрямована на становлення і розбудову українського національного шкільництва, на виховання любові до рідної мови та національної культури. Ідейною основою його педагогічної діяльності був глибокий патріотизм і християнська віра.

Основні актуальні ідеї педагогічної системи Ю. Дзеровича: наближення виховання і навчання до життя (активна і творча школа); індивідуальний розвиток молоді; суспільне і релігійне виховання молоді; дисципліна як основний засіб виховання волі і характеру; вирішальна роль матері у моральному вихованні дитини; необхідність об'єднання і погодження зусиль держави, сім'ї і Церкви для успішного виховання молоді; виняткова роль катехитів у релігійно-моральному вихованні.

Найповніше погляди Ю. Дзеровича на виховання викладені у його праці "Педагогіка", яку митрополит Іван Огієнко назвав "нашим соборним національним добром". Відзначаючи надзвичайну цінність цієї праці, І. Огієнко рекомендував "Педагогіку" Ю. Дзеровича не лише педагогам, а й широкому загалу української інтелігенції.

Досвід педагогічної роботи Юліана Дзеровича повчальний і актуальний, адже низка проблем української школи залишається невирішеною.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дзерович Ю. Педагогіка. Львівська Богословська Академія. 1937.
2. Дзерович Ю. Християнське релігійно-моральне виховання молоді. Перший Український педагогічний конгрес. 1935. Взято з <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/11145>

ОБРАЗ ЗАХИСНИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА МИСТЕЦТВО

Актуальність теми. Формування громадянської свідомості у здобувачів базової середньої освіти – одне з завдань національної освіти (Закон України "Про освіту", Національна стратегія розвитку освіти в Україні та Концепція Нової Української школи). Поняття образу, зокрема захисника і героя-патріота, учні засвоюють на уроках літератури, образотворчого мистецтва, музики, на виховних годинах тощо. В умовах російської агресії як ніколи на часі питання цінності незалежності України, свободи, життя, безпеки, родини. Нація загартовується у виборюванні і захисті своєї незалежності, а молодь виховується на образах найкращих її представників – героїв-патріотів. Тому увага до образу героя-захисника України на часі.

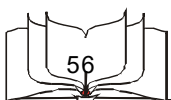
Аналіз досліджень проблеми. Теорія пізнання людиною себе рухалась від слабкої і залежної від Всесвіту до вищого прояву її духовності як сенсу життя, самовдосконалення на спільне благо: Ф. Бекон (людина має бути величною), І. Кант (людина повинна відповідати за свої рішення та за їх наслідки), М. Гайдеггер, Ж.-П. Сартр, К. Ясперс, А. Камю (самосвідомість людини, свобода її вибору і волі підіймають її над собою та іншими людьми, природою, Богом), отже "місія людини здійснюється завдяки свободі волі, через благодать, через моральне вдосконалення" [1], її відповідальність, цілеспрямованість та патріотизм. З давніх часів приділяється увага вихованню молоді на найкращих представниках з народу (праці Аристотеля, Платона, Г. В. Ф. Гегеля, Б.Спінози, Ф. Бекона, М. Бубера, Ж.-П. Сартра, А. Швейцера та інших). Герой своїми вчинками рятує інших та утверджує моральні норми спільноти. З прадавніх часів життя людей у літературі оцінюється з позиції героїв та не-героїв, де перші стають еталоном гідної поведінки: "фольклорно-національні архетипи підносили фізичну силу і воєнні доблесті героя, антична традиція – його "демонізм", причетність до світу богів; християнська література Середньовіччя культивувала етичний критерій та ідеал аскетичного самозречення. ... часів Ренесансу спостерігається тенденція до дегероїзації, ... надмірне звеличення героїки в класицизмі; ... у літературі і теоретичній думці Нового часу ця плинність критеріїв знімається за рахунок синкретизації" [7, с. 76] До питання образу та методики його вивчення у літературі зверталися

О. Бандура, Ю. Бондаренко, Т. Бугайко, Ф. Бугайко, О. Мазуркевич, Л. Мірошніченко, Г. Токмань, Є. Пасічник, Л. Удовиченко та інші.

Образ – це спосіб мислення, конкретна і водночас узагальнена за допомогою вимислу форма естетичного самовираження у мистецтві [4] Образ зазвичай емоційний (це суб'єктивно-емоційне сприйняття та переживання автора) і через одينية віддзеркалює узагальнене. У мистецтві – це образ-персонаж, образ-пейзаж, образ-поняття, образ-речі, образ-емоція тощо. Образ окрім чуттєвого несе певну ідею, тому може набути загальнолюдського (вічний, національний) значення, передбачає цілісність, життєвість, конкретність [11], підкреслює типові ознаки та характерні риси.

Монумент "Батьківщини-Матері" у Києві – символ перемоги, захисту, країни. Образ не відтворює, а саме уособлює рішучість, материнство, дух свободи. У зображенні Матері-захисниці образ матері перевершує власну сутність і набуває символічності за рахунок полярності предметного та смислового (мати як любов, дім і безпека – мати, яка за своє дитя кинеється у бій). Образ Батьківщини-Матері – це втілення цінності всеперемагаючого життя, цінності нації, України як держави; статичність озброєної щитом і мечем фігури символізує ідею захисту та непорушності у своїй позиції, а монументальність розмірів та самого задуму – увіковічення національних цінностей українців (матері, рідної землі, віри, готовності їх захищати). Образ набуває смислової багатозначності і перспективи подальшого переосмислення. Зазвичай символічність образу створюють будь-які його елементи: ідея, художня деталь, порівняння, метафора, пейзаж, персонаж, фон, контраст тощо.

З давніх часів образ захисника набув символічного змісту як втілення волі, нескореності борця за Україну, ціннісного прояву людського життя – відстоювати Батьківщину, її незалежність, виконувати свій обов'язок перед народом і рідною землею. Це – захисники Давньоруської держави від ординської навали, українських земель від Кримського ханства, феномен козацтва – дух свободи і дух релігії та готовність їх захищати ("Душу – Богові, життя – Україні, честь – собі"), це і повстанці проти національного гніту на чолі з козацькими

ватажками К. Косинським, С. Наливайком, С.Кішкою, П. Сагайдачним, Я. Остриницею; Б.Хмельницький на чолі національно-визвольної боротьби 1648–1657 рр. за своє "буття, свободу, власність" та засновники національної армії М. Кривоніс, І. Богун, Д. Нечай; це і І. Мазепа у прагненні збереження української автономності, Т. Шевченко в утвердженні української мови та національних інтересів українського народу; М.Грушевський як голова Української Центральної Ради та автор ґрунтовних праць з української історії та літератури, герої УНР, ОУН–УПА та інші. Громадянська позиція та патріотична діяльність кожного з них та багатьох тисяч не названих героїв відбувалась і відбувається у часи жорстокої боротьби. Змінювались обладунки і зброя та незмінним залишився незламний волелюбний дух українців. Відомі і безіменні герої увійшли у національну свідомість та героїчний епос, вони визначають риси національного характеру, знаходять відгук у творчості митців. Пісню "Ой у лузі червона калина" сьогодні співає кожна дитина, а вперше вона пролунала 1912 року під час вистави "Сонце руїни" у м. Львів (про визвольну боротьбу за становлення державності, діяльність гетьмана Петра Дорошенка). Зрозумілі і актуальні сьогодні слова "Маршируйте наші добровольці на кривавий лан, Визволяти наших українців з московських кайдан" – гімну Січових Стрільців, згодом Української Галицької Армії (з початку Другої світової війни до 90-х за її виконання можна було потрапити за ґрати або у Сибір).

У прадавні часи героями вважали померлих, сьогодні герої поміж нас. Звання "Герой України" за особисту мужність, виявлену у захисті державного суверенітету станом на 14 жовтня 2022 року було присвоєно 179 особам, з них біля 100 – герої України за життя. Зокрема Симчич Мирослав Васильович – український військовий та

громадський діяч, сотенний Української повстанської армії, політв'язень радянських концтаборів отримав звання "за героїзм, виявлений у боротьбі за незалежність України, визначні особисті заслуги у становленні Української державності". У 2008 році в Коломиї, де він мешкає і сьогодні, йому було встановлено прижиттєвий пам'ятник (Фото 1).

Герой-захисник у загальнолюдській (національній) мистецькій спадщині – це не тільки естетичне втілення задуму, а й спрямованість на високогуманні засади. Національна свідомість "це свідомість ціннісна, яка тяжіє до художніх форм вираження" і внутрішньо споріднена зі свідомістю релігійною (О. Забужко) [5, с. 13]. Основними архетипами української ментальності є архетипи душі (віри), землі, матері, родини, хати, хлібороба і воїна. Націю об'єднують спільна ідея, мова, культура, погляд на себе та інші народи. Ці архетипи колективного несвідомого творили національний характер українців. Яким є український народ? (Героїчний, незламний, сильний, єдиний, талановитий, працьовитий, співучий тощо.) З козацьких часів "мужність – це наша національна риса характеру. Сьогодні весь світ бачить це й захоплюється героїзмом українців. Ми – народ найкращих захисників. Український народ – це люди, які не шкодують себе заради інших" (В. Зеленський) [3].

Єдність та рішучість у виборюванні права жити на своїй землі і говорити українською мовою, мати свою історію і пишатися своїми героями підняли український народ, згуртували українську діаспору, країни-партнерів, усіх людей доброї волі на підтримку України. Українці з давніх часів демонстрували свою рішучість і бойову звитягу, прагнення самостійно вирішувати свою долю: "Ідеал свободи характеризував життєвий імператив України як кордонної цивілізації, яка, мабуть, була єдиною у світі, що витримала тиск степу, кочових

Фото 1. Симчич Мирослав Васильович на фоні свого прижиттєвого пам'ятника (м. Коломия).
Джерело: <https://galychyna.if.ua/2022/10/15>.

навал, стала батьківщиною людей, з яких ніхто (за виразом М. Гоголя) не хотів бути глядачем світової драми, а тільки її дійовою особою", – так писав видатний український філософ Сергій Кримський (1930–2010), який народився в Бахмуті. У Бахмуті нині проходить лінія між світовим добром і злом, точаться запеклі бої з рашистами. Україна своєю кров'ю утримує кордон цивілізації, справедливості, культури" (Г. Токмань, допис у Фейсбуці). Кожен українець сьогодні захисник (Схема 1, в її центрі фотоелемент з муралу Я. Шкрібляка, м. Івано-Франківськ).

Схема 1

Образ героя-захисника – це не тільки один з багатьох, його соціально значима діяльність, це конкретна особистість, яка втілює найкращі риси національної ментальності: духовно споріднена з нацією, її культурою та історією; любить свою землю, має емоційний зв'язок з її міфологією та символікою, сповідує національні цінності і готова їх захищати. Невипадково у містах України багато вулиць носять імена видатних захисників, встановлено пам'ятники та створено мурали (наприклад, Роману Шухевичу і Євгену Коновальцю у Черкасах, на Львівщині, захиснику усіх часів в м. Івано-Франківськ на вулиці Є.Коновальця – "Бо воля моя, як ці гори висока, як Черемош, прудка та горда").

Духовно-психологічні аспекти образу мають тісний зв'язок з художньо-естетичним. Тому для розуміння індивідуально-авторського аспекту аналізу зображення національного героя-захисника у літературі, образотворчому мистецтві або медіапросторі доцільно звернути увагу на такі маркери, як "концепція особистості митця; авторське розуміння вічних / типових / нетипових

образів; індивідуально-авторські засоби художнього творення образів" [10, с. 270].

Антропологічна модель образу захисника психологічна і ціннісна, історично і суспільно зумовлена і значима. Тому розглядаємо два аспекти у дослідженні:

- створення узагальненого образу захисника у мистецтві (ідея, способи, засоби, техніки тощо);
- декодування образу, його вивчення в системі освіти.

Концепція інтерпретаційності образу захисника має полягати, перш за все, в актуалізації у свідомості реципієнта ідеї цінності свободи і незалежності Батьківщини; по-друге, у тлумаченні образу як мистецького явища і творчого задуму автора, як перетину загальнолюдського та національного, жанру та стилю; третє: у дотриманні засад роботи над художнім образом – концептуальність ідеї, цілісність форми та змісту / ідеї та реалізації, композиція, засоби художньої виразності, типізація, ознаки національного, символічність, контекстуальність (контекстуальність розглядається нами як процес комунікації: твір - глядач (читач), автор – реципієнт, локалізація й ідентифікація в історичному контексті і культурній традиції, фонові знання і досвід тощо); четверте: художньо-творча діяльність самого реципієнта (сприймання, осмислення та відтворення – вибір способу і форми вираження свого розуміння і відчуттів).

На прикладі постаті митця та його героя важливо донести думку необхідності виховувати в собі національні та моральні цінності, поставити питання "Як він шов по життю? Який зробив вибір? Чи виявив своє неповторне "Я" серед людей?" (Г.Токмань) [9, с. 120], виявити репрезентовані цінності.

Д. Павличко зазначав, що "невмирущість нації походить з її страждань і непокори" [8]. Україна "своєю нещасливою, та водночас героїчною, катованою, вбиваною, проте й воскресаючою душею" [Там само] надихала багатьох митців.

Сентиментальний герой-юнак поета-романтика Юліуша Словацького в "Українській думі" трансформується у зрілого поета-борця у волелюбного войовничого месника-патріота. Як народжуються національні герої? Митець дає відповідь – вибороти та захистити свободу не просто, у боротьбі за неї виживе не кожний, адже "люті хвилі" навіки поглинуть багатьох. Проте достатньо одного юнака, який скаже собі та іншим "Я є життя владар!" і повстануть тисячі. Патріот, незламний і волелюбний борець – саме такими поет змальовує своїх відомих і невідомих героїв

("Мазепа", "Беньовський", "Гімн"). Його Мазепа – особистість, з гострим розумом і честю, захисник з благородним серцем, "Я син козацький, я вмію битись!", віддано відстоює незалежність України.

Героїчне минуле та віддана боротьба українського народу за національну незалежність, глибокі за змістом щирі українські пісні та думи, сміливі та вільні у своїх діях гетьмани та козаки спонукали французького письменника Проспера Меріме висловитися "щодо мене, то я – козак", написати науково-популярні праці з козакознавчої тематики, привернути увагу до України у Франції (під впливом письменника 1869 року Сенат прийняв рішення про впровадження в школах Франції курсу історії України). Письменник описав ментальне прагнення українців до волі: "козацьких ватажків вішали, четвертували, спалювали живцем; кілька сот голів скочувалося долу, і деякий час знову панував спокій ... така суворість не гамувала пристрасної любові козаків до волі" ("Українські козаки та їхні останні гетьмани"), адже для них найжахливішою була втрата своєї гідності і честі. П. Меріме створив життєпис Хмельницького ("Богдан Хмельницький"), у характеристиці якого зауважив: "Він вільно розмовляв польською, руською, турецькою

мовами і латиною, мав тонкий і проникливий розум, був терпеливий і хитрий, як східний дикун, честолюбний, як представник шляхти, що на сеймі забезпечувала кожному з них частку незалежності. При потребі сміливий, навіть до відчайдушності, Хмельницький застосовував силу лише тоді, як вичерпувалися всі засоби домогтися мети шляхом переговорів. Завдяки своїм здібностям і добрій освіті, він обійняв посаду генерального секретаря козаків (писаря), що приблизно рівнялася посаді міністра зовнішніх зносин. Посланий до Варшави з рекламаціями мешканців України, Хмельницький звернув на себе увагу сміливістю та запальністю, з якими відстоював своїх довірників" [6].

Кожна сторінка історії народжує своїх героїв. Національні герої об'єднують народ у націю, творять історію, власним життям утверджують національні цінності. Сучасні захисники України – це патріоти, люди культури і праці, освічені, які знають різні мови, цінують мистецтво, мають серце рятувати не тільки людей, а й тварин. Своєю мужністю і незламністю вони щоденно відстоюють європейські цінності, зміцнюють віру у Перемогу України, надихають весь світ та митців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антропоцентризм. *Енциклопедія сучасної України*. Взято з https://esu.com.ua/search_articles.php?id=43068
2. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 4-е вид. доп. Київ: Академвидав, 2012. 704 с.
3. Виступ Президента Володимира Зеленського на врученні нагороди The Atlantic Council "За видатне лідерство", лауреатом якої став український народ. Взято з <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-volodimira-zelenskogo-na-vruchenni-nagorod-74977>
4. Галич О. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2001. 486 с. Взято з <https://ukrlit.net/info/theory/120.html>
5. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. Київ: Основи, 1993. 126 с. Взято з <https://litlife.club/books/199822/read?page=13>
6. Меріме П. Українські козаки та їхні останні гетьмани. *Всесвіт*. 1989 р. Взято з <http://ukrlife.org/main/evshan/merime.htm>
7. Неймовірно можливі світи: референтність, фікційність, текстуалізація. Монографія. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2005. 291 с. Взято з http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9145/1/Svitu_monograf.pdf
8. Павличко Д. Український патріотизм Юліуша Словацького-2. Лекція, прочитана у Варшавському університеті під час вручення авторові звання "Honoris Causa". *День*. 2017. № 222–223. Взято з <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayinskyy-patriotyzy-m-yuliusha-slovackogo-2>
9. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2002. 320 с.
10. Удовиченко Л. М. Теорія і технологія вивчення художніх образів-персонажів у курсі зарубіжної літератури старшої школи: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2020. 511 с.
11. Художній образ. *Бібліотека української літератури*. Взято з <https://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2766-khudozhniy-obraz-viznachennya>

ПІСЕННО-ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА. "ЧЕРВОНА РУТА" СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ. УКРАЇНСЬКА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА

Володимир Івасюк – першопроходець української популярної музики, засновник сучасної української естради є ровесником "лівверпульської четвірки", що стала музичним символом другої половини ХХ століття, – всевітньо відомого ансамблю "Бітлз", тому беззаперечно захопився, як і більшість світової молоді 60-х рр. і сприйняв новітню форму музичення [1; 2; 10]. Будучи натурою з яскраво вираженою національною приналежністю, Івасюк увібрав ритмічні ідеї гурту "Бітлз", творчо переніс їх на український ґрунт, поклавши початок новій, названій популярною молодіжною, музиці в Україні. Зазвучала по всьому радянському союзу "Червона рута", згодом – "Водограй". Ці пісні підхопив увесь світ – їх виконували польські, чеські, грузинські, японські ансамблі [1; 7]. Стало зрозуміло: народилася новітня естрада європейського рівня. Пісня "Червона рута" уже більше 50 років є візитівкою українських футбольних фанатів, які виконують її під час офіційних матчів національної збірної. Пісня дала назву музичному фільму, музичному фестивалю, вокально-інструментальному ансамблю [9].

У передмові до третьої, найповнішої збірки пісень Володимира Івасюка, виданої посмертно, Софія Ротару – уособлення української естради 70-х рр. – писала: "Молодий митець був улюбленцем свого покоління. У творах композитора лунала музика, народжена красою людей, чарівністю дібров та синіх гір, які надихали його вразливе серце. Творче спілкування з Івасюком було святом...". Творчість композитора базувалася на дослідженні української народної пісні, фольклору [7; 8]. Завдяки наполегливій роботі та співпраці з талановитими виконавцями такими як В. Зінкевич, С. Ротару, Н. Яремчук, Л. Відаш, з відомими українськими музичними гуртами, яких влада "приписувала" до обласних філармоній та іменувала вокально-інструментальними ансамблями, молодим композитором захоплювався та захоплюється український народ і звістка про смерть Володимира не дала радянській владі і шансу протидіяти українцям, які перетворили похорон улюбленого митця на масову акцію, незважаючи

на дії спецслужб, компартії і комсомолу, які вигадали того дня 22 травня 1979 року у Львові різні заходи в навчальних закладах і на підприємствах, люди прибули з різних міст, щоб провести в останню путь митця. Домовину з тілом композитора друзі несли на раменах, від будинку до могили. Уздовж дороги стояли люди, тримаючись за руки [10].

Використаний джерельно-монографічний матеріал актуалізує вивчення даної проблематики в шкільному курсі історії, української літератури та позакласних уроків. Шкільна навчальна програма укладена відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13 січня 2017 р. і № 201 від 10 лютого 2017 р. – на виконання Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 р. та з метою модернізації навчальних програм для 10, 11 класів на основі компетентнісного підходу [9; 5].

Згідно навчальної програми сформована мета шкільної освіти:

1) формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці;

2) виховання засобами історії громадянської свідомості, зорієнтованої на патріотичне почуття приналежності до власної країни та до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві;

3) прищеплення толерантності й поваги до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей.

Одразу ж слід зазначити, що компетентнісний підхід в навчанні історії пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами у навчанні, оскільки спрямований на особистість учня й може бути реалізований і оцінений тільки у процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій (наприклад, певного дослідницького завдання). Реалізація окресленого компетентнісного підходу вимагає переформатування змісту навчання історії,

перетворення його з існуючої об'єктивної моделі для "всіх" учнів, на суб'єктивні досягнення одного учня, які можна виміряти і передбачає внесення суттєвих змін у навчальні програми та підручники з історії. Включення до програмного вивчення теми з історії України 10–11 клас "Зародження дисидентського руху в 69–70 роках. Політико- ідеологічна криза радянського ладу в УРСР (Конституція 1978 р.)" більш глибокого ознайомлення з Володимиром Івасюком сприятимуть більш глибокому розумінню того часу через особистий шлях митця як в мистецтві, так і соціумі [5, с. 10–13]. Відбір і структурування змісту історії за умов компетентнісного підходу визначається принципово іншим підходом, а саме – вони мають бути підпорядковані кінцевому результату освітнього процесу: набуття учнем цілого комплексу предметних і ключових компетентностей. Такого результату можна досягти лише шляхом системного, послідовного їх формування, що передбачає серйозні якісні зміни не лише у змісті, а й в організації навчання історії. Вивчення нещодавно відкритих засекречених документів щодо обставин смерті В. Івасюка дадуть змогу зрозуміти особисто кожному учневі про реальні масштаби та глибину кризи існуючої системи. Стан забезпеченості товарами та послугами жителів у 70–80 роках при екстенсивному економічному розвитку Радянського Союзу. При постійному дефіциті товарів широкого вжитку, соціально значимих продуктів партійно-державна номенклатура мало в чому собі відмовляла. Для партійної номенклатури та державних чиновників існували окремі спеціальні медичні заклади, утворені радгоспи для забезпечення сільськогосподарською продукцією, закриті цехи спецобслуговування, магазини для придбання товарів за зниженими цінами, окреме житло та можливість закордонних поїздок [10]. Власне, на прикладі сім'ї Івасюків є можливість показати всі ці нюанси, а саме той факт, що родина на свої статки могла дозволити собі утримувати няньку для дітей, яка виконувала ще і роль домоправительки. Також для няні вдалось оформити пенсію за трудову діяльність. Ігнорувати не можна і той факт, що Івасюк, будучи молодим митцем, аспірантом отримав у Львові в центральній частині міста окреме житло, що було великою рідкістю в ті часи, адже багатьом працівникам культури, артистам доводилось тривалий час у квартирній черзі чекати отримання своїх квадратних метрів житла. Знайомі Івасюка, які належали до еліти того часу,

користувалося всіма благами тих часів – закордонні поїздки, набувати (діставати) речі відомих майстрів та дизайнерів, використовувати відеокамери та фотоапарати відомих брендів.

Слід зазначити, що загальні ідеї компетентнісного підходу реалізовані у новому Державному стандарті освіти та нових навчальних програмах, починаючи з 2012 року. А також у нових підручниках, втім не завжди послідовно і системно. Саме тому ці завдання потребують обізнаності вчителя з методикою формування предметної компетентності учнів старшої школи. Основними питаннями, які виникають у вчителя в умовах реалізації ідей компетентнісного підходу в процесі вивчення історії, що саме розуміємо під предметною компетентністю та які її компоненти. А також в чому особливості компетентнісно орієнтованого уроку історії, яких методичних умов варто дотримуватись, щоб процес формування предметної компетентності був більш ефективним. Саме на цих моментах варто зосередитись [5, с. 21]. Слід зауважити, що для постійного моніторингу та оцінки рівня сформованості предметних і ключових компетентностей необхідно використовувати активні та інтерактивні методи, що забезпечують: включення учнів в активну пізнавальну та дослідницьку діяльність; можливість постановки та розв'язання проблемних і ситуативних завдань; використання обговорень, дискусій, навчальних ігор, навчальних проектів; можливість мультимедійного навчання, комп'ютерного моделювання; застосування самооцінки та зовнішньої експертної оцінки для відслідковування рівнів розвитку компетентності учнів. Введення в програму вивчення історіографії Володимира Івасюка дають змогу формувати в учня вище перелічені компетентності з використанням сучасних засобів, проведення власних досліджень, можливості дискусій та вміння формування своєї окремої думки.

Детальне вивчення життя Володимира Івасюка дає можливість застосовувати різноманітні елементи освітніх технологій та методик: прийоми коментування, прийоми рефлексивної діяльності, проблемне навчання, пошукові методи, диференційоване різнорівневе навчання, інтерактивні методи навчання. Можна запропонувати письмові роботи у формі твору, есе, створити проблемні ситуації, а особливо можливість проведення нестандартного уроку,

що розвиває комунікативні вміння. Уявити урок, як судовий процес, де є можливість використання архівних матеріалів кримінальної справи щодо розслідування обставин смерті Володимира Івасюка, розповіді друзів, колег, пояснення експертів, а можна провести урок- конференцію, присвячену творчості В. Івасюка, його музичній спадщині [6, с. 40].

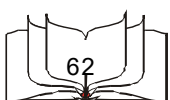
Доречно буде практикувати захист учнями творчих робіт, презентацій. За традицією, все починається з мотивації, потім оголошується представлення теми та очікувальних результатів. Наступний етап, уроку передбачає надання необхідної інформації за допомогою мультимедійної презентації, яка використовується з метою економії часу та як ілюстративний матеріал. Учні з зацікавленістю спостерігають і за моментами створення музичного фільму, фотографіями друзів В. Івасюка та тогочасних знаменитостей, особистих речей митця. Наступним етапом є використання інтерактивної вправи, яка передбачає виконання завдання надати учням максимум можливостей для самостійної роботи і навчання в співробітництві один з одним. Проблемне запитання: "Хто винен

у смерті Володимира Івасюка?", на яке кожен зможе навести та надати свої аргументи і докази винності чи невинності (діючої системи, оточення, самого митця). Учні самостійно роблять висновки, під час рефлексії висловлюють свою думку, метод "Мікрофон" з метою формування як ключових так і предметних компетентностей. Таким чином, одним з найважливіших завдань, які стоять перед вчителем – є формування у процесі урочної та позаурочної діяльності творчої соціально активної особистості, що не можливо без компетентнісно-орієнтованого підходу у навчанні.

Учитель під час навчального процесу має гармонійно поєднувати нестандартність роботи, артистизм, талант у спілкуванні з дітьми. Ми маємо ставитись до учня, як повноправного суб'єкта навчального процесу, який сприймає себе як особистість самостійну, творчу, відповідальну, мислячу, здатну до позитивного і разом з тим критичного світосприйняття, до взаємодії з іншими людьми у малому і великому соціумі і досягти цього можна лише за умов проведення компетентнісно орієнтованого уроку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Василюшин О. Володимир Івасюк: сила серця і таланту. Львів: Українська академія друкарства. 2009. 365 с.
2. Зеленюк П. А. Пісенна творчість В. Івасюка в контексті розвитку Української естрадної музики ХХ століття. Харків: ХНПУ, 2019. 165с.
3. Каплінський. В. В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Вінниця: Ніланд ЛТД, 2015. 224 с.
4. Мрії повинні здійснюватися: подорож у дитячі та юнацькі роки Володі Івасюка: до 70-річчя від дня народження. Уклад. О. Сторощук. Чернівці. 2019. 14 с.
5. Овчарук О. В. Особистість у просторі культури: навчальний посібник. Київ: НАКККіМ, 2019. 136 с.
6. Потапенко М. К. Дмитренко В. В. Куйбіда. Київ: Міленіум, 2005. 352 с.
7. Словник символів культури України. За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський. 2015. 912 с.
8. Теоретичні засади культурологічного підходу у підготовці педагога до виховної діяльності. Монографія. 2016. 168 с.
9. Філіпенко І. Володимир Івасюк: перлини духовності України. Київ. 2011. 104 с.
10. Чеховський І. Невідомий відомий творець "Червоної рути". *Час* 2000. 2001. № 11.

(НЕ)ДИТЯЧІ РИМИ ІВАНА БАГРЯНОГО

Культуротворча та громадсько-політична діяльність Івана Багряного (1906–1963) стала об'єктом досліджень літературознавців, мовознавців, істориків. Попри сотні надрукованих статей, десятки захищених дисертаційних робіт, опубліковані окремі праці монографічного характеру дослідники і дослідниці його творчого генія віднаходять нові раніше невивчені грані. Однією з них є текст колискової пісні, написаний Багряним у німецький період творчості.

Німецький період у житті Івана Багряного розпочався у 1945 р., коли він, тікаючи зі "сталінського раю", опинився у Новому Ульмі. З цим містом будуть пов'язані наступні майже 20 років його невтомної діяльності. У післявоєнний період у Західній Німеччині знайшли тимчасовий прихисток багато переміщених осіб і біженців з України. Більша їх частина була репатрійована до СРСР, а ті, що змогли відстояти своє право на життя у "вільному світі" поступово розселилися по країнам Європи, Америки й Австралії.

По завершенню Другої світової війни у середовищі української когорти Західної Німеччини спостерігався справжній бебі-бум. У 1950 р. довгоочікуваний син Нестор народився і в подружжя Багряних. У багатьох таборових кімнатках лунали звуки колискових, які співали своїй малечі матусі. У такий спосіб практично з перших днів життя новонароджені українці й україночки знайомилися з усною творчістю українського народу.

Коліскові пісні матері співали над колискою дитини передовсім для того, щоб її приспати. Однак не лише з цією метою. Коліскові і за образно-тематичною структурою, і за інтонаційно-ритмічною будовою споріднені із замовляннями. У давнину такі пісні виконували не тільки для того, щоб приспати дитину, а й з метою оберезити малюка від злих сил, повернути/відвернути від нього дію певних духовних сил, сприяти її здоров'ю та духовному і фізичному розвитку.

У повоєнній Західній Німеччині матері співали своїм малюкам колискові, які чули в своєму дитинстві і які були характерними для того регіону, звідки вони були родом. Однак у розглядуваний період побутовали не лише народні тексти, а й літературні. Один із них створив у 1954 р. письменник і лідер Української

революційно-демократичної партії Іван Багряний із нагоди народження у своїх друзів Григорія і Галини Китастих сина Андрія. Композитор Григорій Китастий у 1949 р. виїхав із Західної Німеччини до США. Незважаючи на відстань друзі і співавтори продовжували спілкуватися за допомогою листування.

"Коліскова" Івана Багряного стала одним із маркерів третьої хвилі еміграції з України. Розмірковуючи про те, який текст написати, поет вирішив відкинути сентименти й створив за власним визначенням "героїчну колискову" [1, с. 553].

Багряний написав колискову з притаманним йому розмахом. Текст складається з 13 строф. "Я зробив довший текст, бо не міг убгати всього, що просилося на перо, в кілька рядків" [1, с. 553], – виправдовуючись писав Багряний в одному з листів. Автор дозволив молодим батькам скоротити текст пісні, обравши ті строфи, які будуть до вподоби. Пропонував Григорію Китастому покласти ці слова на музику.

У "Колісковій" не знайдемо таких традиційних для народної колискової образів, як Дрімота, Сон чи Кіт. У багрянівській "Колісковій" центральний – образ сина. Він символізує підрастаюче покоління, на яке сам автор, як і тисячі вимушених емігрантів з України поклали великі надії.

У традиційній народній стилістиці Багряний величав сина "соколом крилатим", "місяцем золотим", "зіркою золотою" і програмував (замовляв), щоб син виріс сміливим, розумним, метким, терпеливим. Символічно, що автор порівняв сина з національним героєм Богданом Хмельницьким ("Будеш ти [...] / І сміливий, як Богдан" [1, с. 553]), який у середині XVII ст. відновив Українську Державу.

Проте надії на відновлення незалежності України у другій половині XX ст. І. Багряний все ж покладав не на емігрантів, а на молодь України. Ця позиція мислителя стала однією з домінант його політичної публіцистики. Обґрунтувавши у низці праць ("Молодь Великої України і наші завдання" (1946 р.), "2x2=4", "Дніпро впадає в Чорне море" (обидві у 1949 р.) [2, с. 32–55, 151–155, 156–166]) ідею, що кадри революції, у результаті якої Україна здобуде незалежність, знаходились у КП(б)У і комсомолі, він наразився на шквал обвинувачень своїх політичних

опонентів у прокомуністичній орієнтації. Однак подальший хід подій довів слушність концепції Івана Багряного.

У "Колисковій" прозвучала тверда віра Івана Багряного, а разом з ним і всіх вимушених емігрантів, що їхні діти зможуть повернутися у незалежну Україну ("Будеш ти щасливий, сину, / І на вільну Батьківщину – / В край, де ми на світ взялись, / Ти повернешся колись" [1, с. 556]). Повернутися для того, щоб спільними зусиллями розбудувати свою рідну державу.

Таким чином, "Колискову" Івана Багряного можна вважати політичним маніфестом діяча, зверненим до його наймолодшої аудиторії, а разом з тим і до їхніх батьків, як ретрансляторів тексту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bahrianyi I. Lystuvannia [The correspondence]. Kyiv: Smoloskyp. 2002. T. 1. 1946–1963. (in Ukrainian)
2. Bahrianyi I. Publitsystyka [The journalism]. Kyiv: Smoloskyp. 2006. (in Ukrainian)

Іван Багряний

Колискова

*Маленькому Андрієві
Китастому присвячую.*

Автор

А... А... А-а-а!
А-а... А... А...
Ходить місяць і зоря
Через гори і моря, -
Це ж до нашої дитини
Ходять гості з України:
Ясен місяць і зоря
Через гори і моря...
Через гори і моря –
Ясен місяць і зоря...
А-а! А-а-а!
А... А... А...

А-а! Лю-лі-лю!
Я дитя своє люблю.
Ой ви, гості з України,
Придивіться ж до дитини –
Чим не сокіл крилатий?
Чим не місяць золотий?
Ясен місяць золотий,
Мій синочок отакий...
А-а! А-а-а!
А... А... А...

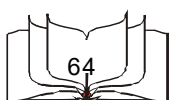
Спи, маленький, лю-лі-лю!
Біля тебе я не сплю.
Ой ви, гості з України,
Придивіться ж до дитини:
Це ж дитина не проста,
Моя зірка золота,
Моє щастя, моя кров,
І надія, і любов.
А-а! А-а-а!
А... А... А...

Спи, маленький, лю-лі-лю!
Я вартую, я не сплю.
Я для тебе Долю прошу,
Щоби ріс такий хороший!..
Щоби сміливий такий!..
І розумний, і меткий!..
Щоб найкращий на весь рід! –
Щоб прославив свій нарід.
А-а! А-а-а!
А... А... А...

Спи, синочку, лю-лі-лю!
Недаремно ж я не сплю:
Будеш ти, як дуб, високий,
Чорнобривий, ясноокий,
І сміливий, як Богдан,
І своєму слову пан,
І, як лицар, хоробрий,
І до матінки добрий...
А-а! А-а-а!
А... А... А...

Спи, маленький, лю-лі-лю!
А я долю тут молю,
Щоб ти серце мав просторе:
Перетерпів горя море,
Зраду юд і торгашів,
Клевету товаришів,
І всіх тих, що злом горять,
Бо не знають, що творять...
А-а! А-а-а!
А... А... А...

Спи, мій зайчик, лю-лі-лю!
А ще долю я молю,
Щоб ти йшов, як день по світу.
Щоб умів життя любити,
Щоб як фенікс, оживав,
Щоб і падав, а вставав!
Щоб і падав, а вставав...
Щоб, як пісня оживав...
Спи, маленький, лю-лі-лю!
А-а! А-а-а!

А... А... А...

Я за тебе туту не сплю.
Я вартую сон твій, сину,
Серцем лину ж в Україну...
З неї ми в світі пішли,
Всі моря перепливли,
Тільки ж серце там лишили
І забути не змогли.
А-а! А-а-а!
А... А... А...

Виростай же, сину мій!
Виростай же, орле мій!
Будеш ти щасливий, сину,
І на вільну Батьківщину –
В край, де ми на світ взялись,
Ти повернешся колись
З сонцем волі в ясний день,
В гromі битов і пісень.
А-а! А-а-а!
А... А... А...

Прийде волі ясний день,
Переможний грім пісень.
Виростай, синочку чулий,
Щоб про тебе всі почули –
Всі країни. Вся земля,
Ріки, гори і моря!..
І та слава, як зоря,
Хай горить і не згоря.
А-а! А-а-а!
А... А... А...

Спи, синочку, прийде час
І любов розлучить нас;
Пароплави мчать морями,
Літаки під небесами,
В океанах кораблі
І великі, і малі, –
Ними ти помчиш в імлі
До великої землі.
А-а! А-а-а!
А... А... А...

Хай любов же та в світах
Просвіщає тобі шлях.
Прийдеш, сину, в Україну
І згадаєш цю хвилину,
Цю хвилину і цю мить –
Коли світ навколо снить,
Тільки матінка не спить –
Береже спокою мить...
А-а! А-а-а!
А... А... А...

Ходить місяць і зоря
Через гори і моря.
Ходять гості з України –
Виглядають тебе, сину, –
Ясен місяць і зоря –
Через гори і моря...
Через гори і моря –
Ясен місяць і зоря...
А-а! А-а-а!
А... А... А... [1, с. 554–557]

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ОЛЕНИ ФЕЧКО-КАНЕВСЬКОЇ
(1936–2021)

"Вагомою складовою сучасного історико-педагогічного контексту" назвала академік Академії педагогічних наук України О.В. Сухомлинська наукові дослідження педагогів-закарпатців останнього десятиліття з актуальних проблем історії педагогіки в Україні [7, с. 40].

Історію творить народ. Але обличчя історії дають одиниці. Олена Іванівна Каневська належить саме до таких. Її іменем позначений добрий понад півстолітній шмат розвитку й поступальної ходи української педагогічної науки й практики, а зокрема освітні й виховні здобутки середньої та вищої школи на Закарпатті.

Без сумніву, виїмкове місце належить педагогічним надбанням О. І. Фечко-Каневської – вчительки з Хуста, багаторічна жертвенна праця якої окреслена її книгами "Слово на радість" [9], "Слово на добро" [8], "Слово про любов" [10], освячена глибокою любов'ю до дитини, осяяна скромною вірою в те, що хтось, опершись на неї, колись сягне нової висоти... Як, врешті, і вона, узагальнюючи величезний попередній педагогічний досвід, сталася добрим фахівцем своєї справи.

Автори науково-популярного видання "Педагогічна освіта на Закарпатті" В. Гомоннай, В. Росул та П. Ходанич стверджують, що у всі часи "освіта [на Закарпатті] була не тільки джерелом знань, але й не давала бодай на час завмерти почуттю національної самоповаги серед підростаючого покоління, а саме вчительство залишалося найбільш освіченою, ерудованою, здатною до активної культурно-освітньої і політичної діяльності верствою населення..." [2, с. 4–5]. Формування української школи на Закарпатті очевидно бере початок від часів Яна Амаса Коменського і Михайла Лучкая, Андрія Бачинського і Василя Довговича, а далі через "Народную педагогію..." Олександра Духновича, "Загальну педагогіку", "Педагогіку і дидактику", "Педагогічну психологію" та ін. Августина Волошина, "Зорницю" Олександра Маркуша та "Пчілку" Павла Кукурузи, самовіддано-подвижницьку працю освітянської еліти міжвоєнного періоду – Августина Штефана, Олександра Мицюка, Корнила Заклинського, Володимира Бірчака, Олекси Приходька, Леоніда

Бачинського, Василя Пачовського, Якова Голоти, Андрія Алиськевича, Івана Панькевича, Івана Трухлого та інших, через створення в радянський час системи вищої, середньої та професійно-технічної освіти аж до широкого арсеналу сучасних педагогічно-психологічних досліджень у працях Василя Гомоннай, Василя та Ольги Химинців, Степана Жупанина, Василя Росула, Михайла Талапканича, Ірини Козубовської, Володимира Сагарди, Петра та Лідії Ходаничів і багатьох інших. Поза сумнівом, що у довготривалому, та все ж плідному процесі формування закарпатської педагогічної школи особливу роль відіграла Хустська реальна гімназія. Відкрита 12 жовтня 1921 року рішенням Міністерства народної освіти і шкільництва Чехо-Словаччини, вона ознаменувала впровадження в краї європейської мережі освіти, оскільки вимоги до учнів гімназії були високими і не йшлося про штампування нової інтелігенції за всяку ціну. Як згадував професор Ужгородського національного університету Василь Худанич, "навчаючись у гімназії, ми одержували ґрунтовні знання, які дуже знадобились згодом у практичній роботі" [12, с. 3]. У свій час тут викладали Василь Сулинчак, Микола Доброгорський, Антін Лукович, Леопольд Волонтер, Михайло Гупаловський, Михайло Гарисевич, Михайло Гулянич, о. Дмитро Попович, о. Степан Севастіян Сабол, Петро Лінтур, Іван Кополович, Ростислава Бірчак, Михайло Небесник, Андрій Чичура та ін. Серед випускників Хустської гімназії: о. Теодор Ромжа, о. Іван Маргітич, о. Іван Семедій, Кирило Галас, Іван Чендей, Василь Худанич, Василь Маркусь, Іван Черешня, Осип Данко, Іван Коршинський, Олександр Сливка, Михайло Копинець та багато ін. Проіснувавши майже чверть століття, у 1944 році Хустська гімназія була реорганізована в середню школу № 1. Сучасна Хустська гімназія-інтернат була відкрита в 1956 році. Саме в ній довелось 41 рік працювати Олені Іванівні Фечко-Каневській. Висока професійна підготовка викладачів, сприятлива атмосфера творчості і взаємодопомоги, постійна орієнтація на прогресивну методику, опертя на особистість вчителя і обдарованість учня забезпечують і нині

ефективність і якість навчального процесу [12, с. 6–10]. Найяскравіший приклад цього – плеяда талановитих вчителів-філологів, вихованих О. І. Каневською: П. Мідянка, М. Бонь-Якубишин, О. Вінтонюк, М. Грицик, Н. Мадай, Н. Кукаріна, Л. Прилипко, С. Довганич та інші.

Нелегка доля випала Олені Каневській: були і зрада, і людська підлість, і розчарування. Однак не зламалася, не згубилася в сірості буднів, не забур'янилась її пречиста душа, а рятувалася роботою, усе вище піднімаючись у своїй майстерності й неповторній вишуканості вчителя-філолога, ювеліра слова... І хоч минулого року вона відійшла на Вічну Ватру, її люблять, на неї рівняються, нею захоплюються, а дехто й заздрить. Але всі погоджуються з тим, що це – Талант. Дар Божий, який не кожному дається...

"Не одну дитячу долю вона зіграла в школі-інтернаті, не одну пораду віднайшла у своєму широкому серці для молодого вчителя, не один пекучий біль зняла своїм словом, що лікує. До неї йшли на поради, до неї приходили на розраду, поспішали з різних доріг, крутих і нелегких, щоб поплакати і щоб поділитися радістю. Усіх приймала, усім була рада. Щира, привітна, сердечна – просто людяна..." [4].

Феномен О. І. Каневської – у її активності. Вона була і в Народному русі, і в товаристві "Просвіта", і в "Союзі українок"; вона читала лекції в ЗІППО і натхненно виступала на публічних зібраннях; вона проводила науково-практичні семінари і готувала до друку етичні бесіди; тобто вона жила повноцінно, змістовно, гідно.

Перефразовуючи великого Франка і повторюючи за Сенекою: "Docento discimus", – щодено переконаємося у простій істині: учитель – завжди учень, справжній учитель – росте зі своїми учнями і залишиться для них Справжнім Учителем, тільки роблячи процес навчання постійним пошуком, удосконалюючи педагогічну лабораторію творчістю, відкриваючи для себе і для учнів усе нові й нові грані власної і їхньої душі, зберігаючи вміння щораз відчувати радість і задоволення від спільного труду, бажання щодень відкривати диво...

Протягом усього свідомого педагогічного життя не втомлювалася "щодень відкривати диво", даруючи радість і добро тим, хто поряд, немов сонце, люблячи і славлячи життя, впливаючись самостійними відкриттями і пізнаннями, осягаючи світ і себе в ньому, у повній мірі відчуваючи валідність особистої педагогічної

методики, тамуючи сонячну спрагу до творчості верифікацією гідно прожитого кожного дня, освяченого Божою ласкою і благодаттю, – звичайна вчителька – Олена Іванівна Фечко-Каневська. Без сумніву, над нею схилився Бог: запліднив серце добром, любов'ю і вірою, вдихнув у душу безмежність, високе стремління до зір, потяг до Сонячних Кларнетів, поміг віднайти власне щастя, дбаючи, як казав Платон, про щастя інших.

А почалося все 10 червня 1936 року, в день, коли в родині армійського офіцера Фечка Івана народилася дочка Оленка. На той час сім'я проживала в Чехословаччині у місті Стреда над Бодрогом. Після трагічної смерті батька (лікар-наркоман сплутав ліки, що привело до загибелі хворого) мати з трьома дітьми повернулася до своїх батьків на Закарпаття у село Синевир Міжгірського району. Олена вчилася в 10 класі, коли мати передчасно покинула цей світ. Згодом дівчина закінчила філологічний факультет Ужгородського державного університету. Після успішного отримання диплому працювала в початковій школі, а з 1959 року в Хустській школі-інтернаті (сьогодні – гімназія) [4, с. 163–164].

З 2001 року Каневська О. І. – викладач педагогіки в Хустській філії Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна". Вона – титулований педагог – учитель-методист, відмінник народної освіти, заслужений вчитель України, нагороджена різного рангу багатьма грамотами і медаллю А. С. Макаренка, її педагогічний досвід "Виховання талановитого Читача" вивчений і внесений до картотеки Центрального Інституту післядипломної педагогічної освіти, за яким, до речі, вже кілька разів в Києві організовувалися двотижневі курси послідовників. "Labor omnia vincit improbus" (наполеглива праця перемагає все) – вчить Сенека. "Усе моє життя – це навчання, – зізнається Олена Іванівна. – Мене виховали книги. Спасибі тим мудрим людям, які їх написали... Бог дає людині можливість вибору. Я вибирала завжди нелегкі шляхи, не шукала широких дверей у життя, а входила вузькими, як учить нас Ісус Христос, який завжди був і є моїм Ідеалом. Пройшовши через терни, ще більше хотілось жити і творити... Я могла піднятися по службовій кар'єрі, викладати в технікумах, вузах, куди мене запрошували. Натомість 41 рік віддавала своє серце дітям у школі-інтернаті, яким, вважала, була потрібніша. У своїй сім'ї, своїм дітям. Я була впевнена, що

мої дисертації напишуть мої сини. І вони написали, ставши докторами фізико-математичних наук (Михайло) і біологічних наук (Іван). А тепер, на схилі літ, університет сам прийшов до мене в Хуст і покликав. І я пішла, і мені добре, цікаво. Та коли відчую, що на моїх лекціях гасне блиск у очах студентів, а в аудиторіях повіє байдужістю, – відразу піду сама. А поки що чекають на мене студенти..." [10]. Здавалось би, скільки років пройшло в одноманітній (чи такій вже й одноманітній?!), правильній (чи не нудній від того?!) вчительській роботі. А душа все ще чогось хоче: сумує, тривожиться, переймається, радіє, співає, творить, пізнає... Ця жінка безмежно любила життя, і любила не тому, що вміла жити, а тому, що вміла любити. Любов'ю її щирою обійнятий кожний прожитий нею день. Вона – берегиня і оберіг любові: до Бога, до України, до ближнього, до себе. Все життя її зіткане з любові, бо ж любов – це і є життя, а життя – це і є любов. І вона щаслива була в своїй любові. З любові до людей та до істини, впевнена, написані її книги, написане, щоб кожен з нас пізнавав себе, щоб мав ясні поняття про мораль. У свій час Клод Адріан Гельвецій у передмові до своєї праці "Про людину, її розумові здібності та її виховання" писав: "Твору цього я не вихвалитиму, але запевню публіку, що завжди щирій із самим собою, я не сказав нічого, що не вважав за правдиве, і не написав нічого, що не думав" [1, с. 20]. Любов до правдивого, шанування істини керували, очевидно, і Каневською при написанні і її праць. Це – її власний педагогічний досвід, викладений гранично ясно, не заграваючи ні з собою, ні будь з ким. Це – щедре скроплення вечірньою рососою деонтологічної сповіді-одкровення стужавіло-спраглою педагогічного ґрунту. Можливо, сьогодні комусь видається марним написання своєрідної закарпатської "Педагогічної поеми", можливо, хтось вважає, що нині цілком зайве розпалювати "духовне вогнище на дощі", у час, коли стоїмо перед брутальним оскалом ворога і вирішується бути чи не бути Українській державі, коли мова про елементарне фізичне виживання і гуманітарну всепланетарну кризу, коли з великою силою винищується інтелігентне середовище і проявляються характерні риси ідейного регресу, духовного занепаду, а "суспільству подаються спрощені ідеали, занижується планка загальнолюдських цінностей і моральних вимог" [11, с. 3]; коли значна частина молоді втрачає орієнтацію, піддає сумніву або взагалі відкидає

колишні ідеали, та що найгірше? не має натомість інших ідейних орієнтирів, яких бажала б досягти. Можливо. Та саме життя і документи сучасної освітньої державної стратегії просто зобов'язують кожного вчителя виховувати підрастаюче покоління відданим справі України, національно свідомим, глибоко патріотичним, з почуттям причетності цій землі і бажанням служити Великому Чину. А "Слово про любов", услід за "Словом на добро" та "Словом на радість", – це ті дрова, які слід підкинути у вогнище Відродження Духу, щоб його кволе полум'я запалахкотіло, щоб дощ бруду і блуду його не зборов:

*Буде погода сонячна,
Дрова на кожному кроці.
Гарне, високе вогнище
Розпалять веселі хлопці!..
Досить балаканини.
Хай відстоїться в душі.
Все-таки ми палили
Вогнище на дощі!.. [3, с. 5]*

з почуттям виконаного обов'язку може констатувати О. І. Каневська. Запалена Оленою Каневською Свічка Радості, Добра, Любові розгорілася полум'ям яскравим і гарячим...

Після виходу у світ її другої книжки "Слово на добро" ми кілька років активно не спілкувались. Аж ось зустрілись знову... І – нічого не змінилось! Каневська – така ж молода й життєрадісна, щира і проста при розмові, у курсі всіх культурно-мистецьких подій! Крім того, вона працює над третьою книжкою – "Слово про любов"! "Невичерпальна жінка, – подумалось тоді. – Невичерпальна..."

– Про любов? – хочу знати конкретніше.

– Так. Про те, як навчитися любити ближнього свого, як себе самого. Про другу головну Заповідь Любові...

Звісно, Олена Каневська має повне право про це писати: глибоке знання природних і Божих законів, життєвий і педагогічний досвід і, врешті, любов зобов'язують її до такої роботи. Так у скорому часі з'являються ще п'ятнадцять етичних бесід – роздумів, монологів, діалогів, молитв, підкріплених науковою та методичною літературою, таблицями і схемами, розрахунками, власними дослідженнями, випадками з життя, прикладами з художніх творів. Бесіди – непрості, відверті, дуже необхідні. Вони нагадують мені "Повчання..." Володимира Мономаха, "Наркіс..." Григорія Сковороди, "Листи до сина" Василя Стуса. Це – невпинне спілкування з людиною – від моменту

її зародження в материнському лоні через усе свідоме життя до його логічного завершення – про любов, молитву, рай, душу, гріх, спокуси, людські цінності... Про них не кожен хоче і може говорити, хоч щось на популярному рівні таки знає. На перший погляд, здається все просто й зрозуміло. Та коли сам опиняєшся у складній ситуації: трьох студентів на очах у їхніх товаришів у кайданах виводять з гуртожитку, а згодом виясняється, що сталася помилка; талановитий молодий художник згорає від наркотичної залежності та алкоголю; молода мама втратила дитину через "строгість на іспиті старої деві-викладачки"; у тебе на очах помирає колега, на місці котрого міг опинитися будь-хто з нашої компанії і под., – де відшукати потрібні слова? Якими вони мають бути? Й чи мають бути взагалі? Олена Каневська про подібне пише. Вона навчилася "просто і мудро жити". І в міру того, як на дереві її життя прибуває річних кілець, жінка набуває досвіду Любові і щедро ним ділиться з усіма охочими, щоб світ цей не заснув, щоб в ньому не кінчилась творчість, щоб пам'яталося вічне людське покликання і дорога, якій "не хотілося бути ані початком, ані кінцем"...

Життя людини, високодуховне чи зведене до примітивного задоволення фізіологічних потреб, із злетами натхнення чи відчаєм безвиході, з точки зору педагогічної науки можна розглядати як взаємодію двох процесів – виховання і навчання, які існують в єдності. Поняття "навчання" не викликає непорозумінь і суперечок однозначністю свого трактування як процесу отримання і передачі знань. Складніше з вихованням.

Сьогоднішня доба вимагає якісно нової системи виховання. І тут на допомогу приходять книги Олени Каневської. Даючи життя циклам етичних бесід "Слово про любов. Слово на добро", Олена Іванівна Каневська, по суті, сумлінно виконала соціально-педагогічне замовлення. 37 етичних бесід... Про макро- і мікросередовище, життя і людські ролі в ньому, про віру і дорогу до Бога, про вміння бути людиною в будь-якій ситуації, про самопізнання і самовдосконалення, про родину і її небезпечних ворогів, любов, самогубство і смерть, про..., про..., про... Тут знайдемо відповіді на найнесподіваніші запитання, вихід із найпікантніших педагогічних ситуацій, методичні рекомендації щодо проведення семінару з соціальної педагогіки, практичні поради, мудрі настанови, покайний акафіст, щирі молитви...

Зрозуміла річ, що жанрова визначеність науково-популярного видання – етичні бесіди – не випадкова. Адже саме бесіда, крім того, що є одним із прийомів вивчення психіки особистості і ефективним засобом спілкування людей, ще є й виявленням думки окремих осіб і всієї групи, формуванням суспільно необхідних поглядів. Саме метод бесіди на основі вербальної комунікації дає можливість отримати повну потрібну інформацію, стати мірою впливу на конкретну особу, спонукає до аналізу навчального матеріалу, педагогічної ситуації, конфлікту тощо в певній логічній послідовності і – як результат – прийняття необхідних рішень, формування правильних висновків. Етичні бесіди – моральні чи про мораль, – грамотно і делікатно проведені, безперечно, не залишаться лише дефініцією. "Слово про любов. Слово на добро", – річ апробована, підтверджена, власне, народжена практикою, покликана до життя самим життям, оскільки піднімає не надумані, штучні чи затерті проблеми, а – суспільно значущі, архіактуальні, етноментальні.

ООН проголосила XXI століття століттям людини, а наші українські філософи назвали його епохою культури. Бо ж людина стане справді Людиною, коли вона оволодіє моральною культурою. О. І. Каневська вважає, що суспільство може повноцінно функціонувати тільки тоді, коли його члени – освічені й висококультурні. Тільки істинно культурна людина здатна забезпечити мир і злагоду в сім'ї, суспільстві, у цілому світі. Авторка в епіцентрі своєї праці ставить Людину – Особистість: в різний час, у різному віці, в різних ситуаціях; коли вона в радості і в хворобі, в очікуванні і в безвиході, коли йде до Бога і від диявола; в момент найвищого злету й жахливої деградації. Каневська, як і Платон, вважає, що хорошою людиною випадково не стають. Її виховують. Виховує мати від першого подиху, розмовляючи зі своєю, ще не народженою дитиною про наймиліше, найрідніше, найсокровенніше, молячись разом з нею, читаючи улюблені вірші, годуючи запашним грудним молоком; виховує батько, ведучи за руку до церкви, відправляючи в школу, снідаючи вранці чи працюючи на дачі; виховує вчитель, даючи їй об'єктивні знання про дійсність, формуючи її свідомість; виховує вона сама себе, цікавлячись доквіллям, прагнучи зрозуміти бачене і чути... О. І. Каневська робить акцент на особистісний підхід, коли кожен вихованець у самому собі й інших бачить особистість, поважає власну і чужу гідність, коли

змінюються пріоритети: від держави до індивіда, до росту його внутрішнього духовного багатства, культури, моральної відповідальності:

*У тихій хаті,
В тихому селі
Подумай
В синій тиші вечоровій,
З якого ти зерна,
З якої крові
Ростеш – не на планеті –
На землі.
Залиш глобальність планів.
Що не день
Собі ти їх будуєш і будуєш.
Подумай – не про людство –
Про людей.
Про людство встигнеш.
Про людей подумай [3, с. 4].*

Сучасне життя – всі ми це відчуваємо – тримає людину в постійному нервовому напруженні. ХХІ століття гостро висуває перед нині живущими грізні проблеми планетарного масштабу: ставлячи всеосяжне питання "бути чи не бути", вимагає від людини виняткової розважливості, тієї найвищої, здатної приборкати в собі пиху, здатної на жертву, розважливості, яка зветься мудрістю. Важливими є – сьогодні більше, ніж будь-коли – конкретні хороші діла, реальні добродійства, які сприяють взаємопорозумінню, взаємодовірі, оптимізму, миру і благодаті. Олена Каневська – їх творець. Вона "на непорочнім личку ранку" палкими устами і гарячим серцем пише повнодзвінно і молитовно пісню Любові, Добра, Радості, пише впродовж багатьох років самовідданої педагогічної праці. Вона (за Сквородою) пропонує кожному пізнати самого себе, даючи основні поняття з індивідуальної психології. Вона, як і Вольтер, стверджує, що соромно себе не знати, пізнаючи себе, пізнаєш світ, пізнаєш істину, пізнаєш Бога. Для Олени Іванівни, як і для кожного порядного християнина-українця, поняття Бог і Україна – нероздільні і святі. Вона просто, прикладами з власного життя описує свою дорогу до Бога, розпочинає і завершує книжку молитвою, дякує Господові за кожний прожитий день, зносить руки у благанні до Царя Небесного за батьків і дітей, своїх і чужих, просить у Нього ласки і прощення за всіх грішників, заблудших і упосліджених, вірить, що ми не самі на цій землі: з нами Бог! На її глибоке переконання, віра в Бога закладається батьком і матір'ю, формується, підтримується і

пропагується в сім'ї. Сучасна сім'я як у дзеркалі відбиває всі складності та протиріччя соціально-економічного й морально-духовного розвитку суспільства. Напрочуд толерантно і шляхетно говорить Каневська про те, що сім'я – це різновіковий колектив, членом якого стає дитина з перших хвилин свого існування і вплив якого вона відчуває впродовж усього життя. Саме тут формується світогляд дитини і її ставлення до навколишнього світу, набувається досвід сімейного життя. Досліджуючи сучасну сім'ю, авторка відзначає в ній дестабілізацію, послаблення традиційної ролі батька, трудову зайнятість жінки, недостатній вплив дідусів і бабусь тощо. Змінюється і стиль внутрісімейних стосунків, актуалізується дискурс батьківського авторитету. Морально-психологічний мікроклімат родини чинить як благодійну, так і негативну дію, бо все залежить від змісту ідеалів і орієнтацій в родині, сили їх впливу на особистість дитини. Наголошуючи на факторах, що впливають на особистість, О. І. Фечко-Каневська виділяє їх три: соціальне мікросередовище сім'ї, внутрісімейна діяльність та суспільна праця і власне сімейне виховання, тобто вона у дохідливо популярній формі пробує розв'язати триаду: дівчина – дружина – мати, хлопчик – чоловік – батько, хоче навчити нас "Азбуки щасливої сім'ї", застерегти від небезпечних її руйнівників.

Останнім часом в Україні означилася тенденція до загострення негативних явищ і розширення діапазону небезпечної поведінки підлітків. Ситуація ускладнюється тим, що у період розповсюдження наркотиків, ВІЛ-СНІДу та хвороб, що передаються статевим шляхом, набуває масового характеру деструктивна поведінка. За ряду несприятливих соціокультурних умов учнівське середовище часто зорієнтоване на ранню сексуальну поведінку, прилучення до нікотину, алкоголю, наркотиків. Гостро стоїть проблема репродуктивного здоров'я, ранньої вагітності дівчат-підлітків, зараження венеричними хворобами. Субкультурна інформація про здоровий спосіб життя, планування сім'ї, місце жінки та роль чоловіка у ній розповсюджується серед дітей нерідко у спотвореному вигляді. "Слово про любов. Слово на добро" пропонують свій погляд на проблему, вони не бояться "закритих тем", пікантних подробиць, малоприємних повчань, оскільки авторка вважає здоровий спосіб життя превентивним фактором виховання.

Показовими і доречними з цього приводу є в книзі О. І. Каневської педагогічні діалоги, задачі та ситуації. Питання і проблеми, запропоновані самими учнями, аналізуються на рівні "педагогіки співробітництва", коли пропонується не лише свій варіант розв'язання, а й вислуховуються зустрічні пропозиції. Розмова протікає в невимушеній демократичній атмосфері, де панує взаємна увага й повага, коректність і терпимість, розкутість думки й незаангажованість поглядів. І як вислід – народження істини, можливо, недосконалої. Та аж дух перехоплює від самого процесу її народження, від здивування перед нею.

Олена Каневська – унікальний педагог і унікальна авторка. Сповна насолодившись її *verba magistri*, усвідомлюєш, що воно вкрай потрібне не лише тобі, Читачеві, а і їй, Оповідачу. Образ учителя-оповідача постійно присутній у тексті і, здається, його можна описати словом, намалювати пензлем, відчути на дотик. Причому, зовсім немає значення жінка це чи чоловік,

частково чи повністю ідентифікується з автором... За віком – це обтяжена роками і життєвим досвідом поважних років людина. За станом душі – мрійник, що переконує зневірених:

*Не кажи, що не варто боротись з життям,
Що стіну головою пробити не вдасться.
Не кажи, у зневіру не падай, затам:
Боротьба – це життя, перемога і щастя.*

*Тільки той вартий гідно й заслужено жити,
Хто не знає спочинку, утоми й зневіри,
Хто і серце, і душу гартує, сталить
Огнем чину, змагання, любови й офіри [6, с. 69].*

Це людина, яка добре зробила діло свого життя і заслужила гідну старість. Вона не боялася старості. Сприйняла її як даність. Вирішила з нею не ворогувати. Вона все життя серйозно думала про смерть, тому вірила у безсмертя душі. Відійшовши до Бога по зарплатню, вона залишила нам свої палкі напучування. Слідуймо їм.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гельвецій Клод Адріан. Про людину, її розумові здібності та її виховання. Київ: Основи, 1999.
2. Гомоннай В., Росул В., Ходанич П. Педагогічна освіта на Закарпатті. Ужгород: Гражда, 2003.
3. Ірванець О. Вогнище на дощі. Львів: Каменяр, 1987.
4. Онофрей М. С. Про автора. У кн.: Фечко-Каневська Олена. Слово на радість. Рівне, 1999.
5. Павличко Соломія. Фемінізм. Київ: Основи, 2002.
6. Ребрик Н. о. Степан-Севастіян Сабол (Зореслав). Шкільна серія. Випуск 3. Ужгород: Карпати-Гражда, 1998.
7. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної думки в Україні. *Шлях освіти*. 2003. № 1.
8. Фечко-Каневська О. Слово на добро. Ужгород: Гражда, 2008. 416 с.
9. Фечко-Каневська О. І. Слово на радість. Рівне, 1999; Слово на добро. Ужгород: Гражда, 2004.
10. Фечко-Каневська О. І. Слово про любов. Ужгород: Гражда, 2016. 327 с.
11. Химинець В. В. Новини Закарпаття. 1998, травень.
12. Хустська гімназія: Матеріали науково-практичної конференції. Ужгород: Гражда, 1994.

KATARZYNA JAKUBOWSKA-KRAWCZYK – AN EARNEST ADVOCATE OF UKRAINIAN CULTURE

This paper presents the figure of Katarzyna Jakubowska-Krawczyk – an outstanding literary scholar, researcher of Ukrainian culture, icon-writer, tutor and translator.

Education and academic interests

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk was born on 12.10.1979 in Warsaw. In 2003, she graduated from the Department of Ukrainian Philology¹ at the Faculty of Applied Linguistics and East Slavonic Philology at the University of Warsaw. Two years later, she received her master's degree in Cultural Animation at the Faculty of Polish Studies at the same university. In 2012, Katarzyna Jakubowska-Krawczyk received a doctoral degree in humanities with a specialization in Ukrainian literary studies (dissertation: *Us and Them. The image of a Pole and a Ukrainian in Polish and Ukrainian literature of the first half of the 19th century*, written under the supervision of the eminent Ukrainianist Professor Stefan Kozak²).

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk's choice of Ukrainian studies was not accidental. Since her youth she has been interested in the Polish-Ukrainian cultural borderland, Lemkivshchyna, Bojkovshchyna and Lviv as a center of Ukrainian culture and science.

At the beginning of her academic path, the subject of Katarzyna's research interests was Ukrainian Romanticism and Polish-Ukrainian cultural bonds (the title of her master's thesis was *The Tyrtaic Poetry of Taras Shevchenko*). She also explored the topic of cultural borderlands while studying

Polish Studies (her master thesis title was *Children's Borderland Worlds. The south-eastern borderlands in the light of literary and memoir texts (1900–1939)*).

Currently, the scope of Katarzyna's research interests is very broad. In addition to continuing her studies of Ukrainian identity and mutual stereotypes of Poles and Ukrainians, she analyzes XIX–XXI century literature, as well as contemporary Ukrainian culture and art. Fascinated by contemporary Ukrainian sacred art, Katarzyna Jakubowska-Krawczyk is also active as an iconographer.

Academic achievements

Since the beginning of her scientific work, Katarzyna Jakubowska-Krawczyk has been actively involved in research³, as evidenced by her participation in numerous conferences in Poland and abroad where she presents the results of her research. She has an impressive scientific output – Professor Jakubowska-Krawczyk is the author of more than 60 scientific articles and 5 monographs:

Kształtowanie się tożsamości narodowej a obraz Polaka i Ukraińca w polskiej i ukraińskiej literaturze I połowy XIX wieku, Warszawa-Ivanofrankivs'k 2015;

*Nowa ikona*⁴, eds. K. Jakubowskiej-Krawczyk, M. Sory, Warszawa 2018;

Дискурс непростого дитинства, red. Katarzyny Jakubowskiej-Krawczyk, Warszawa: KU 2021;

¹ The Department of Ukrainian Studies at the Faculty of Applied Linguistics at the University of Warsaw, established in 1953, is the oldest center for Ukrainian studies in Poland and the oldest in the world located outside Ukraine. See K. Jakubowska-Krawczyk, P. Olechowska, 65th Anniversary of the Department of Ukrainian Studies at the University of Warsaw. A history of literary and cultural studies. Report, "Studia Ucrainica Varsoviensia" 8, p.271.

² Stefan Kozak - Ukrainian and Polish Ukrainian scholar, full profesor of the University of Warsaw, president of the Polish Ukrainian Society, chairman of the Taras Shevchenko Scientific Society in Poland, foreign member of the National Academy of Sciences of Ukraine, member of the Ukrainian Free Academy of Sciences in New York. Since 1981, he worked at the Department of Ukrainian Studies at the University of Warsaw, which he headed since 1990.

³ Already during her master's (she studied one semester at Vasyl Stefanyk Carpathian University in Ivano-Frankivsk) and doctoral studies, Katarzyna Jakubowska-Krawczyk actively participated in the activities of the Department of Ukrainian Studies. In 2000, she founded a research circle of Ukrainian culture enthusiasts.

⁴ (as part of a collaboration between the Academy of Fine Arts in Lviv, the UW Department of Ukrainian Studies, and the Association of Friends of Novitsa) (from 2019).

Wiara i forma. Nowa ikona, eds. K. Jakubowskiej-Krawczyk, M. Sory, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Mowia Wieki 2021;

Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст., eds. K. Jakubowskiej-Krawczyk, Warszawa: WUW 2021;

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk has also co-authored several monographies;

K. Jakubowska-Krawczyk, O. Novikova, S. Romaniuk, M. Zambrzycka, *Українська культура на щодень. Почитайте і проспілкуйтеся/Ukrainische kultur fur jeden tag*, vol. II, Ludwig-Maximilians-Universitat Munchen – Universitat Warschau, Open Access LMU Munchen 2022;

Jakubowska-Krawczyk K., O. Novikova, S. Romaniuk, M. Zambrzycka, *Українська культура на щодень / Ukrainische kultur fur jeden tag*, Ludwig-Maximilians-Universitat Munchen 2021;

Jakubowska-Krawczyk K., S. Romaniuk, M. Saniewska, *Ukrajinskoju pro kulturu. Podrecznik do nauki jezyka ukrainskiego. Poziom zaawansowany wyzszy*, Warszawa 2018;

Jakubowska-Krawczyk K., S. Romaniuk, M. Zambrzycka, *Культура і традиції українців: з минулого в сучасність. Підручник із завданнями / Kultura i tradicii ukrainciv: z minulogo v sucasnist. Pidrucnik izzavdannami*, Warszawa: 2018;

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk publishes articles and monographs in Polish, Ukrainian and English.

Editorial work

An important part of Katarzyna's activity is editorial work. She is an editor of the scientific journal "Studia Ucrainica Varsoviensia", a member of the Scientific Council of journals: "Український інформаційний простір", "Волинський Благовісник: богословсько-історичний науковий журнал", "Studia Polsko-ukrainskie", "Journal of Vasyl Stefanyk. Filologia", "Filolohika", as well as co-initiator and editor of the international publishing series "New Icon" and editor of the publishing series "In the Circle of Language, Literature and Culture" published by KU UW and Vasyl Stefanyk Carpathian University in Ivano-Frankiv'sk.

International cooperation

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk actively cooperates with international scientific centers,

which has resulted in various research projects in the fields of literary studies, cultural studies, and iconography. Among them, worth mentioning is "Strong Women of the Middle Ages and Images of the New Europe", an event carried out in cooperation with the Institute of Slavic Studies of Ludwig Maximilians University The Department of Ukrainian Studies of the University of Warsaw (Poland) and Institute of Philology of Petro Mohyla Black Sea National Universit (Mykolajiv, Ukraine) in 2019/2020.

In 2018–19 Professor Jakubowska-Krawczyk also participated as a member of the research consortium in the international project "Visegrad Eastern Partnership Literary Award" (VeapLA) funded by the Visegrad Foundation – together with Comenius University in Bratislava, Charles University in Prague, Ivan Franko University in Lviv.

Jakubowska-Krawczyk was a project manager of the event "Сучасний іконопис й українська ідентичність", organized by the Department of Ukrainian Studies of the UW and Lviv National Academy of Fine Arts and a project manager on the Polish side of the event "Ukrainian identity vis-a-vis changes of the XIX–XXI centuries", also organized by the Department of Ukrainian Studies at the University of Warsaw and the Department of Belarusian and Ukrainian Literature at the Catholic University of Lublin. The latter resulted in the publication of a collective monograph "Ukraine und ukrainische Identitat in Europa", published by the Ludwig-Maximilians-Universitaet Muenchen Fakultaeftuer Sprach – und Literaturwissenschaften Department-Slavische Philologie (grant from the Foundation for Polish-German Cooperation for the publication 'New Icon'(2018), of which she was co-editor).

She is also a member of scientific associations: since 2005 – member of the International Association of Ukrainists, since 2018 – member of the Taras Shevchenko Scientific Association.

Iconographic works

In addition to being involved in numerous scientific projects, Katarzyna Jakubowska-Krawczyk has held a number of research internships abroad, including in Ukraine, Germany and Croatia⁵. Worth noting is her internship at the Lviv National Academy of Fine Arts in June 2013, during which she worked on her craft, exploring the art of painting and icon writing.

⁵ It is worth mentioning Jakubowska-Krawczyk's organization of the following events: International panel discussion "Modern Icon" (September 2012), Polish-Ukrainian seminar "Monumental Painting" (2013), Polish-Ukrainian panel discussion "How to create a collection of modern icons" (2013), lectures by employees of the Lviv National Academy of Fine Arts, including a lecture by Dr. Roksolana Kosiv "Іконографія Покрову Богородиці в українському мистецтві" (8. 04.2014).

It is the work of iconography that is another important area of activity for Katarzyna Jakubowska-Krawczyk. She is interested in both theoretical and practical dimension of exploring orthodox sacred art. Since 2012 she has been organizing lectures, seminars, panel discussions bringing together specialists in the field of iconography from Poland and Ukraine.

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk is also the initiator and participant of workshops⁶ devoted to icons (canonical ones, referring to different periods in art, as well as its contemporary interpretations). Particularly noteworthy are the international workshops in Novitsa, organized by Katarzyna since 2012. Participants in these meetings contemplate orthodox sacred art, and then attempt to translate religious content into visual language. The icon is viewed not only as an artistic work, but also as an expression of spiritual experience. The creative process during the workshop is preceded by the reading and interpretation of selected passages of scripture, and only then comes the search for their own original artistic language⁷.

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk can also boast of her activity as an organizer and co-organizer of numerous exhibitions of icons in Poland and abroad, including at the Sheptytskyi National Museum in Lviv, the Union of Artists of Volhynia in Lutsk, the Nikifor Museum in Krynica Zdroj, the St. Vladimir's Foundation in Krakow, the Theological Institute in Minsk, the Grodno Complex of Orthodox Theological Schools in Zyrowice in Belarus, and others.

She was also the originator of the International Iconographers' Plein-Air in Zamlyn, Volyn, Ukraine in 2012–2014, as well as the curator of the exhibition "Patrons of Poland and Ukraine" at the Gallery "Lufcik" of the Warsaw District of the Polish Artists' Union (26.04–9.05. 2012).

Also noteworthy is the project "New Icon" coordinated by her and financed by the Minister of Foreign Affairs in the competition "Public Diplomacy 2021".

Organizational activities, functions held

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk's organizational work is also worth noting. As a popularizer of Ukrainian culture, she organizes various artistic and scientific undertakings, exhibitions, meetings with artists, interviews. She also organizes scientific conferences with the participation of specialists in linguistics, literary studies, Ukrainian cultural studies and translation studies, including two conferences in 2010: "The Image of Woman in Ukrainian Culture", "Woman Between East and West" and "Ukrainian Studies: traditions and modernity" (2013).

In addition, since 2016, she has headed the Ukrainian Identity Research Laboratory of the Department of Ukrainian Studies at the University of Warsaw.

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk also holds important academic positions: since 2019, she is the Head of the Department of Ukrainian Studies, a member of the Council of the Faculty of Applied Linguistics at the University of Warsaw.

Professor Jakubowska-Krawczyk is a consultant in the District Examination Commission for minority languages. She also reviews scientific articles for numerous journals: "Teka of Polish-Ukrainian Relations" (2019, 2020, 2021), "Language and Literary Studies of Warsaw" (2018), "Adeptus" (2020)⁸, chapters for monographs, scientific output of other researchers⁹.

Didactic work

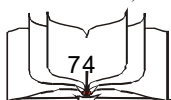
An important part of Professor Jakubowska's work is didactics. At the Department of Ukrainian Studies, she teaches Ukrainian literary and cultural studies, undergraduate and graduate seminars, and practical Ukrainian language instruction, educating specialists on Ukraine, instilling in them her passion for exploring the extremely fascinating Ukrainian literature and culture. Under her guidance, Ukrainian Studies students eagerly participate in various projects, trips and internships abroad, broadening their horizons.

⁶ Such an example is the icons of Volodymyr Oleshchuk presented at the exhibition at the Museum of the Archdiocese of Warsaw. They refer to the Baroque period in Western European art.

⁷ E. Kedio, Nowica – Icon is an open topic, "Wież" 2.10.2017 (interview with Mateusz Sora and Katarzyna Jakubowska-Krawczyk during preparations for the IX International Iconography Workshop. Nowica 2017: the transformed body, Nikifor Museum in Krynica-Zdroj, September 17–15.

⁸ The collective monograph *Wokół pamięci. "Z wielkich tematów kultury w literaturach słowiańskich"*, edited by Ewa Komisaruk, Mateusz Swietlicki, Marcin Borowski, Marta Chaszczewicz-Rydel, Sylwia Kaminska-Maciąg, Katarzyna Uczkiewicz.

⁹ Katarzyna Jakubowska-Krawczyk was a reviewer of the scientific achievements of Dr. Oksana Pukhonskaya (Ostrogska Academy University) for the I. Vyhovsky Prize (2020) and the review of the scientific achievements of V. Rudenko (I. Fedkovich University of Chernivtsi) for the review of the scientific achievements of V. Rudenko (I. Fedkovich University of Chernivtsi) for the "House of Europe" competition.

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk also coordinates educational programs aimed at individualizing studies and enabling students to make the right and optimal choice of their educational and academic path. Among the aforementioned projects, it is worth noting the following programs implemented in 2019-2022: a program of bilateral scientific and didactic and cultural exchanges between the Department of Ukrainian Studies at the University of Warsaw, the National University of Lviv named after I. Franka and Polish Ukrainists (taking into account the individualized approach to the needs of participants during the writing of theses from the linguistics and literary specialties), the series of student debates "Let's talk about modern Ukraine" (2020/2021), the Winter School of the Department of Ukrainian Studies, the project "Krakow - the space of Polish-Ukrainian meeting", the project "Cultural Sacred Space.

Humanitarian and linguistic assistance

Since the outbreak of the war in Ukraine in 2022, Katarzyna Jakubowska-Krawczyk together with the staff of the Department of Ukrainian Studies, has been organizing humanitarian aid for the Ukrainian population in Ukraine and Poland. She is also the co-founder of the Language Assistance Center, which focuses on multidisciplinary linguistic support for children, adolescents and adults who have been forced to leave their country. The scope of these activities is very broad, in addition to translation activities of texts from and into Ukrainian and Russian in various fields, interpreting, educational materials have been prepared on urban media [support for Ukraine] for: OOHlife.org. (translation with phonetic notation) and medical Ukrainian language educational program for: unique work Medical communication agency.

BIBLIOGRAPHY

1. *Wiara i forma. Nowa ikona*, ed. K. Jakubowska-Krawczyk, M. Sora, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Mowia Wieki 2021, 152 s., ISBN 978-83-861566-4-1.
2. *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.*, ed. K. Jakubowska-Krawczyk, Warszawa: WUW 2021, 173 s., ISBN 978-83-235-5372-4.
3. *Дискурс непростого дитинства*, ed. Katarzyna Jakubowska-Krawczyk, Warszawa: KU 2021, ISBN 978-83-954964-6-2, 194 s.
4. *Ukrainskie swiaty dzieciństwa i młodości*, ed. K. Jakubowska-Krawczyk, Warszawa: UW 2020.
5. *Мова, культура, література у спектрі сучасних українознавчих досліджень*, ed. K. Jakubowska-Krawczyk, I. Kononenko, S. Romaniuk, Warszawa: UW 2020, 202 s., ISBN 978-83-954964-2-4.
6. *Nowa ikona*, ed. K. Jakubowska-Krawczyk, M. Sora, Warszawa 2018, 152 s., ISBN 978-83-946493-2-6
7. *Tożsamość ukraińska wobec przemian XVII–XXI w.*, ed. K. Jakubowska-Krawczyk, A. Nowackiego, Lublin 2017, 271 s., ISBN 978-83-8061-544-1
8. *Cialo i tożsamość w ukraińskiej kulturze, sztuce, literaturze i języku*, ed. K. Jakubowska-Krawczyk, Paulina Olechowska, Svitlana Romaniuk, Marta Zambrzycka, Warszawa-Ivano-Frankiws'k 2016, ISBN 978-83-941574-7-0.
9. K. Jakubowska-Krawczyk, *Kształtowanie się tożsamości narodowej a obraz Polaka i Ukraińca w polskiej i ukraińskiej literaturze I połowy XIX wieku*, Warszawa –Ivano-Frankivs'k 2015, 271 ss. ISBN 978-83-941574-1-8
10. *Suchasni doslidzennia ukrajins'koji kul'tury*, ed. Katarzyna Jakubowska-Krawczyk, Paulina Olechowska, Marta Zambrzycka, 452 ss. Publikacja w języku ukraińskim Warszawa – Ivano-Frankivs'k 2015, ISBN 978-83-936550-9-0
11. *Metamorfozy v suchasnij ukrajinskij literaturi*, ed. K. Jakubowska-Krawczyk, P. Olechowska, M. Zambrzycka, Warszawa – Ivano-Frankivs'k 2014, ss. 348, ISBN 978-83-936550-6-9
12. *Kobieta we współczesnej kulturze ukraińskiej*, Warszawa – Ivano-Frankivs'k 2013, KU, ss.184.
13. K. Jakubowska-Krawczyk, P. Olechowska, *65-lecie Katedry Ukrainistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Dzieje literaturoznawczo-kulturoznawcze. Sprawozdanie*, "Studia Ucrainica Varsoviensia 8, S. 271–279
14. *65-lecie Katedry Ukrainistyki Uniwersytetu Warszawskiego*, ed. I. Mytnik, wyd. Katedra Ukrainistyki UW, Warszawa 2018.
15. E. Kedio, Nowica – Ikona to to temat otwarty, "Wież" 2.10.2017: Nowica – ikona to temat otwarty – Więż (wiez.pl) (dostęp z dn.6.10.2022)

ОСОБИСТІТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДЕРЖАВИ

Соціальна робота є універсальним видом діяльності. Вона потребує від фахівця з соціальної роботи знань у різних галузях і вмінь їх застосовування на практиці. Соціальний працівник зобов'язаний: виявляти родини й окремі особи, що потребують допомоги; встановлювати причини складнощів, конфліктних ситуацій, що виникають в окремих осіб та родин; надавати допомогу в родинному вихованні, допомагати у працевлаштуванні жінкам, що мають неповнолітніх дітей, особам з інвалідністю, пенсіонерам; проводити психолого-педагогічні і юридичні консультації з питань родини й шлюбу, виховну роботу з неповнолітніми дітьми з асоціальною поведінкою; виявляти дітей та дорослих, що потребують опіки та піклування та допомагати їм, влаштовувати осіб, що цього потребують в лікувальні й навчально-виховні установи; організовувати громадський захист неповнолітніх правопорушників.

Соціальний працівник також має брати участь у роботі зі створення центрів соціальної допомоги родині (усиновлення й опіки, соціальної реабілітації, притулків, молодіжних, дитячих і сімейних центрів, клубів і асоціацій, гуртків за інтересами тощо; має організовувати й координувати роботу із соціальної адаптації й реабілітації осіб, що повернулися з місць позбавлення волі [1, с. 56].

Соціальний працівник виконує певні функції. Такими функціями є:

Діагностична – припускає вивчення соціальним працівником особливостей групи, соціального шару, прошарку, окремої людини, постановку "соціального діагнозу".

Прогностична функція реалізується шляхом прогнозування впливу на об'єкти соціальної роботи всіх соціальних інститутів суспільства.

Послугово-профілактична функція дозволяє передбачити й пустити в хід соціально-правові, юридичні, психологічні, соціально-медичні, педагогічні й інші механізми попередження й подолання негативних явищ.

Правозахисна функція в соціальній роботі передбачає використання всього комплексу законів і правових норм, спрямованих на надання допомоги й підтримки та захист населення.

Також важливими функціями соціального працівника є: соціально-педагогічна функція, що полягає у виявленні інтересів і потреб людей у різних видах діяльності (культурно-дозвільної, спортивно-оздоровчої, технічної й художньої творчості, туризму) і залученні до роботи з ними різних установ, організацій тощо; психологічна функція, що допускає різні види консультування й корекції міжособистісних відносин, допомоги в соціальній реабілітації. При реалізації соціально-медичної функції соціальний працівник зобов'язаний організовувати роботу із профілактики здоров'я, допомагати опанувати основи надання першої медичної допомоги, культуру харчування, санітарно-гігієнічні норми, сприяти формуванню здорового способу життя.

Не менш важливими функціями соціального працівника є соціально-побутова функція, що полягає у наданні необхідної допомоги й підтримки різним категоріям населення (особливо особам з інвалідністю, людям похилого віку) з поліпшення житлових умов, організації нормального побуту; комунікативна функція, що покликана встановлювати контакти з людьми, що потребують допомоги в тій або іншій формі й підтримці, організовувати обмін інформацією, допомагати сприйняттю й розумінню іншої людини, хворих і здорових осіб у допомозі й підтримці; рекламно-пропагандистська функція соціальної роботи проявляється в організації реклами соціальних послуг, у пропаганді ідей соціального захисту людини; реалізація організаційної функції полягає в тому, щоб сприяти організації соціальних служб на підприємствах і в установах, а також за місцем проживання, залучати до їхньої роботи громадськість [1, с. 57].

Вимоги до фахівця в області соціальної роботи також є різноманітними та досить значущими: працівник з соціального захисту повинен знати й вміти використовувати передовий вітчизняний і закордонний досвід соціальної роботи; вміти забезпечувати зв'язок між дітьми й дорослими, особистістю й родиною, між різними громадськими й державними організаціями; вміти впливати на відносини між людьми й ситуацію в малій групі, стимулювати клієнта до

виконання соціально-значущої діяльності; вміти працювати в умовах неформального спілкування, сприяючи прояву ініціативи й активній життєвій позиції клієнта; знати співвідношення природних і соціальних факторів у становленні психіки, розуміти значення волі й емоцій, потреб і мотивів, а також несвідомих механізмів у поведженні людини; вміти дати психологічну характеристику особистості, інтерпретацію власного психічного стану, володіти прийомами психодіагностики й психічної саморегуляції; мати наукові знання про соціологічний підхід у трактуванні особистості, факторах її формування в процесі соціалізації, основних закономірностях і формах регуляції соціального поведіння.

Працівник соціальної сфери має також володіти основами соціологічного аналізу; повинен володіти елементарними навичками педагогічної діяльності; знати національні особливості побуту й сімейного виховання, народні традиції регіонів і вміти використовувати їх у соціальній роботі; знати норми сімейного, трудового, житлового законодавства, що регулюють охорону материнства й дитинства, прав неповнолітніх, пенсіонерів, інвалідів і які забезпечують їхній соціальний захист, знати порядок і організацію опіки, піклування, усиновлення, позбавлення батьківських прав; знати основи кримінального й

цивільного права; знати організацію медико-соціальної роботи, санітарної освіти й пропаганди здорового способу життя, вміти надавати першу медичну допомогу; вміти вести організаційно-управлінську й дослідницько-аналітичну діяльність [2, с. 79].

Особистісні якості соціальних працівників можна поділити на три групи. До першої групи відносять вимоги, що пред'являються професійною діяльністю до психічних процесів (сприйняття, пам'яті, уваги, мислення), психічних станів (утоми, апатії, стресу, тривожності, депресії) і вольових характеристик (наполегливість, послідовність, імпульсивність, стриманість). До другої групи відносять самоконтроль, самокритичність, самооцінку своїх вчинків, а також стресостійкі якості? фізичну тренуваність, вміння перемикатися й управляти своїми емоціями. До третьої групи особистісних якостей соціальних працівників відносять комунікативність (вміння швидко встановлювати контакт із людьми); емпатичність (уловлювання настрою людей, виявлення їхніх установок і очікувань, співпереживання їхнім потребам); зовнішні дані (зовнішня привабливість особистості); красномовність (вміння вселяти й переконувати словом) тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Доуэл М., Маш П. Ориентована на рішення завдання соціальна робота. Київ: Знання. 1997.
2. Ханвей К., Філпот Т. Практика соціальної роботи. Київ: Наука. 1996.

ЛЕЙН КІРКЛАНД – ІНІЦІАТОР ПЕРЕДАЧІ ПОЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ СИСТЕМНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У сучасному світі відбувається динамічний розвиток усіх наук та наукових галузей. Виклики й вимоги до фахівців постійно змінюються відповідно до нових запитів суспільства, тому важливим є вивчення й поширення передового досвіду країн, що мають напрацювання у тих чи інших галузях наукового знання. Однією з таких можливостей є стипендіальна програма Лейна Кіркланда, яка діє в Польщі від 2000-го року і фінансована Польсько-американською фундацією свободи. Її патрон заслуговує на визнання та пошанування.

Лейн Кіркланд народився 12 березня 1922 року і відомий як американський профспілковий активіст, голова американської штаб-квартири федерації праці – Конгресу виробничих профспілок (AFL-CIO). "Герой польської свободи" вірив у сенс перетворень і хотів, щоб якомога більше молодих людей долучалися до змін та ініціювали їх.

Після введення воєнного стану в Польщі він закликав керівників західних країн і Міжнародну федерацію профспілок засудити дії режиму. Також Л. Кіркланд надавав значну допомогу польській опозиції: польський рух "Солідарність" отримав від нього більше чотирьох мільйонів доларів включно із засобами на виборчу кампанію 1989 року. У той час адміністрація Картера радила утриматися від такої допомоги з огляду на негативну реакцію Кремля. Однак Л. Кіркланд був непохитним у своїх переконаннях, переконуючи З. Бжезинського підтримати польських опозиціонерів. У всіх профспілках США підтримка "Солідарності" була набагато вищою за підтримку інших європейських колег. Підтримка польського опозиційного руху була складовою бачення Л. Кіркландом робочого руху та побудови глобального консенсусу із прав людини.

Після перетворень у Східній Європі Л. Кіркланд став наставником для багатьох відомих профспілкових лідерів, які були вражені його вмінням прогнозувати події. Він підтримував тісні зв'язки з Лехом Валенсою, а також із наступним очільником "Солідарності" Маріаном Кшаклевським.

Помер Л. Кіркланд у 1999 році, похований із почесними на Арлінгтонському кладовищі, поряд з іншими видатними американцями.

Після падіння комунізму чимало вдячних слів прозвучало на адресу Л. Кіркланда. У 1994 році тодішній президент Б. Клінтон нагородив його найвищою американською нагородою для цивільних – Президентською медаллю Свободи. У 1999 році президент А. Квасневський посмертно нагородив Л. Кіркланда Орденом Білого Орла. Також Л. Кіркланд нагороджений Медаллю подяки від Європейського центру солідарності у Гданську [1].

Л. Кіркланда вважають духовним лідером польсько-американського фонду свободи (PAFW) і передачі досвіду польських перетворень на Схід. Через рік після його смерті PAFW відкрила згадувану вище стипендіальну програму ім. Л. Кіркланда, яка, за зразком Програми Фульбрайта, призначена для молодих лідерів та експертів з країн Центральної та Східної Європи, Кавказу та Середньої Азії і реалізується у формі стипендій у польських навчальних закладах. Ідеї цієї стипендіальної програми витікають безпосередньо з місії Польсько-американського фонду свободи. Серед іншого, це підтримка демократичних і вільних ринкових перетворень у країнах Центральної та Східної Європи. Програма фінансується Польсько-американським фондом свободи і адмініструється фондом "Лідери змін". Від 2019 року частина стипендій у рамках Програми Кіркланда фінансуються Національним агентством академічних обмінів.

Метою програмної діяльності PAFW є закріплення результатів перетворень, що розпочалися у Польщі в 1989 році, та поширення польського досвіду трансформації у країнах Центральної та Східної Європи. У Польщі фонд реалізує свою мету здебільшого через програми, що спрямовані на вирівнювання освітніх можливостей та підвищення якості освіти, а також шляхом підтримки громадянської активності на місцевому рівні, особливо у сільській місцевості та малих містах. У 2000–2022 рр. фонд виділив на свою діяльність більше 242 млн доларів [2].

Коротко охарактеризуємо адміністратора програми – фонд "Лідери змін". Він був заснований у лютому 2016 року PAFW. Головні завдання фонду – керівництво багаторічними програмами, що фінансуються PAFW: стипендіальною програмою ім. Л. Кіркланда і

програмою "Study Tours to Poland". Фонд є також одним із організаторів від імені PAFW (разом із Європейським центром у Натоліні та The German Marshall Fund) Варшавської літньої євроатлантичної академії WEASA.

Зі стипендіальною програмою Лейна Кіркланда тісно співпрацюють науково-дослідні установи, організатори конференцій та наукових обмінів, ділові партнери. Випускники програми – а це близько тисячі фахівців із одинадцяти країн – працюють у ЗВО, органах місцевого самоврядування, громадських організаціях, державних закладах та ін. Серед них – економісти, юристи, педагоги, соціологи, екологи, держслужбовці, підприємці, представники органів самоуправління, громадські діячі.

Особисто для авторки статті участь у стипендіальній програмі (від вересня 2022 року) – не стільки вивчення конкретних предметів, як своєрідна школа життя. Це чудова нагода

розширити власний світогляд, ознайомитися з особливостями різних культур, познайомитися з цікавими неординарними особистостями з інших країн.

Таким чином, на прикладі однієї особистості – Лейна Кіркланда – бачимо, як багато може зробити людина з активною життєвою позицією, котра дотримується демократичних ідей, обстоює загальнолюдські цінності, бореться за перетворення у суспільстві. Звичайно, реалії воєнного стану у Польщі відрізняються від російського повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року. Втім, сьогодні для нашої країни неоціненною є допомога як країн, так і окремих особистостей, котрі, як і Л. Кіркланд, підтримують демократичні цінності, поважають права людини. Адже ми прагнемо вільного демократичного майбутнього для нашої держави і виборюємо свободу та життя не лише для України, а й для світу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Місь Б. Наполегливість Лейна Кіркланда / пер. з польської О. Ковалевська. Тижневик. 31. 08. 2022. Взято з <https://tyzhnevuk.tvp.pl/62131209/наполегливість-лейна-кркланда>
2. The Lane Kirkland Scholarship Program. Retrieved from <https://kirkland.edu.pl/en/for-candidates/>

МЕТАФОРИ У ТВОРАХ В. СТЕФАНІКА "КАМІННИЙ ХРЕСТ"
І О. КОБИЛЯНСЬКОЇ "VALSE MELANCOLIQUE"

Метафора – один із основних тропів поетичного мовлення. З грецької це слово перекладається як "перенесення". Метафора означає розкриття сутності одного предмета чи явища через особливості іншого [2].

Когнітивні пізнавальні можливості метафори досліджували В. Гак, М. Блек, М. Джонсон, В. Телія, І. Шевченко, Л. Мацько, Л. Кравець, Л. Чернець, О. Потебня, М. Дудченко, І.Бондаренко, З. Розанова, Л. Синельникова, Ю. Тимошенко, С. Єрмоленко, Л. Андрієнко, Н. Варич, Л. Дмитришин, Н. Лисенко, Л.Макаренко, Л. Тиха, О. Тищенко, Б.Іванюк, В. Вовк та інші.

Твори класиків української літератури В. Стефаніка і О. Кобилянської насичені яскравими метафорами. Так у новелі "Камінний хрест" саме метафори допомагають автору на прикладі історії головного персонажа розкрити трагедію українців, які змушені покинути свої землі та шукати кращої долі в Канаді. Після служби Іван Дідух повернувся додому, де на нього чекали сім'я та залишена у спадок земля. Ділянка була на горбі, на якому садити і чекати на урожай, здавалося, не було надії. "А всього маєтку лишив йому тато шматок горба щонайвищого і щонайгіршого над усе сільське поле. На тім горбі копали жінки пісок. Ніхто не орав і не сів, бо що мали на ньому робити. Лиш один Іван узявся свою пайку копати і сіяти" [3]. Іван свідомо віддав кращі землі синам, а сам день у день у важкій роботі втрачав сили і здоров'я. Метафорою "Вік свій збув на тім горбі" автор вдало передав трагедію цієї людини. Сам персонаж каже: "Я зробок – ціле тіло мозиль, кості дрихлаві, що заки їх рано зведеш до купи, то десіть раз йойкнеш!" [3].

Усе життя Івана минуло у клопотах, на полі він зустрічав і світанок, і перші сутінки. З часом, практично, зрісся з цією землею. Метафорою "По тих нивах залягла тінь Іванова, як велетня, схиленого в поясі" [3] письменник підкреслив цю єдність.

Заради дітей головний герой погодився переїхати в іншу країну, хоча прекрасно розумів, що для нього це квиток в один кінець. Для дорослої людини, яка вже міцно пустила коріння на своєму клаптику землі, переїзд – це внутрішня трагедія. Щоб передати стан персонажа, автор

використав ще одну метафору. Він порівняв Івана з каменем, що випадково опинився у новому для себе місці. "То як часом якась долішня хвиля викарбутиць великий камінь із води і покладе його на беріг, то той камінь стоїть на березі тяжкий і бездушний. Сонце лупає з нього черепочки давнього намулу і малює по нім маленькі фосфоричні звізди. Блимає той камінь, мертвими блисками, відбитими від сходу і заходу сонця, і кам'яними очима своїми глядить на живу воду і сумує, що не гнітить його тягар води, як гнітив від віків. Глядить із берега на воду, як на утрачене щастя. Отак Іван дивився на людей, як той камінь на воду" [3].

Івана розраджували односельці, нагадували про ті складні умови життя, в яких вони всі опинилися. "За цим краєм не варт собі туск до серця брати! Ця земля не годна кілько народа здержіти та й кількі біди вітримати. Мужик не годен, і вона не годна, обоє вже не годні. І саранчі нема, і пшениці нема. А податки накипають: що-с платив лева, то тепер п'єть, що-с їв солонину, то тепер барабулю. Ой, ззолили нас, так нас ймили в руки, що з тих рук ніхто нас не годен вірвати, хіба лиш тікати" [3]. У цих рядках через метафори автор розкрив головну проблему твору, пояснив, чому селяни масово їхали в чужі країни. В. Стефанік був свідком першої трудової еміграції галичан у Канаду. Її спричинили аграрна перенаселеність українських територій, економічні, соціальні, політичні утиски, національний гніт з боку австро-угорської і російської імперій. Шукати кращої долі йшли переважно молоді, самотні чоловіки, бідні й неписьменні та молодь, яка не бажала служити в російській чи австрійській арміях. Вони швидко осідали на нових землях, створювали сім'ї, ставали громадянами тих країн, в які потрапляли, хоча все життя сумували за Батьківщиною [3]. У творі саме сини Івана переконують батьків переїхати в Канаду. Молоді люди бачили безперспективність перебування в цій країні та прагнули забезпеченого майбутнього. Метафорою "Ця земля не годна кілько народа здержіти та й кількі біди вітримати" [3] письменник підкреслив причини трудової еміграції українців.

Щоб залишити хоч спомин про себе, Іван Дідух ставить хрест на горбі. "Ви знаєте, що я собі на

своїм горбі хресток камінний поклав. Гірко-м віз і гірко-м го наверх вісаджував, але-м поклав. Такий тежкий, що горб го не скине, мусить го на собі тримати так, як мене тримав. Хотів-ем кілька пам'яток по собі лишити" [3]. Отой камінний хрест став ключовим знаком у творі, метафоричним символом долі тих українців, які змушені були шукати кращого життя на чужині.

Як бачимо, метафора у новелі "Камінний хрест" художньо відтворює авторську оцінку подій, персонажів, характеризує їх внутрішній світ. Безумовно, за допомогою метафори В. Стефанік впливає на певну емоційну реакцію читача, викликає емпатію до своїх героїв.

О. Кобилянська у новелі "Valse melancholique" розповідає історію трьох молодих жінок, які спільно винаймали помешкання. Вони всі дуже різні: Софія Дорошенко – творчо обдарована особистість, лірична й емоційна, Марта – стримана, терпляча, жіночна, Ганна – емоційна, нестримна, вибухова, непостійна.

Розкриваючи характери своїх героїнь, їх інтереси та вподобання, авторка доволі часто використовувала метафору. Так Ганна говорить про Марту: "Ти – тип тих тисячок звичайних, невтомно працюючих мурашок, що гинуть без нагороди, а родяться на те, щоб любов'ю своєю удержувати лад на світі..." [1]. Марта з тих жінок, які за природою своєю здатні любити все навколо, дбати і піклуватися про тих, хто поруч. Тому порівняння з мураками дуже влучне.

Про себе ж Ганна каже так: "Я – артистка і живу відповідно артистичним законам ... моє поле широке, безмежне, і тому я живу таким життям. Тепер ще не вповні таким, але колись пізніше, як стану цілком своїм паном, – розмахну крилами під небеса. Так наказує чуття артистичне. Я беру все зі становища артизму" [1]. Бачимо, що саме метафори допомагають письменниці показати особливості творчого світогляду цієї героїні. Про митців вона говорить: "Лише ми одні підтримуємо красу в житті, ми, артисти, вибрана горстка суспільності, розумієш?" [1]. Метафора у цьому реченні підкреслює роль людей мистецтва, які здатні відчувати та передавати красу цього світу.

Третя дівчина – Софія Дорошенко так розповідає про себе: "Мій фак вибагливий, і жадає зараз для себе нестисненої волі. А що я привикла віддавати музиці самі необмежене свобідні почування, то тут мішав би мою душу вічний неспокій і підозріння, що розстроюю іншим нерви і впливаю погано на моє оточення, а того я не хотіла би!.. Я потребує спокою, що впливає

з замилювання до музики і гармонії в відносинах, передусім – гармонії!" [1]. За допомогою влучних метафор авторка підкреслює творчі особливості дівчини, яка здатна відчувати музику, відтворювати у звуках те, чим живе її душа.

У метафорах бачимо погляди самої письменниці. О. Кобилянська любила і творила мистецтво, намагалася показати його цінність та актуальність для повноцінного життя людини: "Ти не знаєш, як можна любити те, що люди називають артизмом, що живе в нас і заповняє нашу душу; що береться звідкись у нас, виростає, опановує нас, не дає нам спокою и робить із наших істот лише послухачів і статистів своїх! Се щось таке велике, сильне, що особисте щастя мізерне перед тим, не в силі вдержати з ним рівноваги в істоті!" [1].

Метафорою "душа стала здібна розуміти музику..." письменниця підкреслила вплив мистецтва на людину. Музика впливає на душевний стан, викликає емоції, не залишає в стані байдужості: "Кімната наша стала мінитися. В неї напливали лагідно, одностайними хвилями, один по другім, один по другім, звуки. Все звуки й звуки. Хвилюючи сильніше й слабше, піднімаючися високо й спадаючи знов, заповняючи широкий простір собою. Повторяючися, змінилися незаметно в красу. І вона поривала. Не голосною перемагаючою силою, лише самою ніжністю й м'якістю. Перемагала, приманюючи звучними барвами, а чуття віддавалися їй, потопаючи в ній без жалю..." [1].

Проблематику твору також можемо розкривати за допомогою метафор. Софія Дорошенко пережила зраду коханого. Її "душа переповнена чуттям. Але, мабуть, вона наклала на свої чуття сильну упряж. Завсіди спокійна, як мармур" [1].

Сама Софія так пояснює це нещасливе кохання: "Є рід любові жінок, на якій мужчина ніколи не розуміється. Вона для нього заширока, щоби зрозумівся на ній. Таку широку любов, що мала мене вповні розвинути, ні, розцвісти мала мене, віддала я йому. Не від сьогодні до завтра, лиш назавсіди. Кожний рух його був для мене потребою, його вид був мені потребою, голос його був для моєї душі потребою, його хибі й добрі сторони... Був мені потребою, щоб я стала викінченою і щоб багато дечого, що спало ще в мені, збудилося. До того розцвіту моєї душі потребувала я лише кілька слів його любові, – ми ніколи не говорили про любов до себе... вона існувала між нами лише німою музикою... так,

як цвіт потребує не раз лише легкого подуву вітру до повного розвитку, без огляду на те, що пізніше настане; але він не вимовив їх. Мав їх у душі, носив їх у голосі, носив в очах, але – не вимовив... і я шукала причини тої мовчанки, що мене вбивала, шукала... ні! Шукаю її ще й тепер – і не можу її віднайти! Витрясла йому всі лелії зі своєї душі під ноги, а він не пізнав їх. Думав, що то такі цвіти, котрі в'януть і в воді відживають наново. Але одні лелії не оживають насвіжо в воді..." [1]. Метафори у цих рядках підкреслюють як красу її кохання, так і його трагічність. Про внутрішні зміни, які пережила дівчина авторка також вдало сказала метафорою "нещаслива любов перетворює не раз людську вдачу до дна" [1].

Сповіді Софії про життя вражаючі. Діалоги, що є важливим засобом індивідуалізації, обертаються насамперед навколо образу, який символізує її захоплення. Цей неживий предмет від дотику її душі оживає і дає звукове наповнення почуттям: "цілу душу віддати резонаторові. І я віддаю її йому! Коли сяду до нього, знайду рівновагу свого духу, вертає мені гордість і почуття, що стою високо-високо! Зате й граю йому звуками, яких не почує від нікого, і буду йому грати до останнього свого віддиху... Я знаю. Він останеться мені вірним" [1]. У цій метафорі авторка підкреслила значення музики для головної героїні. Після смерті батька, хвороби матері, зради коханого тільки музика рятує її від відчаю.

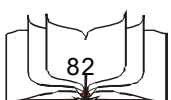
Новелу О. Кобилянська назвала "Valse melancolique". Про що цей музичний твір пояснює Ганна: "А що говорить Valse melancolique? За чим шукає в нім безустанно? Не словами, не поведінням, ані очима, ані руками своїми не шукає, лише самими звуками... і я знаю, за чим шукає... Гармонії шукає, хоче гармонійно вижитися вповні. Шукає рівноваги. Розумієш, що то значить? Щоб не заважати надто в долину й не піти без міри вгору, а саме як треба" [1].

Як бачимо із творів, метафора часто стає засобом художнього творення образів, допомагає їх індивідуалізації, дає можливість зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки. За допомогою метафори розкриваються особливості мислення персонажів, система життєвих цінностей. Вона є засобом впливу на емоції читача, оскільки образ, виражений метафорою в тексті, викликає відповідну реакцію.

Метафори допомагають письменнику створити власний неповторний стиль. В. Стефаник увійшов у світову літературу як новеліст, який писав коротко, але сильно, глибоко. Метафори у новелах письменника завжди вражають, спонукають до роздумів, допомагають зрозуміти ідею твору. О. Кобилянська також часто використовувала метафору для вираження своїх образів. Її метафори допомагають зробити твір естетично цінним, надають йому художнього багатства, дають можливість читачам зрозуміти особливості авторського світогляду письменниці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кобилянська О. Повні тексти творів. Взято з www.ukrlib.com.ua › books › author
2. Метафора. Українська мова та література. Взято з <https://zno.if.ua>
3. Стефаник В. Повні тексти творів. Взято з www.ukrlib.com.ua › books › author

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ПОНЯТТЯ ПРО ГЕРОЇЧНУ ОСОБИСТІТЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Питання орієнтації молодого покоління на героїчних особистостей історичної доби постійно перебуває в полі зору науковців. Поняття "герой" є мультидисциплінарною категорією, оскільки його дослідження перебуває в площинах естетики, літературознавства, мистецтвознавства, педагогіки.

Термін "герой" започаткований ще в античній культурі. Героями в давніх міфологіях різних народів світу називали надзвичайно сильних і мужніх чоловіків, напівбогів, здатних на подвиги – виконання винятково складних і ризикованих завдань заради інших людей та суспільного блага.

Усвідомлення ідеалу героїчних особистостей та ставлення до них змінювалися в різні історичні періоди. Дослідженню цього феномену присвячені праці сучасних учених А. Іщук, Л.Йовенко, Г. Стейнберг та інші. Героїчні риси особистості – цілеспрямованість, самовідданість, чесність, безкорисливість – є складовими частинами її духовного світу. Питання формування у молодого покоління духовності в освітній діяльності розглянуті у дослідженнях А.Богуш, Г. Ващенко, С. Резнікова, В.Сухомлинського, В. Слюсаря та ін. Виховний потенціал художньої літератури у формуванні духовних ідеалів учнів перебуває у полі зору Т. Качак, А. Сергієнко, Т. Яценко та інші.

Із прийняттям Державного стандарту базової середньої освіти (2020) та модельних навчальних програм з української літератури відбулося оновлення змісту літературної освіти в 5–6 класах загальноосвітньої школи.

У модельній навчальній програмі [5] та підручнику української літератури для 5 класу, навчально-методичних матеріалах для 6 класу НУШ авторського колективу Т. Яценко, В.Пахаренко, О. Слижук передбачено на прикладах літературних творів формування у молодших підлітків поняття про героїчну особистість сучасної доби.

На сторінках підручників перед учнями постає галерея образів національних українських героїв. Це головний герой однойменної казки Олександра Олеся Микита Кожум'яка, старійшина Будимир із оповідання Сергія Плачинди "Богатирська застава", українські митці

Тарас Шевченко, Василь Симоненко (герої історико-біографічних творів Оксани Іваненко та Марини Павленко).

Формуванню в учнів поняття про узагальнений образ героїчної особистості сприяє вивчення творів про події сучасної української доби. У процесі вивчення оповідання Галини Кирпи "Мій тато став зіркою" п'ятикласники дізнаються про історичні події, які називають Революцією гідності, усвідомлять цінність вчинків особистості на захист своїх прав і свобод своїх співвітчизників, познайомляться з героїчними вчинками Небесної Сотні, пригадають приклади з відомих їм літературних творів та з власного життєвого досвіду, вивчать значення слів "героїзм", "герой".

У процесі вивчення художніх творів, у яких змальовані ситуації морального вибору персонажів, їхнього ставлення до тварин, довкілля, варто акцентувати на морально-етичних аспектах вчинків, які формують риси особистісного зростання, готовності до самопожертви, здійснення благородних вчинків: захисту слабших і знедолених.

Патріотична лірика, що вивчається у 5–6 класах також є дієвим засобом формування в учнів поняття про героїчне минуле нашого народу, про наших національних героїв (поезії Тараса Шевченка, Івана Франка, Богдана Лепкого, Тетяни Майданович, Михайла Ткача, Дмитра Кременя).

Вивчення літературних творів у мистецькому контексті дозволяє сформувати в учнів поняття про втілення образів героїчних особистостей в різних видах мистецтва та в сучасних медіатекстах. Так молодші підлітки ознайомляться з постаттю київського богатиря Іллі Муромця. Пам'ятник герою, створений скульптором В. Журавлем за унікальною сучасною технологією за допомогою 3D-принтера, височить на Трухановому острові у Києві. Позував для образу богатиря Іллі відомий спортсмен Василь Вірастюк, володар звання "Найсильніша людина світу". Вони ознайомляться також із сучасною версією розповіді про Микиту Кожум'яку (українським 3D-анімаційним фільмом "Микита Кожум'яка" створеним у 2016 р. кінокомпанією Panama Grand Prix, режисер М. Депоян), прочитають повість

В. Рутківського "Сторожова застава" та переглянуть однойменний фільм студії "Кінороб" (режисер Ю. Ковальов, 2017 р.).

Досліджуючи феном інтерсуб'єктної взаємодії сучасного учня-читача, А. Сергієнко зазначає: "Потоки сучасної інформації з масмедіа та соціальних мереж змінюють психологію читача, потужно впливають на становлення світоглядних позицій, моральних цінностей та естетичних уподобань цілих поколінь ХХІ ст. У цих умовах особливо важливо, що читає дитина і як вона сприймає прочитане, чи вміє критично проаналізувати твір мистецтва слова та розставити особистісні акценти" [7, с. 157]. Тому

важливим аспектом формування ціннісного потенціалу особистості сучасних учнів-читачів, зокрема й поняття про героїчну особистість, є застосування сучасних стратегій інтерпретації літературних творів, розвиток читацької грамотності учнів, врахування вікових особливостей учнів у доборі текстів для читання й аналізу на уроках української літератури.

Отже, сучасна літературна освіта в НУШ враховує особистісні й суспільні потреби у формуванні ціннісних орієнтирів учнів, сприяє розвитку їхнього духовного світу, поваги до своїх національних героїчних особистостей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Богуш А. М. Вектор духовності в ієрархії потреб особистості в сучасних педагогічних вимірах і спадщині В. Сухомлинського. *Педагогічний альманах*. 2014. 26. 16–23.

Іщук А. А. Філософська трансформація поняття героїчного: роль освіти та мистецтва у формуванні "героїчної особистості". *Філософія*. 2020. 42 (55). 280–287.

Йовенко Л. І. Типові риси образу героя у шкільних підручниках з української літератури в 1917–1920 рр. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. 26. 1. 154–158.

Качак Т. Б. Сучасна українська література для дітей та юнацтва як зміст літературної освіти. *Гірська школа українських Карпат*. 2017. 17. 161–165.

Модельна навчальна програма "Українська література. 5–6 класи" для закладів загальної середньої освіти / Яценко Т. О., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Пахаренко В. І., Дячок С. О., Овдійчук Л. М., Слижук О. А., Макаренко В. М., Тригуб І. А. 2021. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Yatsenko.ta.in.14.07.pdf>

Резніков С. І. Ціннісний аспект формування духовності в освітній діяльності. *Грані. Філософія*. 2014. 1 (105), 101–105.

Сергієнко А. Формування на уроках української літератури учня-читача, здатного до інтерсуб'єктної взаємодії. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2018. 21. 2. 156–161.

Слюсар В. М. Духовна культура суспільства як чинник самореалізації особистості. *Вісник Житомирського державного університету. Філософські науки*. 2009. 47. 8–12.

Яценко Т. О. Історичне коріння українського народного виховання. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2001. 3. 148–155.

ВОЛОДИМИР БОЦЮРКО – НАТХНЕННИК, ГОЛОВНИЙ ДИЗАЙНЕР ТА ОРГАНІЗАТОР СТВОРЕННЯ УНІКАЛЬНОГО В УКРАЇНІ БІБЛІЙНОГО САДУ

Однією з найбільш визначних та необхідних рис кожної людини повинна бути духовність. Тіло людське тлінне, а дух – вічний. Тому саме духом потрібно особливо опікуватись. У світі є місця, які сприяють укріпленню духу, передаванню духовної спадщини від покоління до покоління. Кожним з таких місць опікуються філантропи-науковці, які докладають чимало зусиль для збереження духовної спадщини людства [1, 2].

Україна – не виняток. Для українців споконвік надважливим було, є та буде зберегти національну державність, рідну мову, а також християнську віру та мораль. Саме духовність допомагає перебороти усяке зло, не впасти на коліна та впевнено йти у житті. Великий відсоток українців об'єднується у групи задля будівництва чи реконструкції церков, каплиць, відновлення пам'яток історико-культурологічної духовної спадщини [3, 4, 8].

Однією з таких пам'яток став Біблійний сад у Маріямполі, який сміливо можна назвати духовним осередком Галичини. Сад був створений за ініціативи професора медичного університету Володимира Боцюрка та підтримки влади Маріямполя [5]. Уродженець села, професор-ендокринолог Володимир Боцюрко є очільником ГО "Комітет з відродження Маріямполя". До цієї ГО входять як місцеві жителі, так і ті, хто колись тут жив, але вболіває за долю села [3]. Біблійними садами є такі сади, де вирощуються рослини, згадки про які можна зустріти у Біблії. Їх проєктують задля кращого унаочнення Святого Письма. Багато таких садів є у США та країнах Європи. Біблійний сад у Маріямполі закладений у квітні 2011-го року на площі Святої Марії, яку раніше використовували як пасовище [1]. Там висадили десятки дерев, які згадуються у Святому Письмі. На той час він був єдиним в Україні. Площа маріямпільського Біблійного саду становить близько 1 га. Загалом таких садів у світі є 7 і закладені в тих місцях, які згадуються у Біблії чи пов'язані з іменами біблійних персонажів [3].

Тож закладення Біблійного саду в Маріямполі почалося з ідеї професора Володимира Боцюрка, який є не лиш натхненником, а й головним

дизайнером та організатором робіт по створенню саду [6]. Як казав сам пан Володимир: "У 2009 році я був у Ізраїлі та відвідав Біблійний сад Гетсиманський. Сівши на лавицю, я подумав, скільки ж людей з усього світу приїжджають відвідати цей сад, в тому числі і з України. І закралася думка: чому ж ми не можемо зробити Біблійний сад? Але для цього повинна бути підстава. Це не в будь-якому населеному пункті можна втілити. А наше містечко назване іменем Марії. Сам Бог велів зробити Біблійний сад у місті Марії, що дуже багато пов'язане з Біблією. І площа була готова, хоч і не впорядкована". А потім почалася нелегка, клопітка робота, яку координував Комітет з відродження Маріямполя. Облагороджували територію та садили дерева. Сільській голова Маріямполя Роман Шевчук в численних інтерв'ю зазначає вагомий вплив Боцюрка на становлення біблійного саду та наголошує, що роботи з даною пам'яткою культури є ще багато, адже живі насадження потребують догляду. Також можна ще більше розширювати тематику даного саду, а експонати та біблійні сцени – вдосконалювати [4–6].

Росте в Біблійному саду 25 видів біблійних дерев та кущів. Біля кожного виду рослин встановлені таблички з їх назвами, значенням та описом місця у Святому Письмі. До унікальних рослин саду можна віднести Ліванський кедр, адже ця рослина не притаманна для нашого клімату [4]. Тому можна вважати Божою ласкою те, що він прийнявся та росте в наших широтах. За біблійними переказами саме з кедру був виготовлений хрест, на якому розіп'яли Ісуса Христа. Смоковницю, фігове дерево та сакури також можна зустріти на території саду. Надзвичайно цікавим експонатом є ясинець. У народі його називають "неопалимою купиною" чи "кущем Мойсея". Тому не дивно, що у Біблійному Саду його посадили біля скульптури Мойсея. У давніх біблійних записах описано, як Мойсей одного разу пас овець і побачив "палаючий терновий кущ, який горів і не згорав". При наближенні до куща він почув голос Бога, який звелів йому вивести ізраїльський народ із неволі [8]. Цим кущем і був ясинець. У квітах

ясинцю міститься багато ефірних олій, які під палючим сонцем створюють ефект горіння, не завдаючи рослині жодної шкоди. А от людина, доторкнувшись до цих "вогнів", може отримати серйозні опіки.

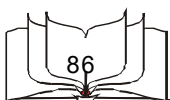
У біблійний сад відвідувачі входять через райські ворота. За воротами розміщені статуї апостолів Петра та Павла. Вони разом із Мойсеєм на рукотворній горі Синай, Адамом та Євою біля райської яблуні зустрічають відвідувачів. Візуально сад поділений на дві частини, де відображено події Старого та Нового Заповітів. Справа бачимо те, що описано в Старому Завіті, зліва – те, що в Новому. Всі скульптурно-композиції розміщені в хронологічному порядку.

Від перших людей, які згадані у Біблії, і закінчуючи Вознесінням Христа. У центрі саду розташована скульптура Матінки Божої Маріямпільської з Ісусом на руках, яка виготовлена за зразком однойменної чудотворної ікони, написаної учнями Рафаеля [2, 3].

Отже, Біблійний сад у Маріямполі – явище унікальне. Це один із чинників, які повертають нас лицем до Бога. Такий об'єкт, крім духовного значення, за словами науковців, сприятиме розвитку туризму у нашій області. А внесок Володимира Боцюрка в розвиток духовності жителів Прикарпаття слід вважати вагомим та визначним.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Замки та храми України. Взято з <https://castles.com.ua/maria.html>
2. Палюга М. Доки ротонди в Маріямполі стояти довгобудом? Взято з <https://gkpress.if.ua/doky-rotondi-v-mariyampoli-stoyaty-dovgobudom/>
3. Лазоришин І. Хресна дорога в Новому Мартинові... Взято з <https://galychyna.if.ua/analytic/hresna-doroga-v-novomu-martinovi-ne-lishe-oserdya-istoriko-religiynogo-tsentru-gora-nad-dnistrom-a-y-unikalna-lokatsiya-krayeznavchogo-i-duhovnogo-turizmu-v-burshtinskiy-tg/>
4. Боднарев І. Маріямпіль: від замку до саду. Взято з <https://iftourism.com/blog/mariyampil>
5. Почесні імена України – еліта держави: Боцюрко В. І. Взято з <http://logos-ukraine.com.ua/project/index.php?project=piued5&id=2434>
6. Професор кафедри ендокринології ІФНМУ Володимир Боцюрко у програмі "Школа здоров'я". Взято з <https://rai.ua/programy/shkola-zdorovia/profesor-kafedry-endokrynologii-ifnmu-volodymyr-botsiurko-u-programi-shkola-zdorovia>
7. Біблійний сад. Взято з https://md-ukraine.com.ua/object/detail/8329_biblijnijsad.html
8. Гетсиманський сад (Garden Gethsemane). Взято з <https://sad.ukr.bio.ua/articles/8993/>

МИСТЕЦЬКІ ТРАДИЦІЇ ТА САМОБУТНІСТЬ У РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНИКІВ З УКРАЇНИ, ЧИЯ ДОЛЯ ПОВ'ЯЗАНА З НІМЕЧЧИНОЮ

Тривалий період бездержавності українського народу негативно позначився на розвитку практично всіх сфер суспільного розвитку. Мистецтво, попри свою, здавалось би, аполітичність, мало б менше постраждати від режиму перманентного національно-культурного гніту, в якому перебувала Україна кілька століть, однак, на долі саме українського народу відобразились досить трагічні наслідки іноземного поневолення.

Спробуймо оглянути одну з багатьох ще малознаних, на жаль, сторінок, сфер художнього мистецтва. Свою увагу зосередимо на українсько-німецьких історико-мистецьких взаємозв'язках ХІХ–ХХ століть. Йдеться про митців, чії імена не виправдано призабуті, або трактування їхнього творчого доробку, чомусь, піддавалось значним кон'юктурно-тенденційним викривленням.

Навряд чи є хтось, хто хоч здалеку цікавиться живописом і не чув про Іллю Рєпіна. Що ж подається про нього загальноживаними енциклопедичними словниками, та популярними виданнями?

Зокрема, що прочитає про нього людина, яка вживає німецьку мову і подасть відповідний запит, наприклад, у інтернеті? "був російським художником, народився 5 серпня 1844 року в Чугуєві Харківської губернії Російської імперії, помер 29 вересня 1930 року в тодішньому Куокалла /Фінляндія/, тепер – Рєпіно Ленінградської області Російської Федерації...Рєпін відомий як видатний представник російського реалізму". Ці "шаблонні формулювання" будуть "перекочовувати" з книги і книгу, з сайту – на сайт...

Ким же насправді був І. Рєпін? Про які факти його біографії було "не прийнято" говорити і писати як у Російській імперії, так і в Радянському Союзі, так і в сучасній РФ?

Почнімо з того, що в "царські часи" його прізвище писалось так: Рѣпинъ, тобто друга буква у прізвищі, за загальноприйнятими в Україні нормами читалась швидше не як "є", а як "і". Походив з української Слобожанщини. З дитинства захоплювався живописом. Вчився у І. Крамського, вищу мистецьку освіту здобував у Петербурзькій Академії, де досягнув звання

Академіка Імператорської Академії мистецтв. Був професором (1894–1907) та ректором (1898–1899) цього закладу.

Рєпін визнається однією з ключових фігур реалізму в Російській імперії. Але "в Російській імперії" і "російський художник", погодьтесь, зовсім не одне і теж! Він напрочуд правдиво відображав навколишню дійсність, значились перейняті із Західної Європи стилістичні напрямки.

З Україною Ілля Рєпін був пов'язаний не тільки територіальним походженням. Він надзвичайно любив українську природу, фольклор. До друзів Іллі Рєпіна належали багато хто з українських діячів, з-поміж них: М. Кропивницький, М. Мурашко, Є. Чикаленко... Особливо близькою була дружба Рєпіна з істориком, дослідником Українського Козацтва Дмитром Яворницьким.

Прославлений художник глибоко шанував Тараса Шевченка, називав його "апостолом свободи" і власноруч виконав кілька ескізів для проекту пам'ятника, який готувався до 100-річчя Кобзаря. Коли виник намір створити листівку, гроші від продажу якої спрямувати на будівництво пам'ятника, І. Рєпін власноруч намалював аквареллю "Прометей" з поеми Шевченка "Кавказ".

З поміж творів художника варто згадати: "Запорізький полковник", 1880, "Українка біля тину", 1876, "Запорожці пишуть листа турецькому султану", 1880–1891, фрагмент "Писар" – портрет історика і етнографа Дмитра Яворницького, "Микола Костомаров на смертному ложі", 1885, "Портрет художника Архипа Івановича Куїнджі", 1877, "Отаман Іван Дмитрович Сірко", 1889, "Портрет Тараса Шевченка", 1888, "Софія Драгомирова в українському вбранні (донька генерала Драгомирова)", 1889, Хірург Микола Пирогов (портрет), 1881, "Українська хата", 1880, "Козаки на Чорному морі", 1908, "Запорожець", (1870–1900), "Вечорниці", 1881, "Запорозький козак", 1908, Гопак, 1927... Тільки цей перелік неспростовно доводить, що Іллю Рєпіна можна з повним правом вважати українським художником!

Варто відзначити і прагнення Рєпіна наблизити мистецтво до простого народу, свідченням цього

є книжка про основи художнього мистецтва, до підготовки якої він долучився [1].

А ще, як виявляється деякі сторінки життєпису митця пов'язані з Німеччиною. Він бував, зокрема, в Мюнхені. Відрадно, що поволі, але правдиве висвітлення творчості одного з видатних синів української землі таки доходить і до німецького суспільства. Свідченням цього можна вважати, зокрема, публікацію в одній з мюнхенських газет від 2019 року "Die Kunstwelt feiert den Maler Ilja Repin" /Світ вшановує художника Іллю Рєпіна/. Тут читаємо: "Zum 175. Geburtstag des Malers Ilja Repin feiern Russland und die Ukraine... – jeder für sich" /175-річчя з дня народження художника Іллі Рєпіна святкує Росія і Україна... – кожна для себе"[2].

Ще один видатний художник, знаний у Німеччині, котрий походить з України – Василь Кандинський.

Він народився 4 (16) грудня 1866 року. Був живописцем і теоретиком мистецтва. Його життя і творчість минали в Україні, Німеччині, Франції та Росії. Його вважають одним з перших, а, ймовірно, першим абстракціоністом. Певні "українські елементи" можна відшукати в його працях: Охтирка, 1901, місце зберігання – Міська галерея в будинку Ленбаха, Мюнхен; Неділя (Давня Русь), 1904, Музей Бойманса – ван Бенінгена, Роттердам; Краєвид з двома тополями, 1912, Чиказький художній інститут; Краєвид з двома плямами, No 2, 1913, Колекція Пеггі Гутгенхайм, Венеція; Малі світи I, 1922; Жовтий-червоний-блакитний, 1925, Національний музей сучасного мистецтва (Париж); Різні дії, 1941, Музей Соломона Гутгенхайма, Нью-Йорк...

Росія з усіх сил намагається видавати його виключно а свого "представителя". На жаль, безапеляційно "російським художником" називає митця і один з німецькомовних сайтів [3].

Хоч В. Кандинський дійсно народився у Москві в родині комерсанта, але через п'ять років із сім'єю переїхав до Одеси. Тут він навчався в гімназії, продовжував художню освіту у Києві, був учнем Миколи Пимоненка в художній школі Мурашка, ці роки були, можливо, вирішальними для формування його творчого світосприйняття.

У 1885–1893 роках тривали його університетські студії з права та економіки, він мав можливість зайняти посаду професора в Тартуському університеті, але вирішив покинути кар'єру правника. До живопису всерйоз прийшов відносно пізно, у віці 30 років. В.Кандинський вчився у Антона Ажбе і пізніше в Академії мистецтв у Мюнхені у Франца фон

Штука. Водночас, не поривав контактів з рідною Одесою. У грудні 1909 року в місцевому салоні, художник виставив свої композиції. Аналогічна виставка відбулась у лютому 1910 року в Києві, пізніше в Ризі та Петербурзі. Резонанс був величезним.

У 1911 році разом з відомими німецькими експресіоністами організував альманах та групу "Синій вершник". До неї входили Франц Марк, Олексій фон Явленський, Пауль Клее та Маріана Верьовкіна. На час війни, що вибухнула 1914 року і потім переросла у революцію повертався в Російську імперію. Але з 1921 року знов прибув до Німеччини, у 1922–1933 роках працював викладачем у школі мистецтва та архітектури Баугаус. У 1928 році отримав німецьке громадянство. У 30-их роках мешкав у Франції, де й помер 13 грудня 1944 року.

"Для творів Кандинського характерна синестезія, сприйняття фарб не тільки як оптичних, але й як звукових стимулів. Він класифікував фарби за їх ароматами, звуками та формами. Наприклад, він вважав, що синьому кольору відповідає коло, червоному - квадрат, жовтому - трикутник. Таким чином свої картини він створював подібно до музичних симфоній шукаючи гармонію у поєднанні кольорів" [4].

Кандинський сприймав мистецтво як одне з утілень духовності людини. Свої погляди на культуру і творчість митець виклав у праці "Про духовне в мистецтві. Особливо у людському живописі".

Певних зусиль для спростування таких тверджень /про виключну "русскость" художника/ доклав колишній дипломат України в Мюнхені Володимир Цвіль. Кілька років тому на "Книжковому Арсеналі" була презентована його книжка про знаменитого художника – вихідця з України. "Невідомий Кандинський" – історичний твір про маловідомі факти з життя великого художника та мислителя, описується історія невідомої до цих пір колекції акварелей, до пошуку якої мав безпосереднє відношення автор книги. Особливий акцент робиться на періоді життя та творчості художника в Україні [5].

Митцем, життєві дороги якого проходили через Німеччину і приналежність якого до української національної культури не може ставити під сумнів ніхто був Михайло Парашук. Народився 16 грудня 1879 року, та місце народження: Варваринці на Тернопільщині. Дізнаємось трохи більше зі сторінок Енциклопедії Українознавства та інших джерел:

Учився у Львові, а також у Кракові, Відні, Парижі (в Академії Жульєн у Верле і в майстерні Родена). Напередодні Першої світової війни його запросили на посаду професора Мюнхенського інституту декоративного мистецтва. У 1913 р. при переїзді австрійсько-російського кордону був затриманий австрійськими властями, звинувачений у шпіонажі й ув'язнений у концтаборі Талергоф. Під час перебування в таборі працював "Союзи визволення України", організовував для в'язнів-українців класів кераміки, скульптури, різьбярства, спорудження монументів загиблим воїнам у таборах полонених у Раштаті та Венцлярі.

У 1918 р. повернувся в Україну. З 1920 р. секретар, згодом голова дипломатичної місії УНР у Талліні (Естонія), радник представництва УНР у Москві. У 1921 р. міжнародна організація Червоного Хреста направила М. Парашука до Болгарії, цей період творчості позначений найбільшими успіхами. Він створив чимало портретів визначних діячів Болгарії, визначних діячів української культури М. Грушевського, С. Петлюри, скульптурно оздобив репрезентативні будівлі Академії наук, Народного театру, бібліотеки ім. В. Коларова, Національної бібліотеки ім. Кирила і Мефодія, ректорату Софійського університету. У Болгарії М. Парашук брав активну участь у громадському житті української еміграції. У 1920–1930 рр. був активним діячем Болгарсько-українського товариства, організував з'їзд української еміграції. Він - кавалер ордена Кирила і Мефодія.

З часом фах М. Парашука можна було визначити більше як скульптор, кераміст. Географія його праці не менш масштабна: Львів, Варшава (1902–1905), Київ (1911–1914), Раштат (1915–1918), тут він вів навіть керамічну школу, з 1921 року аналогічну школу провадив у Софії (Болгарія). Вже в добільшовицький період мав у своєму доробку десятки скульптурних портретів, жанрові композиції (цикл "Поневолені"), пам'ятники... [6].

Частина біографії Олександра Архипенка має "німецьке звучання". Роки життя: 1887, Київ – 1964, Нью-Йорк, США – "український та американський скульптор і художник, один із основоположників кубізму в скульптурі. Почесний член Об'єднання митців-українців в Америці (ОМУА) та дійсний член Американської Академії Мистецтва і Літератури" читаємо в енциклопедії [7].

Народився в Києві. Молодший син професора Київського університету Порфирія Архипенка. У

1902–1905 роках навчався в Київському художньому училищі, з якого був виключений у листопаді 1905 р. за участь в учнівському страйку, пов'язаному з подіями революції 1905–1907 рр.

1906 року продовжив навчання мистецтву у Сергія Світославського і того ж року разом з Олександром Богомазовим організував першу виставку своїх творів у Києві. В 1908 році переїхав до Парижа, де продовжив освіту у Паризькій мистецькій школі. У Парижі оселився в колонії художників "Булик" (фр. "La Ruche"), де також мешкали художники – вихідці з України Володимир Баранов-Росіне, Сося Делоне, Натан Альтман. Там познайомився з Амедео Модільяні, А. Годьє-Бжеско та іншими. Він відкрив в 1910 р. у Парижі власну школу і, як перший кубічний скульптор, увів у скульптуру нові естетичні елементи – моделювання простору, вглиблені форми і прозорість [8].

У 1910 році здійснив велику подорож з виставкою своїх робіт Італією, Швецією, Францією, Німеччиною, Чехословаччиною і в тому самому році відбулася перша персональна виставка Архипенка у Гагені (Німеччина).

У 1912–1914 роках Архипенко викладав у власній Школі мистецтв у Парижі. 1914 року переїхав до Німеччини. У 1921 заснував власну Школу мистецтв у Берліні. Від 1923 року мешкав у США.

Родоначальник кубізму в скульптурі ("Боксери", 1914; "Солдат іде", 1917), працював у манері конструктивізму, абстракціонізму та інших новітніх мистецьких течій ("Жінка", 1918; "Жозефіна Бонапарте", 1935; "Заратустра", 1948; "Балерина", 1957). Створив новий різновид рельєфної різьби – так зване "скульптомалярство" ("Купальниця", 1915; "Жінка, що стоїть", 1919), відкрив і обґрунтував принципи рухомого малярства, сконструював особливий механізм – "архипентуру".

У 1920–1930-х роках брав участь у художніх виставках в Радянській Україні, працював над пам'ятниками Т. Шевченку, І. Франку, князю Володимирі Святославичу для парку в Чикаго.

Творчість Архипенка мала великий вплив на розвиток модерністського мистецтва, у тому числі архітектури та дизайну в країнах Європи та Америки. Твори Архипенка перевернули світові уявлення початку ХХ століття про скульптуру. Саме Архипенко вперше "склав" єдину форму з різних нееквівалентних форм, вводючи у композиції скло, дерево, метал, целулоїд. Пластика, рух, проявлена конструкція

і конструктивність, ліричність – основні риси його творів, які високо оцінили сучасники – Гійом Аполлінер, Пабло Пікассо, Фернан Леже, М. Дюшан, Роберо та Соня Делоне, Олександр Родченко, Павло Ковжун, послідовники та дослідники.

"Роботи Архипенка визначаються динамізмом, лаконічністю композиції й форми; він запровадив у скульптуру поліхромію, увігнутість і отвір, як виражальні елементи скульптури, синтетичні об'ємні рухомі конструкції. Одним з перших Архипенко використовував експресивні можливості "нульової", наскрізної форми - такою є пустота між піднятою рукою в скульптурі "Жінка, що вкладає волосся", 1905 року.

Ряд творів, зокрема "Танок", серії жіночих скульптурних портретів, скульптурні портрети князя Володимира Святого, Т. Шевченка, І. Франка, виконано в реалістичній манері.

Реалістичні тенденції знайшли вияв у серії пластичних жіночих торсів (1916, 1922) та портретів (Т. Шевченка, 1923, 1933; І. Франка, 1925; диригентів В. Менгельберга, 1925; В. Фуртвенглера, 1927) [9].

Твори Архипенка зберігаються в багатьох музеях світу, а також у Національному художньому музеї України, Національному музеї у Львові; їх мають за честь експонувати найпрестижніші музеї та галереї світу: Центр Помпідю в Парижі, музей Modern Art та галерея Соломона, Гугенгайма в Нью-Йорку, музеї Стокгольма, Берліна, Тель-Авіва, Москви.

Понад півстоліття ім'я Архипенка офіційне мистецтвознавство замовчувало в Україні – так само, як імена К. Малевича, О. Екстер, Д. Бурлюка, М. Бойчука.

Цікавою особистістю був Зіновій Толкачов. Його життєві паралелі з Німеччиною набагато трагічніші. Народився 12 (25) лютого 1903 року в єврейській землеробській колонії Щедрині Бобруйського повіту Мінської губернії. Після закінчення двокласного ремісничого відділення Київського казенного єврейського училища навчався в художній школі. Через важке матеріальне становище сім'ї був змушений залишити школу. Працював учнем майстра з розпису вивісок, потім в "мальовничій артілі" Мана, де малював кіноафіші.

Після перипетій Громадянської війни, коли в 1919–1920 роках навчався в Москві, 1920 року повернувся до Києва. В 1923 році направлений на навчання до "Комуністичного університету" у Харків. У 1927–1930 роках навчався у Київському художньому інституті у Федора

Кричевського. З 1940 року – професор Київського художнього інституту.

У 1941–1945 роках був фронтовим художником [10]. Брав участь у звільненні в'язнів табору смерті Майданек в 1944 році і концтабору Аушвіц в 1945 році. З. Толкачов – український художник, який одним із перших показав табори смерті [11]. Працював у галузі монументального мистецтва, станкової та книжкової графіки, виконував плакати, сатиричні малюнки до часопису "Перець". Серед робіт: "Трипільська трагедія" (1937); "Квіти Освенціма" (1945); плакат "Ой і буде морда бита Гітлера-бандита" (1941); портрети владних діячів, українських письменників: Юрія Яновського (1948); Юрія Смолича (1948); Леоніда Первомайського; Артема (Федора Сергєєва); Василя Блакитного; Василя Чумака; малюнки до творів Шолом Алейхема; серії літографій з протинацистської боротьби: "Окупанти" (1941–1943); "Майданек" (1944–1945); картини: "Шевченко-солдат" (1949); "Осінь в першотравневому саду" (1960); "Портрет сина" (1962); "Пісня" (1970–1977); ілюстрації до книг: "На Західному фронті без змін" Еріха Ремарка; "Два сини" Марка Вовчка (1950); "Матінка Кураж та її діти" Бертольта Брехта (1965, туш); серія літографій "Освенцім" (1961–1963); проєкт меморіалу в пам'ять трагедії в Бабиному Яру [12].

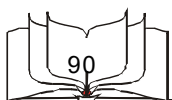
Помер у Києві 30 серпня 1977 року.

Серед тих, хто пройшов тортури Авшвіцу, в звільненні якого брав участь вищезгаданий З. Толкачов, був Павло Башук.

До капету українці потрапляли 5-ма хвилями: селяни, червоноармійці, бандерівці, остарбайтери і євреї.

П. Балашук належав до націоналістичного підпілля. Активно боровся проти польського панування на Західній Україні. Був зарахований до Лювєнського університету в Бельгії. Однак, через заборону польської влади йому не видали документів. Відтак став студентом журналістики Варшавського університету – 1933–1934 роки [13] <https://golossokal.com.ua/gytjevi-istorii/nastariy-svitlyni-meshkanka-sokalia-vpiznala-svoikh-ridnykh-ta-rozpovila-ikhniu-istoriiu.html>

У січні 1943 року був заарештований гестапо за допомогу полоненим українцям у втечі, перебував з дружиною Наталією Леонтович у Львові у в'язниці на вулиці Лонцького, катував Віллі Вірзінг. 1 жовтня 1943 року відправлений у концтабір Аушвіц, де перебував до 18 листопада 1944 року; пізніше мешкав у Кракові, Відні, Празі, Братиславі.

У післявоєнні роки, а саме, в 1945 року переїхав до Мюнхена, 1946 року до Лювена (Бельгія). В Бельгії був співорганізатором Українського допомогового комітету. 1946 року вибраний делегатом на Світовий конгрес молоді в Празі. Там зустрів дружину та дочку і нелегально переправив їх у Бельгію.

Працював у Мюнхені в Головній управі Ліги українських політичних в'язнів та структурах ОУН. 1949 року переїхав до Вінніпега; член Теренового Проводу ОУН. Виконував доручення Голови Проводу ОУН Степана Бандери та Степана Ленкавського в 1950–1960 роках у Південній Америці. Був головою комісії з побудови пам'ятника Т. Шевченка у Вінніпезі. Засновник Фондації Тараса Шевченка та член її Дирекції. Нагороджений Шевченківською медаллю, грамотами Просвіти, Товариства української студіюючої молоді в Аргентині, видавництва "Поступ".

У Львові встановлений пам'ятний знак про втечу політв'язнів – членів ОУН з польської в'язниці "Бригідки" – в пам'ять про пластунів – членів ОУН, політв'язнів Ярослава Гайваса, Петра Башука, Петра Канюки, які здійснили 16 червня 1939 року відчайдушну втечу з польської в'язниці "Бригідки".

Ми згадуємо тут П. Башука тому, що він є автором тепер уже широковідомої серії малюнків про табірне життя українських в'язнів у кацеті в Освенцімі. Він був безперечно високообдарованою людиною. Міг, можливо, стати видатним, знаменитим художником... Але польські переслідування, нацистські репресії, вимушена еміграція поставила його у важкі умови, які не сприяли розвитку творчості. Це ще одна персоналізована ілюстрація всього драматизму і трагічності долі України!

Напевно найбільш знаним митцем-українцем у Німеччині був Григорій Крук, в німецькому написанні: Gregor Kruk. Походив він з теперішньої Івано-Франківщини, де 30 жовтня 1911 року народився в с. Братишів. Він був скульптором і графіком. Основна тема творчості: історична доля України – понад 300 скульптур різного формату [14].

У 1931 р. виїхав до Львова та вписався до школи декоративного мистецтва. Однак студіям юного Крука на відділі скульптури настав кінець: професор Нальборчик, не завбачивши у нього таланту до різьби, порадив йому стати кравцем і задовольнятися пришиванням гудзиків... Але не змирившись із цим юнак почав відвідувати

майстерню Сергія Литвиненка, який тільки-що повернувся з Парижа. Працюючи над надгробком Івана Франка, С. Литвиненко доручив Григорієві зробити кайло, яке мав тримати Каменяр...

У 19 років Григорія було допущено до вступних іспитів у Краківську академію мистецтв, яких успішно і склав. У цей час на його роботи звернув увагу професор Б. Лепкий, який викладав українську літературу в Ягелонському університеті. Саме він допоміг студентові з роботою – замовленням на виготовлення дизайну для вітваря католицької церкви Святого Норберта. Професор Лепкий і директор Краківського музею мистецтва Станіслав Тілл вважали, що Крукові просто необхідно продовжити навчання, та не в Італії чи Франції, як хотілося йому, а в Берліні. С. Тілл допоміг отримати паспорт, а професор Лепкий написав лист-рекомендацію Іванові Мірчуку, директорові Українського наукового інституту в Берліні. Так, у 26 років Крук виїхав із Кракова до Берліна.

Працюючи у вільний час садівником у парках Ванзее, він познайомився з донькою Павла Скоропадського Єлизаветою. Вона сама займалася скульптурою, навчалася в Петербурзі, Берліні, Флоренції і дуже зацікавилася роботами Крука. Єлизавета умовила батька замовити у нього свій скульптурний портрет... [15].

У 1939 році, після початку Другої світової війни, йому було дозволено залишитися в Берліні, однак позбавлено стипендії. У 1945 році по закінченні війни Г. Крук залишив Берлін та переїхав до найбільшого мистецького центру Німеччини, Мюнхена. Там він зустрів свого молодшого брата. У Швабінгу – німецькому Монмартрі, де відбувалося багато виставок, творчих зустрічей і дискусій, Григорій знайшов зручні для роботи майстерні. Одна була на подвір'ї, а друга, велика і світла, на четвертому поверсі вцілілого будинку. Це помешкання на вулиці Елізабет, 13...

Скульптурна спадщина Г. Крука вміщує твори класично-академічного напрямку, самобутнього народного та експресивні й динамічні з природними формами й рухами. Геніальний майстер створив понад 300 скульптур і тисячі малюнків.

Роботи Г. Крука придбали Національний музей у Парижі, галерея Stenzel у Мюнхені, чимало творів куплено шанувальниками мистецтва й колекціонерами, серед яких професор Людвіг Ергард, колишній президент ФРН Генріх Любке, міністр іноземних справ Віллі Брандт та інші.

Найбільшу скульптурну спадщину мистця зберігають Український вільний університет у Мюнхені та Бібліотека й Архів ім. Шевченка у Лондоні, створені Союзом українців у Великій Британії [16]. Помер 5 грудня 1988. Похований на цвинтарі Вальдфрідгоф.

Серед художників родом з України відомим у Мюнхені є Станіслав Фоменок. Він народився 18 квітня 1941 року в м. Нікополь. Навчався у Дніпропетровському художньому училищі, з 1966 до 1972 рр. навчався в Київській державній Художній академії, у 1985-му отримав звання Заслуженого художника України. З 1996 року – проживає в Німеччині, де з 1997 року став членом Союзу Професійних Художників (ВВК) [17].

Росіяни намагаються "приватизувати" творчість С. Фоменка і видають його за "руського" чи, принаймні "советского" художника.

Мисткинею, яку знає не тільки вся Україна є Емма Андрієвська [18]. Її родина перебралася до Німеччини в 1943-му році, коли їй було 12. У 1962-му вони отримали громадянство США, а потім повернулися до Німеччини. Як живописець Андрієвська працює від 1956 (виставка в Мюнхені; наступні – у США, Канаді, Франції, Німеччині, Австралії, Бразилії, Швейцарії).

Виставки в Україні від 1992 (Київ, Львів, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський). Брала участь у виставці художників з України "Україна-95" (Мюнхен). Постійна виставка у Галереї Р. Морбаха (Мюнхен); окремі роботи експонуються в Українському Музеї (Нью-Йорк), картинній галереї УВУ (Мюнхен), НХМ, Національному музеї літератури України (обидва – Київ), Харківській картинній галереї та інших. Малює переважно в символічно-фантастичній манері, в техніці олії, акварелі, гуаші; сюрреалістична тематика з життя уявних людиноподібних створінь, з інтригуючою містифікацією в площинах, декоративних композиціях. Сюрреалістична поезія Андрієвської вражає бароковою несподіваністю образів, пов'язаних між собою віддаленими асоціаціями; її вірші мають багату лексику: розмовно-побутові слова поєднуються в межах одного сонета (а часом і одного рядка) з науковими термінами, раритетні архаїзми – з найсучаснішими висловами. Однією з прикмет поезики Андрієвської є дисонансна рима, яка спирається не на голосні, а на приголосні (леп – лоб – лип – лап). Критика вказувала на те, що образність Андрієвської (як у літературі, так і в малярстві) постає ніби з "дитячого світосприймання", коли кожен предмет побачено

вперше. З цим пов'язане й відчуття "пластичності" світу: кожен образ може перетворитися на ін., і завдяки цим взаємопереходам поглядів поета починає відкриватися таємнича суть речей. Осн. доробок А.-живописця: "Зелені квіти" (1989), "Гномики" (1990), "Шатле" (1991), "Одаліска" (1994), "Сім'я", "Мати з дитиною", "Сніданок", "Портрет", "Батьки і діти", "Хліб і вино" (усі – 1995), "Колоністи" (1996) та ін. [19].

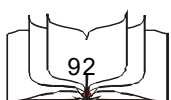
Це тільки кілька життєписів художників з України. Що діяли і творили, чи живуть у Німеччині.

Замість висновку можна зробити невеличкий екскурс у дещо глибшу історію. Як відомо, серед тих, хто свого часу долучився до визволення нашого генія Тараса Шевченка з кріпацької неволі був художник Карл Брюллов. Виявляється, що він мав німецько-французьке походження. Його твори носили набагато ширший від якоїсь однієї національності характер стилістики і тематику. Тому намагання і колишньої і теперішньої мистецтвознавчої літератури Москви подати його також як "руського" митця, виглядають досить дивними. Не можна підходити так прямолінійно і поверхово до роздумів на співвідношення національного і загальнолюдського в художньому мистецтві.

У контексті німецько-українських культурно-мистецьких зв'язків також доречно буде згадати, що автором зображень кобзаря у першому виданні творів Т. Шевченка був В. Штернберг, в походженні якого прослідковуються і німецьке підгрунтя.

Ще одним ілюстратором творів Шевченка був Лев Жемчужников. Попри здавалось би виключно російське прізвище, цього митця з повним правом можна вважати українцем. З материнського боку правнук гетьмана Розумовського. Він був слухачем Петербурзької Академії Мистецтв, користувався порадами К. Брюллова. У творчості слідував традиціям Т. Шевченка. З 1852 до 1856 рр. жив на Україні, виконував численні замальовки і акварелі на теми народного побуту, збирав фольклор.

У 1856–1860 рр. жив у Німеччині, Швейцарії, Греції... Його донька Галина (Ганна) (1875–1939), була одружена з художником Олександром Маковським (24.05.1869–26.10.1924). Тим самим, що разом із Репінін був співавтором популярної книги-підручника для навчання образотворчому мистецтву для простого народу...

Модерним митцем, якого добре знають не тільки у Німеччині, але і в усьому світі був Енді Воргол / Andy Warhol. Про нього говорять, пишуть, його вшановують... Groben Meistern neues Leben eingehaucht Kunstausstellung der Gilmschuler [20].

Але німецькі ЗМІ, на жаль, пишуть і про те, що він походив з "рутенів", і був його рідні були греко-католиками..., але навіть не згадується, що про приналежність до найзахіднішої групи українців – лемків! Ніхто крім українців і за українців не буде поширювати для них позитивний імідж!

Усе це показує, що художнє мистецтво України має ще величезний, практично невичерпний потенціал для подальших досліджень і популяризації, особливо на теренах Європи, зокрема, і в Німеччині, де на 30-річчя Незалежної України ще таки занадто мало мають достовірної і повної, всебічної інформації про наш народ, його витоки і здобутки кращих його представників!

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Искусство для всех. Школа рисования, живописи и прикладного искусства. Под ред. проф. А. В. Маковского и В. Лесового. СПб.: Т-во "Благо", 1916. 96 с.
2. <https://www.abendzeitung-muenchen.de/kultur/die-kunstwelt-feiert-den-maler-ilja-repin-art-590090>
3. <http://www.wassily--kandinsky.de/>
4. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
5. <http://timeua.com/news/4/55716.html>
6. Федорів Т. У Мюнхені – рік відзначення українських ювілеїв Взято з <https://svoboda-news.com/svwp/%D1%83-%D0%BC%D1%8E%D0%BD%D1%85%D0%B5%D0%BD%D1%96-%D1%80%D1%96%D0%BA-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA/>
7. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9E%D0%B%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%84%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
8. Певний Б. Олександр Архипенко. Крилаті: журнал юнацтва. Червень. 1969. Ч. 6.
9. Дзеркало тижня. № 48 (372). 2001. 14 грудня.
10. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.]. Наукове товариство імені Шевченка. Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955–1995.
11. <https://www.radiosvoboda.org/a/ziniviy-tolkachov-ukrainskyy-khudozhnyk-yakyy-pershym-pokazav-taory-smerti/30398684.html>
12. <https://texty.org.ua/articles/101367/5-hvyl-ukrayinskyh-vyazniv-aushvicu-selyany-chervonoarmijci-banderivci-ostarbajtery-i-yevreyi/>; http://uartlib.org/downloads/PlakatAntology_uartlib.org.pdf
13. Пришляк Я. Прощальне слово над могилою сл. п. Петра Башука. Визвольний шлях. 1995. Кн. 8. 1021–1022.
14. Попович В., Кравченко Я. Крук Григорій Якович. Енциклопедія сучасної України: у 30 т. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001–2020.
15. Віталій Абліцов. Галактика "Україна". Українська діаспора: видатні постаті". Київ: КИТ, 2007. 436 с.
16. Пекарська Л. Знаменитий і невідомий Григорій Крук. *Art Ukraine*. Київ: АРТ-ЮКРЕЙН. 2010. № 2 (15). 120–128.
17. <https://www.056.ua/afisha/72079/stanislav-fomenok-poglad-casu>
18. <https://www.dw.com/uk/%D0%B5%D0%BC%D0%BC%D0%B0-%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D1%94%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%89%D0%BE%D0%B1-%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%83/a-42615955>
19. Коптілов В. В., Астаф'єв О. Г. Андієвська Емма. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія. Взято з https://esu.com.ua/search_articles.php?id=44101
20. <https://www.wochenanzeiger-muenchen.de/sendling/grossen-meistern-neues-leben-ingehaucht>

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ОМЕЛЯНА ВИШНЕВСЬКОГО

Анотація. У статті проаналізовано погляди відомого українського педагога Омеляна Вишневського на національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді та простежено його роль у працях ученого.

Ключові слова: Омелян Вишневський, національно-патріотичне виховання, виховний ідеал, цінності, патріотизм.

Вступ. Проблеми виховання відносять до проблем вічних, оскільки вони не втрачають своєї актуальності з плином часу. Кожне нове покоління усвідомлює, що воно є носієм цінностей, знань, досвіду, отриманих у спадок, які необхідно примножити і передати нащадкам. Українське національне виховання належить до давніх педагогічних традицій нашого народу. Його важливість і необхідність обстоювали всі видатні державобудівники, починаючи від Володимира Великого і Ярослава Мудрого, наші національні генії Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Михайло Грушевський, видатні вітчизняні педагоги Григорій Сковорода, Костянтин Ушинський, Олександр Духнович, Борис Грінченко, Іван Огієнко, Софія Русова, Григорій Ващенко, Василь Сухомлинський, Мирослав Стельмахович, Омелян Вишневський та інші.

Виховання незалежної і гармонійної особистості, справжніх патріотів України – найголовніше завдання держави та освіти. На його реалізацію націлюють освітян закони України "Про освіту" (2017), "Про повну загальну середню освіту" (2020), Стратегія національно-патріотичного виховання (2019), Концепція "Нова українська школа" (2017), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022), інші законодавчо-нормативні документи [5; 6; 7; 8; 9; 10]. У цьому контексті цікавим є погляд відомого українського педагога, професора Омеляна Вишневського, який запропонував власне бачення основ і перспектив національно-патріотичного виховання.

"Ми живемо в час великих і швидкоплинних подій. На наших очах змінюється світ і змінюється людина. Цю ситуацію мусить врахувати і педагогіка та, відповідно, освіта, бо інакше вони не зможуть виконувати своє призначення. Наші погляди і поняття, які "устоялися" у нашій свідомості, теж підлягають корекції", – так розпочав свій виступ Омелян Вишневський на пленарному засіданні Всеукраїнської науково-практичної конференції "Національне виховання дітей та учнівської молоді в контексті історичного розвитку, традицій і культурних надбань українського народу", що проходила в Івано-

Франківську 2013 року, адресуючи свої роздуми педагогічній громадськості.

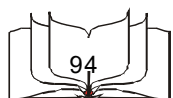
Мета статті – проаналізувати погляди Омеляна Вишневського на національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді та простежити його роль у працях ученого.

Виклад основного матеріалу. Вивчення теоретичних засад досліджуваної проблеми дало змогу дійти до висновку, що поняття "національно-патріотичне" виховання зобов'язує науковців і педагогів забезпечити подальший теоретичний і практичний розвиток теорії виховання, що репрезентує автентичну педагогічну думку України й виражає святу місію благородства й любові до українського народу й українства, пошанного ставлення до культури та людей інших національностей, консолідує здорові суспільні сили в розбудові самоствердження Української Держави, визначає прекрасні наукові перспективи.

"Виховання розпочинається, як правило, із "зустрічі" людини з предметом діяльності, через що воно завжди опредмечене. Вступаючи у взаємодію з об'єктом, людина стає перед необхідністю відповідати на вічне запитання: як до нього поставитись? – прихильно чи вороже, схвально чи заперечно, доброзичливо чи з осудом? Виховання розпочинається з відповіді на це питання, це точка його зародження. Саме тут – у цій відповіді – схрещуються два впливи, протистоять дві групи чинників – ті, що йдуть від самої людини, і ті, що надходять ззовні, з боку соціального оточення", – підкреслює Омелян Вишневський [1, с. 82].

"Педагогіка покликана сприяти формуванню людини, у якій суспільство бачить свій ідеал, що відповідає способу життя і певній системі цінностей. А з переминою у власному світогляді (що час від часу трапляється), воно прагне теж перемін у практиці освітньої діяльності. Такі оновлювальні запити до педагогіки, що йдуть від життя, є соціальним замовленням. І слід підкреслити, що суспільство "замовляє" не науку, а поліпшення чи переміни у способах діяльності вчителя на основі засвоєння ним педагогічної науки. Сьогодні потреба таких вивчень і таких перемін надто голосно підказується життям і не помічати їх ні наука, ні практика освіти права не мають" [4, 2]. Нова українська школа тому підтвердження.

Омелян Вишневський вказував на перехід до нової системи цінностей і до нового світогляду у свідомості різних груп нашого народу: "Ми – на марші. Хтось прагне швидких змін і дивиться у перспективу, а комусь важко розпрощатися з минулим. Ця

суперечливість цивілізаційна, і лише час скаже своє вагоме слово. Визначення потребують щонайперше два фундаментальні факти.

По-перше, те, що наш народ виходить із авторитарного способу життя і започатковує у своїй історії систему громадянського співжиття. Соціальне замовлення, яке випливає з цих процесів, передбачає формування у людині самодостатності, самовідповідальності, здатності нести тягар соціальної свободи.

По-друге, переживаємо одночасно процес відродження (чи доформування) української нації, яка досі не мала можливості повноцінно реалізувати свої національні цінності і розвивати національно-патріотичне виховання. Події останнього часу засвідчують спалах національного самоусвідомлення і диктують потребу очищення її від колоніального минулого, повернення до автентичних витоків і звільнення від московського "намулу" в ній. З огляду на це, наше сучасне національно-патріотичне виховання повинно ставати українським, бо у кожного народу воно має національні ознаки" [4, 2].

В основі виховання будь-якого народу лежить природна потреба у самозбереженні, самовдосконаленні, самоствердженні шляхом розбудови власної держави, що зумовлює потребу глибинної перебудови системи виховання у напрямку створення саме національно-патріотичного виховання. "Воно повинно бути глибоко пройняте національним духом – любові до рідної землі", – зазначає Омелян Вишневський [Там само]. "Наша виховна діяльність покликана враховувати ці обставини і виробляти відповідні орієнтири своїх зусиль. Якщо ж ці завдання узагальнити, то маємо зробити тут два головні акценти:

- звільнити нашу культуру від "намулу" рабства і тільки в такому вигляді спиратись на неї як на чинник виховання;
- сприяти формуванню сильної і самодостатньої людини.

Ці два акценти поширюються на всі сфери, чинники і форми виховання нашої молоді, зокрема на:

- духовне життя – вияв твердості у відстоюванні прав українського народу на власну Церкву і власні духовні цінності;
- патріотичне виховання – з акцентом любові до України і ненависті до її ворогів;
- виховання громадянсько-демократичної свідомості – з орієнтацією на пошану до Закону і становлення самодостатньої особистості і т. ін. [3, с. 26–27].

Освіта та виховання покликані усвідомити та прийняти ці нові обставини життя. Це означає сприяння процесам народження нового вільного громадянина і допомога йому "позбутися негативних впливів минулого та рішуче входити у нове життя, ставати інакшим, ніж були його батьки".

Так потребуємо трактувати і питання "виховання патріотизму".

Омелян Вишневський розрізняє три різновиди патріотизму:

- Етнічний патріотизм – ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, любові до рідної мови, культури, власної історії тощо. Це є родовидовою ознакою, поряд з вродженим. У цьому сенсі неабияке значення має вивчення рідної мови, власної історії, літератури, українознавства, мистецтва, звичаїв тощо.

- Територіальний патріотизм – ґрунтується на любові до того місця на землі, до місцевості, місця, клімату тощо, де людина народилася. На думку Григорія Ващенка, любов до рідного краю ґрунтується на ранніх дитячих переживаннях, захопленнях.

- Державницький патріотизм – розвиток у дітей державницького світогляду і державницького почуття – того вищого патріотизму, що ґрунтується на державній ідеології і пов'язується з поняттям громадянськості. Він має об'єднувальну силу [1, с. 269–271].

Етапи розвитку національно-патріотичної свідомості дитини (за О. Вишневським):

- Етап раннього етнічно-територіального усвідомлення є першоосновою, корінням патріотизму. У цьому віці - важлива роль сім'ї, материнської мови, колискової пісні, казки, традицій, звичаїв, обрядів. У ранньому дитячому віці формується культ рідного дому, сім'ї, рідного села, культ предків. На етапі етнізації свідомості формується те, що Григорій Ващенко назвав "стихійним патріотизмом" – це неусвідомлена любов до рідної природи, земляків, звичаїв, традицій тощо.

- Етап національно-політичного самоусвідомлення – підлітковий вік. Дитина з лона сім'ї переходить у громадське середовище. Важливими моментами є відновлення історичної пам'яті та формування почуття національної ідентичності особистості.

Відбувається активізація громадської позиції, усвідомлення політичної ситуації, у якій розвивається нація.

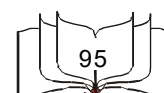
Простежується підвищення ролі молодіжних громадських об'єднань та організацій ("Пласт", "СНУМ", "Січ" тощо).

Головний момент самовизначення – прийняття громадянства.

- Етап державницько-патріотичного самоусвідомлення – вияв любові й поваги до своєї держави як головної мети національної боротьби.

Слово "українець" може означати 3 поняття:

- людину, причетну до свого етносу;
- людину, яка усвідомлює себе часткою нації та поділяє з нею долю;
- громадянина своєї держави України [2, с. 188].

Основним орієнтиром у системі виховання будь-якого народу є вироблений ним виховний ідеал – особливе уявлення про те, якою повинна бути людина. Таким чином, "ідеал українського виховання ґрунтується на двох головних цілях: служіння Богові та служіння своїй нації. Бог – це абсолютна Правда, Любов, Справедливість, Краса тощо. Нація – земна спільнота, в житті якої повинні реалізуватися її власні та вселюдські вартості. Бог і Україна – є поняттями, які складають вершину системи вартостей. Національно-патріотичне виховання, поєднуючись з моральним, складає зміст нашого виховного ідеалу: "Служіння Богові і Україні" [1, с. 275–276].

На думку Омеляна Вишневецького, національно-патріотичне виховання ґрунтується на таких цінностях, як: українська ідея, державна незалежність, національна гідність, історична пам'ять, пошана до національної культури, мови, символів, до Конституції, конструктивна участь у державотворчих процесах тощо [2, с.188]. Важливу роль відіграє вихованість та ієрархія цінностей. Загальний зміст системи цінностей визначається вірою в Головний Ідеал (ідеал Нації, ідеал Людини, ідеал власного "Я" тощо). Відповідно визначається ставлення людини до різних рівнів суспільного організму: до людства (мораль), до власної нації (патріотизм), до суспільного устрою (громадянськість), до родини (родинність).

Ми зупинилися на деяких аспектах висвітлення проблеми національно-патріотичного виховання у наукових працях провідного вченого Омеляна Вишневецького. Професійні погляди науковця потребують подальших досліджень.

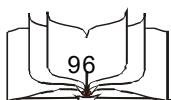
Висновки. На переконання О. Вишневецького, з яким ми погоджуємося, лише повернення до християнських та національних основ нашої педагогіки, а також врахування вимог демократичного, конкурентного середовища дасть можливість закласти міцний фундамент під будівництво ефективної системи національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді й механізму її реалізації у закладах освіти.

Виховна робота патріотичного спрямування буде результативною лише за умов ефективної взаємодії школи, сім'ї, громадських організацій та установ, усіх причетних до проблем виховання дітей та молоді.

У підсумку можна стверджувати, що сучасним ідеалом виховання нашої молоді є самодостатня людина, яка здатна з належною рішучістю не тільки обороняти свої духовні, моральні, національні, громадянські, родинні й особисті цінності, а також активно діяти назовні і утверджувати їх у стосунках з іншими людьми і народами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 566 с.
2. Вишневецький О. Українська освіта на шляху реформ. Дрогобич: Швидкодрук, 2013. 448 с.
3. Вишневецький О. Український національний характер та сучасний ідеал виховання української молоді. Національне виховання дітей та учнівської молоді в контексті історичного розвитку, традицій і культурних надбань українського народу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 26–27 вересня 2013 року. Упор.: Келембет Л. І., Фляк О. О., Риндич О. М. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. 340 с.
4. Вишневецький О. Українська педагогіка в освіті України. *Освіта*. 2014. № 33 (5624). 13–20 серпня. 2.
5. Закон України "Про освіту". 2017. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Закон України "Про повну загальну середню освіту". 2020. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
7. Концепція "Нова українська школа". 2017. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
8. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. 2022. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62a/042/1e2/62a0421e24258666156501.pdf>
9. Програма "Нова українська школа" у поступі до цінностей". 2018. Взято з <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
10. Стратегія національно-патріотичного виховання. 2019. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n15>

*Ірина ЧЕРНЯВСЬКА, Надія СКРИПНИК,
Володимир БОЦЮРКО, Ірина КОСТИЦЬКА,
Оксана ДІДУШКО*

РОЛЬ ДОКТОРА МЕДИЦИНИ АРИ АРМЕНАКОВИЧА ГАРАГАШЯНА В РОЗВИТКУ ЕНДОКРИНОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ НА ПРИКАРПАТТІ

Зародження ендокринології, як навчальної дисципліни на Прикарпатті розпочалося у 1953 р., коли завідувач кафедри соціальної гігієни і організації охорони здоров'я А. А. Гарагашян став викладати цей курс для студентів Станіславського державного медичного інституту.

Захистивши у 1955 р. дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук на тему "Розвиток охорони здоров'я на Ізмаїльщині", А. А. Гарагашян надалі активно працював над розвитком ендокринологічної служби на Прикарпатті, досліджував питання профілактики і лікування ендемічної зобної хвороби, застосування радіоактивних ізотопів в діагностиці і лікуванні захворювань щитоподібної залози.

Своєрідним підсумком проведеної за 5 років роботи протизобного диспансеру була організована з його ініціативи чергова наукова експедиція. Вона була проведена відповідно до розпорядження Станіславського облвиконкому № 245/р від 19.05. 1956 р. і спільного наказу облздороввідділу та медичного інституту № 340 від 03.07. 1956 р. Керівником експедиції був призначений завідувач кафедри організації охорони здоров'я медінституту і головний лікар обласного протизобного диспансеру, доцент А.А. Гарагашян. У цій експедиції взяли участь лікарі-ендокринологи, асистенти кафедри загальної гігієни і студенти 5-го курсу медичного інституту. У результаті проведених досліджень було встановлено, що захворюваність на зоб в гірських районах Прикарпаття зменшилась у три рази, що засвідчувало про безперечну перемогу над цією недугою.

Ара Арменакович вмів згуртувати людей для досягнення цієї мети, зумів пов'язати теорію з практикою, проявляв сміливість і рішучість у вирішенні питань, що привели до таких разючих успіхів. Його кафедра була повністю підпорядкована задачам практичної медицини. За результатами експедиційних досліджень з вивчення ендемічного зобу та інших ендокринних

захворювань завершено розробку комплексної системи їх профілактики і лікування, зокрема, із застосуванням радіоактивних ізотопів, створенням мережі протизобних кабінетів.

Десятки праць було надруковано у медичних журналах, кожна з яких відкривала нові підходи до вирішення питань щодо епідеміології, клініки та лікування зобної хвороби. А. А. Гарагашян особисто був автором 70 наукових праць. У 1960 році він захистив докторську дисертацію на тему "Ендемічна зобна хвороба в Станіславській області і боротьба за її ліквідацію".

Всі сили, енергія, талант та колосальна працездатність А. А. Гарагашяна були задіяні для досягнення благородної цілі. За період 1955–1968 рр. він підготував 14 кандидатів медичних наук.

Г. О. Бабенко призначив його проректором з навчальної та наукової роботи медичного інституту, і цю посаду Ара Арменакович займав до 1968 р.

Завдяки зусиллям професора А. А. Гарагашяна на Прикарпатті була створена третя в тогочасному Радянському Союзі (після Москви і Ленінграду) радіоізотопна лабораторія для діагностики і лікування зобу. За 10 років її існування обстежено 17 тисяч людей, а лікування отримали більше 5 тисяч пацієнтів.

У цій жертвовній праці А. А. Гарагашян ризикував постраждати від радіоактивного йоду, яким лікував хворих з усіх куточків України. На жаль, так і сталося, в цьому вихорі подій він згорів від променевої хвороби. Життя обірвалось в зрілому, повному сил, нових ідей, віці. Кістковий мозок був повністю спустошений енергією атома і ніхто на той час не міг допомогти вченому, оскільки ще не проводилась пересадка кісткового мозку, бо тільки це могло врятувати життя. Ара Арменакович Гарагашян відійшов у вічність 12 березня 1969 року.

Професор Ара Арменакович Гарагашян був вірменом за національністю, а українцем за духом, і вніс неоціненний вклад у розвиток ендокринологічної служби на Прикарпатті.

ВПЛИВ ЕКРАННИХ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

У зв'язку з глобальною інформатизацією та технологізацією у суспільстві відбулися суттєві зміни, що зокрема спричинено використанням медіа, які дуже стрімко розповсюджуються і розвиваються. Сьогодні візуальна культура починає займати одне з провідних місць у формуванні сучасної особистості, впливаючи на неї через екранні медіа, такі як соціальні мережі, телебачення, кінематограф, комп'ютерні ігри, інтернет-ресурси та ін. Реципієнти сприймають візуальну інформацію і вона стає невід'ємною частиною їх повсякденного життя, а іноді перетворюється на саме життя, точніше – на ілюзію існування. Саме тому медіа перетворилися на потужний засіб впливу на особистість та загалом суспільство.

Швидкий розвиток медіа та всезагальне користування ними призвело до того, що на сьогоднішній день вони стали важливим джерелом соціалізації для багатьох реципієнтів різних вікових категорій. Екранні медіа спричинюють суттєвий вплив на психологічний, розумовий, соціальний та фізичний розвиток особистості, впливають на формування смаків, вподобань та загалом світогляду. Надважливим завданням стає усвідомлення ресурсів та розуміння ризиків під час користування медіа, і встановлення певних правил, які визначає сам реципієнт (у випадку малої дитини, це має робити за неї дорослий).

Особливо це має місце, коли мова йде про несформовану особистість, яка ще не має твердих переконань, сталих звичок та сформованих поглядів. Надмірне використання медіа призводить до зниження рівня впливу й авторитету сім'я та школи. Велика кількість зайвої інформації, яка часто призначається для старшої аудиторії, суттєво впливає на дитину й стає вагомішою за слова батьків чи вчителів. Усе вищеперераховане і визначило тему даної доповіді: вплив медіа на розвиток сучасної дитини.

Маємо охарактеризувати, як саме розуміємо поняття медіа. Це засоби зберігання, транслявання, відтворення та донесення будь-якої інформації до своїх реципієнтів. Під цим терміном ми означаємо технічні засоби комунікації, зокрема телебачення, радіо, друковані ЗМІ, інтернет-ресурси та ін. Особливий розвиток

набувають саме екранні медіа, що також виконують роль транслятора різноманітної інформації, інтегратора масових смаків та поглядів через екрани пристроїв (смартфонів, планшетів, комп'ютерів, телевізорів...).

Вплив екранних медіа з кожним роком зростає. Вони беруть одну з провідних ролей у розвитку особистості, пропагуючи свої стандарти поведінки, смаки, вподобання, цілі та цінності. Тому тут має ключове значення кількість і якість тої інформації, яку сприймає дитина, контактуючи з тим чи іншим видом медіа. Адже на перших роках життя, коли дитина лише пізнає світ, саме дорослий робить вибір за малюка, що саме ввімкнути і як довго дозволити переглядати.

Дитина до трьох років не потребує контакту з будь-якими екранними медіа. Якщо діти у ранньому віці починають багато часу проводити за екранними медіа, є ризик негативного впливу на емоційний, фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток. Емоції дитини не супроводжуються певними її діями, а лише пасивно зчитуються з екрану гаджета, відбувається відрив емоцій від дій, далі – емоційне перевантаження, виснаження і поступове збайдужіння до реального світу. Довге, нерухоме сидіння в одній позі, часто зсутулившись, звісно впливає на фізичне здоров'я дитини. Вона перестає цікавитися рухомими іграми, бо це не так цікаво, як яскраві рухомі картинки на екрані. Також можуть з'явитися певні затримки інтелектуального розвитку, гальмується цікавість до навчання, творчості, спілкування з однолітками. Тому важливо стежити і контролювати час проведення біля екранів діток, обираючи для найменшеньких і радячи старшим.

Навіть увімкнувши дитячий канал, батьки не можуть бути спокійні, що дитина дивиться програми для її віку. Адже там можуть транслювати програми для старших дітей або підлітків. Тому батькам краще знати, що дивиться дитина і аналізувати – чи підходить саме це для її вікової категорії, чи погоджуєтесь ви з тою інформацією, яка передається дитині. Те саме стосується й інших видів медіа – онлайн ігор, відео, Інтернет-ресурсів...

Звісно, спершу контролювати кількість споживання і сам медіа-контент, який переглядає

дитина, простіше. Проте з віком, коли відбувається потужна соціалізація у зв'язку з відвідуванням садочку, потім школи, знижується рівень впливу батьків на вибір медіа-контенту. Дитина хоче вже сама обирати, що дивитися, частково це нав'язує соціум – її ровесники, які переглядають певний мультфільм, передачу, завантажують гру, дивляться блогерів у соціальних мережах... Саме під час медіасоціалізації існує небезпека некрітичного засвоєння медіаповідомлень, які впливають на реципієнтів і можуть стати хибними життєвими орієнтирами, підмінюючи поняття "добра-зла", руйнуючи морально-етичні принципи. Важливо продовжувати стежити, в якому саме інформаційному просторі перебуває дитина, що саме робить у мережі, спілкуватися з нею, висловлювати свої думки щодо переглянутого.

Важливо відмітити, що лише після 7 років дитина може відрізнити реальність від зображуваного на екрані. І навіть після 10 дитині важко відсторонитися і подивитися з боку на героїв фільму, улюбленого блогера чи персонажів гри. В цей період вона ще ідентифікує себе з ними і якщо улюблений персонаж робить щось погане, маленький споглядач вважає, що так можна і треба робити. Тому розмови з дорослими після перегляду медіа контенту видаються дуже корисним, коли розбирають конкретну ситуацію і пояснюють чому відбувалося саме це і чи подобається така модель поведінки чи можливо краще вчинити інакше. Також є різні програми, які обмежують доступ до недитячих ресурсів і маленький користувач

не зможе переглянути будь-який контент. Ще однією доступною можливістю є програма "батьківський контроль", який також встановлюється на дитячій пристрій і батьки бачать на які саме ресурси заходить їх малюк. Проте це лише незначні і тимчасові міри контролю часу і якості споживання медіа дитиною. Набагато важливішим питанням є прищеплення правильних навичок користування екранних медіа.

Отже, актуальним стає питанням медіаграмотності як дорослих, так і дітей. Саме тому почалися розробки і перші факультативні уроки у школі з медіаграмотності в Україні, які далі увійдуть у навчальну програму. Головним завданням цих уроків є прищеплення основних навичок критичного мислення і застосування його під час сприйняття будь-яких медіаповідомлень, а також розпізнавання фейків, перевірка будь-яких меседжів (текстових, відео, аудіо...), пошук першоджерела та інші навички, якими сьогодні має володіти кожен користувач медіа.

Саме від правильних навичок користування екранними медіа, від часу проведеного біля екрану і якості медіа контенту, відповідності до вікової аудиторії та інтересів дитини, і залежить користь чи шкода від такого часопродовження. Адже екранні медіа мають значні ресурси, якими ми маємо навчити користуватися підрастаюче покоління. Це і пошук інформації, і навчальні матеріали та ігри, і естетичне задоволення від перегляду якісного фільму, і соціальні контакти у соцмережах, і ще багато інших можливостей.

ФОРМУВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ ЗА СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ПРОСТОРУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Широка загальна потреба в екологічно повноцінному середовищі буття за умов сучасності супроводжується похідною нагальною потребою усвідомлення придатності універсальної екології розв'язувати задачі, які виходять за межі дійсної предметної області даної науки. Так, на сьогодні вважається, що екологічна наука – це не тільки комплекс спеціальних природно-соціальних законів і закономірностей, а й певна методологічна система, особливий стиль мислення, покликаний слугувати майбутньому фахівцю в разі прийняття відповідальних господарських рішень.

У наш час збурення біосфери війною та соціально-політичними конфліктами завдають не тільки великий локальний, регіональний, але і глобальний вплив на суспільство, його життєдіяльність. Проблема в тому, що вирішення питань послаблення цього згубного впливу не можна здійснити без забезпечення формування цілісної екологічної культури та екологічного мислення майбутнього фахівця. Така екологічна свідомість необхідна для прийняття екологічно обґрунтованих народногосподарських рішень на рівні підприємств, галузей, регіонів, країни загалом.

Базою запровадження заходів з вирішення цієї важливої проблеми має стати Концепція екологічної освіти в Україні [1]. Стратегічні засади цього документу враховують сучасні перспективи розвитку суспільства за умов глобалізації, спрямовані на перебудову змісту освіти і виховання відповідно до вимог основних положень Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті [2].

У сучасних міжнародних документах щодо проблем навколишнього середовища і гармонійного соціального розвитку людства велика увага приділяється саме екологічній культурі, інформованості людей про екологічну ситуацію в світі, регіоні, на місці проживання, їх обізнаності з можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем, з концептуальними підходами до збереження біосфери і цивілізації,

що в кінцевому підсумку означає формування принципу відповідальності майбутнього фахівця за екологічно толерантну і виважену господарську діяльність. Екологічне виховання і підготовка екологічно свідомих фахівців виступають одним з найважливіших і необхідних засобів здійснення переходу до гармонійного розвитку країн світу в умовах глобалізації.

Метою даного дослідження є окреслення стратегії а також основних тактичних завдань формування екологічної компетентності спеціаліста, що має забезпечити формування цілісного фахового і екологічного знання й мислення, необхідних для прийняття відповідальних екологічно обґрунтованих народногосподарських рішень.

Глибоким оволодінням екологічними знаннями, формуванням екологічного мислення, свідомості і культури мають бути охоплені громадяни всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності. Глобалізаційний, екобезпечний розвиток повинен бути базисною, вихідною ідеєю, методологічною основою екологічної освіти згідно з міжнародними вимогами. Головними складовими системи екологічної освіти мають бути її формальна та неформальна частини, форми і методи яких різні, а мета одна: різнобічна підготовка громадян, здатних вивчати, розуміти й оптимально вирішувати соціально-екологічні проблеми регіонів проживання на основі наукових знань процесів розвитку біосфери, здорового глузду, загальнолюдських досвіду й цінностей.

Введення екологічної компоненти до змісту освіти пов'язане з жахливими руйнуваннями всіх компонент навколишнього природного середовища. На сучасному етапі екологічна освіта є спільним завданням гуманітарно-естетичних, соціально-історичних та природоохоронних заходів. Зміст цього завдання розкриває єдність зв'язків в системі "природа – людина – суспільство".

Екологічне наповнення та оновлення змісту кожного блоку навчальних дисциплін, форм і методів педагогічної технології підготовки

фахівців в сучасному вищому навчальному закладі в цілому дасть змогу підвищити ефективність формування екологічної культури студентів, їхніх умінь та навичок (організаційних, плануючих, контрольних, оціночних, еколого-практичних) вирішувати задачі впливу на природне довкілля із урахуванням інтересів, бажань та нахилів студентів.

Загальною метою цього процесу має стати формування у фахівця екокультури, природоохоронної соціологічно-психологічної і світоглядної установки, спонукання його до активної участі в екологічному відродженні нашої держави, в діях, що сприяють органічному включенню країни до глобальної системи ноосферного господарювання відповідно до інвайроментальних орієнтацій та установок, екологічних традицій.

Сучасна екологія – це супернаука, що охоплює екологічні а також психологічні, соціологічні і економічні явища. Протягом тривалого часу в екологічній оцінці буття, а отже, і в освітній традиції домінував антропоцентризм. Одним з чинників, що впливає на поглиблення критичного стану глобального довкілля, є недостатність екологічної орієнтації освітнього процесу. Екологічна освіта не повинна зупинятися на стадії простої поінформованості. Очевидно, що цей шлях не є простим. Багато чого залежить від доступності та якості екологічної інформації, способів її подачі та спрямування.

Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи (не насильство, а гармонійне співіснування з нею), повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

Активізація екологічної освіти та потреби її вдосконалення і реформування впливають із зміни світогляду людства. Дискусія між антропоцентризмом та екоцентризмом безпосередньо виводить в поле суспільного дискурсу проблему моральності. Людина не може не звертатись до внутрішнього світу, орієнтуючись тільки натуралістичною регламентацією та ірраціональністю етичних переконань. Особистісні аспекти, естетичні та інтелектуальні сторони людського життя передбачають співіснування колективізму з

толерантністю щодо індивідуального вибору [3, с. 47].

Екологічна освіта є системою наукових знань про взаємодію природи, суспільства, живих систем з факторами навколишнього середовища. На підставі цього необхідно формувати професійну відповідальність за збереження природного середовища, розвивати культуру ставлення до світу природи [4, с. 182]. Однією з особливостей формування суспільно-творчої відповідальної особистості є розвиток у неї позитивних мотивів поведінки при спілкуванні з природою. Виходячи з цього можна визначити певні аспекти мотивації екологічної підготовки фахівця:

- науково-пізнавальні (вивчення законів, принципів, і закономірностей біосферної системи, розуміння механізмів і наслідків впливу людини на природу);
- економічні (оцінка економічної цінності природи як джерела існування людини, природних ресурсів для розвитку сучасного суспільства);
- етичні (прояви почуттів доброти, співчуття, бажання захистити все живе);
- естетичні (почуття та розуміння краси природи, насолоди нею);
- валеологічні (розуміння цінності природи для фізичного розвитку та збереження здоров'я, прагнення не допустити її забруднення).

Розвиток інтересу у майбутнього спеціаліста до екологічних питань в контексті професійної діяльності визначається його особистою участю в різних видах навчально-пізнавальних процесів, сприяє виявленню та формуванню екологічно-професійних умінь і навичок в ході навчання, а також за умов певних екологічних досліджень. Екологічна освіта, з одного боку, повинна бути самостійним елементом загальної системи освіти, а з іншого – виконувати інтегративну роль у всій системі освіти.

Таким чином, екологічна освіта в контексті формування відповідальності майбутнього фахівця за екологічно обґрунтовані прийняті рішення – це комплексний психолого-педагогічний процес, мета якого полягає у формуванні у людини науково обґрунтованих принципів раціонального природокористування, тобто закладення основ світоглядного та фахового фундаменту для орієнтацій в повсякденній життєдіяльності, досвіду, моральних принципів в галузі гармонійних відносин з природним довкіллям та природою свого біосоціального існування.

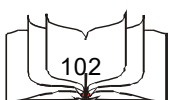
Загально-екологічна а також фахова професійна підготовка спеціаліста ефективно забезпечується дотриманням таких передумов освітнього процесу:

- орієнтація на майбутню професійну діяльність з її адекватною мотивацією;
- врахування особистісних якостей об'єктів цієї підготовки;
- системне опанування уміннями та навичками екологічної науки;
- цілісність теоретичної підготовки, практичного виконання робіт в лабораторії та на виробництві, написання студентських наукових робіт з консультативною участю професорсько-викладацького складу.

Таким чином, оптимізація взаємовідносин суспільства і природи, вироблення умінь активно і цілеспрямовано впливати на природне середовище, не завдаючи йому шкоди, неможливі без відповідних екологічних знань. Головною умовою екологічного навчання є постановка, як найважливішого, принципу відповідальності майбутнього фахівця за прийняття екологічно обґрунтованих господарських рішень. На сучасному етапі розвитку людства, в час надвисокого рівня впливу на довкілля з не завжди передбачуваними наслідками екологічна освіта, виховання і культура громадян мають визначати не лише сутність держави, але й благополуччя та здоров'я нації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція екологічної освіти України. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2002. № 7. С. 3–23.
2. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст., 14.02.2013. Взято з https://sportschool26.at.ua/load/samoosvita/nacionalna_doktrina_rozvitku_osviti_ukrajini_v_xxi_st/27
3. Філософія освіти. За ред. В. П. Андрущенко та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 342 с.
4. Юрченко Л. І. Екологічна культура в контексті екологічної безпеки. Київ: Парапан, 2008. 287 с.

ПЕДАГОГІЧНІ РЕФЛЕКСІЇ ПОГЛЯДІВ ГРИГОРІЯ САВИЧА СКОВОРОДИ

Виклад основного матеріалу. Життя і діяльність філософа, самобутнього просвітителя, гуманіста, педагога, поета Григорія Сковороди – це життя патріота, вірного сина українського народу [2, с. 42].

Його науково-педагогічні погляди формувалися під впливом історичної епохи XVIII століття, яку європейські культурологи назвали епохою Просвітництва. Григорій Сковорода відомий насамперед своїми просвітницькими етичними ідеями, заснованими на критиці соціальної нерівності, паразитизму експлуататорських класів, на моральному звеличенні трудового народу. В центрі уваги Григорія Сковороди, як і всіх просвітителів XVIII століття, була проблема людського щастя. Сенс життя людини він вбачав у самопізнанні, а щастя – у праці, яка відповідає її природним нахилам. Тому для Сковороди людина – це не просто тілесний індивід, це окремих світ, "мікрокосмос" [1, с. 424].

Григорій Сковорода повстав проти соціального поневолення людини, проти влади речей, здирства, користолюбства, наруги над вільними потягом людини до відповідної їй нахилам, "сродної", праці. Ідея Григорія Сковороди про забезпечення всім і кожному "сродної" праці передбачала перебудову суспільного життя на основі перетворення праці у найпершу потребу і найвищу насолоду.

Г. Сковорода вийшов з народу і, здобувши широку освіту, всього себе віддав тому ж народові, живучи так, як жив народ, і маючи на нього, не кажучи вже про суспільство, сильний вплив [6, с. 46].

Українську народну педагогіку Г. Сковорода відносив до невід'ємного компонента українознавства, феномена українства й могутнього фактора українотворення, тобто формування власного українського "Я" на основі пізнання свого народу й самого себе. Він осуджував верхівку суспільства, яка третирувала своє рідне, українське, національне, зневажливо ставилась до свого народу, його мови й звичаїв. Нехтування своїм, національним йому уявляється диким.

"Кожний повинен знати свій народ, – говорив Сковорода, – а в народі пізнати себе. Якщо ти українець, то будь ним. Чи француз? Будь французом. Чи татарин? Будь татариним. Все

добре на своєму місці і в своїй мірі, і все прекрасно, що чисте, природне, тобто не фальшиве" [4, с. 264].

Головний педагогічний принцип Сковороди – розвиток природних здібностей людини. Суттєві моменти його педагогічної теорії і практики, викладені у віршах, байках та у філософських творах.

Метою виховання він вважав не тільки навчити знаходити істину, пізнавати явища природи, а насамперед – прищепити благородні почуття, такі як дружба, вдячність, любов. Природу людини характеризує не стільки її розум, скільки "благосерце", "добра воля", тобто схильність до здійснення добрих вчинків. Та це не означає, що процес виховання відбувається стихійно, сам собою. Ролі педагогічної науки, вихователя, школи Григорій Сковорода надає важливого значення. Хто бажає навчити інших мудрості життя, повинен довго навчатися сам, мати необхідний моральний авторитет вчителя, вміти поєднувати слово і діло, наголошував він [1, с. 424].

Думки про те, що виховання "впливає з природи", що природа є найкращою вчителькою, яка потребує тільки того, щоб не заважати їй виявитись, і що вихователь та вихованець мають іти їй назустріч, – визначають домінують педагогічних міркувань Г. Сковороди.

Основою ж світогляду Г. Сковороди був гуманізм, яким, по суті, пройнята вся його творчість. І. Я. Франко цілком справедливо називав великого просвітителя "першим глашатаєм глибокого гуманізму" в Україні [3, с. 360].

Г. Сковорода обстоював думку про те, що за своєю природою людина не зіпсована, добра, що "справді людське серце і розум аж ніяк не можуть бажати зла людям". На думку вченого, причинами, що породжують моральні вади, інші відхилення у поведінці, є суспільні умови, неправильно поставлене виховання, темрява, неосвіченість народу. Особливо важливим у формуванні особистості є правильне виховання, воно може дати, як відзначав Г. Сковорода, "те, чого не дадуть ні чин, ні багатство, ні походження, ні милість вельмож" [6, с. 46].

Виховання слід починати якомога раніше, максимально враховуючи психофізіологічні

особливості дітей. Хоч іноді й важко пізнати природу маляти, але вона може і повинна бути пізнана. Григорій Сковорода наголошував на необхідності вести щоденне спостереження за дитиною, її грою, стосунками з навколишніми, за всім її життям. Тільки в такий спосіб можна глибоко вивчити її задатки і відповідно будувати процес виховання. Саме правильне виховання дитини з перших днів її життя, вважав Г.Сковорода, є основою профілактики відхилень у формуванні її особистості, вчинення нею протиправних дій [5, с. 50].

Одним із перших в історії педагогічної думки України Г. Сковорода висунув ідею всебічно розвиненої особистості. Тому в його творах знаходимо чимало слушних міркувань з приводу морального, трудового, фізичного, естетичного, розумового виховання. Щодо морального, то найважливішим, на думку Г. Сковороди, є формування в дитини чесності, скромності,

справедливості, товарищескості. В дружбі він вбачав фактор, який покликаний відіграти важливу роль у моральному вдосконаленні людей і в суспільному прогресі. "Друг - це наше друге я", – так неодноразово висловлювався великий мислитель. Він був твердо переконаний, що людина, у якої багато друзів, – найщасливіша [2, с. 42].

Висновки. Отже, педагогічні погляди Г.Сковороди тісно пов'язані з його етичними і соціальними поглядами. Він захоплювався гуманізмом античного світу, завжди високо ставив людину. Метою виховання, на думку Сковороди, є формування мислячої, освіченої, чуйної людини шляхом самопізнання. Він цінує силу духу і силу думки людини. Силу духу дає їй наука, яка повинна проникати в народ. Сковорода наголошував що кожен повинен пізнати свій народ і в народі пізнати себе.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артемов Л. В. Історія педагогіки: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 424 с.
2. Козубовська І. В. Формування особистості в педагогічній спадщині Г.Сковороди. *Початкова школа*. № 5. 1996. 42 с.
3. Левківський М. В. Історія педагогіки: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 360 с.
4. Педагогічні ідеї Г. Сковороди. За ред. Д. Г Дзевєріна. Київ: Знання, 1972. 264 с.
5. Стельмахович М. Г. Григорій Сковорода і народна педагогіка. *Початкова школа*. № 1. 1996. 50 с.
6. Ярмаченко М. Д . Питання освіти та виховання у творчій спадщині Г.Сковороди. *Початкова школа*. № 12. 1995. 46 с.

АТАТЮРК І ОСВІТА

З розпадом Османської імперії була створена Турецька Республіка під керівництвом шановного Мустафи Кемалю Ататюрка. Ататюрк створив нову країну з сучасної та інноваційної точки зору. У цьому процесі він здійснив революції в багатьох різних сферах. Вважаючи, що роль освіти велика для прийняття цих революцій у суспільстві, Ататюрк зробив найважливіші нововведення в сфері освіти.

Історія освіти така ж стара, як і історія людства. З освітою досягається не тільки отримання людиною знань і навичок, а й передача культури і безперервність суспільного життя. [1] Тому найбільші інвестиції суспільств, які хочуть забезпечити своє майбутнє, – це освіта.

Мета дослідження – розкрити педагогічну особистість Мустафи Кемалю Ататюрка, засновника Турецької Республіки, виняткової, харизматичної особистості, та інновації, які він зробив у сфері освіти під час розбудови нашої країни [1].

Метод дослідження – описовий метод.

Османська імперія прогресувала, коли надавала значення науці та техніці, і регресувала, коли цього не робили [3]. В імперії існували різні типи шкіл. Традиційна релігійна освіта викладалася в місцевих невеликих школах і медресе. Під час правління Фатіха Султана Мехмета в школах ендеруна навчалися діти різних релігій. Дітей тут виховували як правителів держави, підпорядкованих султану. У цих школах викладалася турецька мова, якої не було в медресе [6]. Навчання на робочому місці проходило в професійних організаціях. У період танзимату під впливом заходу відкривалися нові школи. Були школи, відкриті меншинами. Словом, цілісності в освіті не було. В результаті суспільство складалося з людей з різними цінностями і поглядами [3].

Ататюрк боровся в різних сферах як у війні за незалежність, так і в процесі революцій. Як вчений-педагог він зробив важливі зауваження щодо системи, яка існувала на той час [3]:

- У суспільстві поширене невігластво.
- Виховні методи недостатні.
- Існує сімейний і соціальний тиск на дітей.
- Піднесення нації залежить від того, чи є освіта національною чи ні. Наша освіта не є національною.

- Стабільної освітньої політики немає.
- Метою навчання було виховання споживчих людей, які не знають себе та життя, мають поверхневі знання з усіх предметів.

У світлі цих зауважень пропозиції Ататюрка щодо освіти були такими [3]:

- Нові покоління слід виховувати так, щоб захистити незалежність Туреччини та підняти Республіку.
- Освіта має бути національною і повинна відповідати суспільству.
- Освіта має бути науковою, сучасною і світською.
- Освіта має бути продуктивною, виховувати особистість, яка досягне успіху в житті.
- Освіта повинна розвивати почуття чесноти, порядку, дисципліни, впевненості в собі і своїй нації, надаючи студентам свободу.
- Освіта має бути спільною.
- Освіта має рятувати суспільство від невігластва, підвищувати рівень знань і моральності, розкривати таланти.

Ататюрк, який наголошував на національній, світській і сучасній освіті, був не лише політичним і військовим лідером [1]. Він показав, що він лідер освіти тим, що він зробив на сфері освіти.

Нововведення, зроблені в перші 10 років після проголошення республіки, можна перерахувати так:

- Закон був прийнятий з метою забезпечення єдності в освіті (03.03.1924) [3].
- Був прийнятий закон, що встановлює основи початкової та середньої освіти (02.03.1926). У наступному році розпочато спільне навчання [3].
- Був прийнятий новий турецький алфавіт (01.11.1928).
- Створено інститут історії Туреччини та турецької мови (1931–1932).
- Університетська освіта організована. (31.05.1933) [5, с. 329].

Ататюрк вважав, що освіта повинна бути функціональною. Він заявив, що отримані знання та навички повинні мати таку якість, яка дозволить людям брати активну участь у соціальному, економічному та політичному житті [3].

Ататюрк забезпечив рівність можливостей в освіті та поширив її на все суспільство [1].

Ататюрк зробив освіту одним із головних обов'язків держави.

Ататюрк взяв секуляризм за основу освіти. Він мав на меті виховати вільних особистостей у світлі наукових знань [1].

Ататюрк надав освіті динамічної структури [1].

Ататюрк, який був людиною як ідей, так і дій, відразу ж перейшов до практики. Він мав зробити "багато роботи за короткий час". У 1923 році середній рівень грамотності був нижче 11%. Для жіночого населення – 3%. У цьому контексті корисно навести цифри, щоб краще зрозуміти, що було зроблено [4]:

На 10.05.1920 р. в Туреччині було 3 495 початкових шкіл, 17 учительських шкіл, 37 середніх шкіл. 682 з цих шкіл закриті через війну.

У 1923 році було 4 894 початкових шкіл, 95 середніх шкіл, 10 технікумів і факультетів. У

початковій освіті навчається 341 941 учень, у середній – 7 146 учень, у вищій – 2 957 студентів.

Видно, що Ататюрк швидко вжив заходів у сфері освіти, як і в будь-якій іншій галузі.

У результаті Ататюрк змінив долю турецького народу, починаючи з битви у Чанаккалі, і став її рятівником. Мало того, він здійснив багато революцій у перші роки Республіки. Найважливіша з цих революцій була в сфері освіти. Його кінцевою метою було вивести свою країну на рівень цивілізованих держав [5, с. 323]. Для цього він працював майже соціальним інженером і став одночасно засновником і реалізатором філософії освіти республіканського періоду [1]. Його твори скеровують не тільки турецький народ, а й увесь світ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Isik Y. (2020). MUSTAFA KEMAL ATATURK'UN EGITIMCI KISILIGI VE "BASOGRETMEN" UNVANI . *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Arastirmalari Dergisi*, 7 (1), 173–196. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/52304/682833>.
2. Goksel, B. (1985). *Ataturk Arastirma Merkezi Dergisi*, 1 (3), Temmuz, 921–958.
3. Altintas E. (1998). *Ataturk'un Cagdas Egitim Anlayisi ve Liderligi*. Erdem, ERDEM 32. SAYI, 339–346. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/erdem/issue/44373/548738>.
4. Uzuner A. M. (1990). *Uludag Universitesi Egitim Fakultesi Dergisi*, V, 2.
5. Buyukakinci Prof. E, Sarman K., Akad T., *Tarihe yon veren 100 komutan*, Yer: Hurriyet Gazetecilik ve Matbaa A.S., 2018
6. Bozdemir S. (1998). *Ataturk ve Egitim, Cumhuriyet Doneminde Egitimdeki Gelismeler*. Erdem, ERDEM 32. SAYI, 439–458. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44373/548759>

УЧИТЕЛЬ ЯК ОСОБИСТІТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

У Концепції нової української школи зазначено, що запорукою успіху в реформуванні освітньої галузі, є умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно. Насамперед це пов'язано з усвідомленням педагогом себе як суб'єкта, яке І. Бех називає "владою над собою" і зводиться до влади над своєю діяльністю, тобто перетворення її у самодіяльність як вільний акт [1, с. 52]. Вона асоціюється з самостійною оцінкою та пошуком альтернатив, що породжують творчість у професійній діяльності, де немає шаблонів і строгих необґрунтованих правил чи заборон.

Свій власний, а точніше – суб'єктивний образ учителя починає формуватися у початковій й постійно зазнає змін. Для молодшого школяра – це особлива людина, беззаперечний авторитет, який виховує і навчає своєю поведінкою, способом мислення, манерою спілкування й сприймається цілісно, тобто чисто особистісні якості і професійні не диференціюються. З переходом до основної школи втрачається оця близькість стосунків, своєрідна інтимність. Вчитель як образ віддаляється, а поведінкові реакції змінюють діапазон: від прийняття до демонстративного заперечення та супротиву. У період ранньої юності учні дивляться на учителя вже з різних позицій. Вони бачать в ньому людину з її індивідуальними особливостями, притаманними тільки їй рисами характеру, особистісними уподобаннями. Що важливо – оцінюють його в першу чергу як професіонала, майстра своєї справи, зі своєю власною позицією, ставленням до роботи тощо. У ситуації менш вимогливий, поблажливий і менш компетентний чи вимогливий, справедливий і компетентний роблять вибір на користь останнього.

Щодо поглядів на вчителя як представника професії соціономічної сфери, то можна виділити два майже протилежні підходи. Умовно їх можна назвати раціональний та творчий. Можна цитувати чимало міркувань видатних педагогів, зокрема В. Сухомлинського, про те, що учитель – це професія творча. З нашого погляду, прагнення до творчості викликане, в першу чергу, потребою людини бути вільною у професійному сенсі, усвідомлювати внутрішню свободу, природним бажанням мати право вибору у професійній діяльності. Також ця

суб'єктність забезпечує емоційну включеність у процес творчості, передбачає самостійність та критичність мислення під час проектування власного змісту професійної діяльності. Саме такі професійно важливі якості нині мають на увазі, коли пропонують учителю академічну свободу. Вона полягає у тому, що вчителі та учительські спільноти мають право створювати навчальні програми відповідно до потреб учнів та громад, облаштовувати навчальне середовище, враховувати потенціал школи і залучати до освітнього процесу партнерів. Зрештою, тільки вільний у своїх діях вчитель може формувати розвинуте почуття свободи у дітей. Так, В. Кремень бачить це як одну з проблем сучасної школи, в якій "у більшості випадків спрацьовує не стимул інтересу, а інші чинники, як-от: повинність, страх бути покараним, сформована в будь-який спосіб звичка до повсякденного відвідування школи, запам'ятовування й переповідання матеріалу тощо" [3]. Власне вільний, самостійний, творчий, оригінальний характер активності людини і визначає (за В. Татенком) її суб'єктний вимір. Таким чином, педагог, як суб'єкт навчальної та професійної діяльності, має займати активну позицію, ініціювати й відстоювати власні ідеї, творчі напрацювання тощо.

Орієнтири, що мають раціональну природу, посилися в результаті запровадження компетентнісного підходу в освіті. Прикладом цього можуть слугувати державні стандарти, розроблені з урахуванням положень компетентнісного підходу, зокрема Професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)". В цих документах виокремлено основні вимоги до професійної діяльності через перелік загальних компетентностей, трудових функцій та професійних компетентностей, що входять до них. Детальний опис суспільно важливих моделей поведінки вчителя може наштовхувати на думку, що педагогу відводять обмежену, певним чином інструментальну роль в якій раціональність бере гору над творчістю. Спростування цих позицій можна знайти у творчому доробку І.Зязюна, який наголошував на тому,

що "широке визначення творчості як взаємодії суб'єкта зі світом дозволяє розглядати набуття компетенції (як компетентності) у будь-якій предметній сфері як творчий процес, а отже виокремити в ній інтуїтивну й раціональну складові [5, с. 9]. При цьому раціональна характеризується "високим рівнем визначеності й відповідності до свідомо поставленої мети дії і лише тим складовим взаємодії, які необхідні для її реалізації" [5, с.10]. Щодо моделей інтуїтивного типу, то вони є менш визначеними і за цей рахунок більш різноманітними. Автор розглядає "інтуїтивне-раціональне" як бінарні конструкти, які також можуть бути етапами набуття компетенцій.

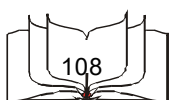
Для уточнення рольових позицій учителя у період війни ми скористалися матеріалами, які стосуються нагородження престижною премією GLOBAL TEACHER PRIZE UKRAINE 2022 [2]. На відміну від попередніх років премією нагородили не одного, а кілька освітян з посвятою внаслідок якого людина з'являється як конкретна неповторна особистість; як цінність активності, відповідального вибору, волі) та підпорядковані їм цінності діяльнісного рівня – 1) самоцінність "психічного Я" педагога; 2) самоцінність "тілесного Я" особистості; 3) цінність активності (професійної діяльності); 4) цінність "Я іншого", соціальної взаємодії; 5) цінність часу (як життєвого ресурсу) [5, с. 383]. Тобто, вибір професійної позиції учителя в часі війни не є випадковістю, а професійні дії є результатом самоусвідомлення себе як людини, як патріота,

як громадянина, носія загальнолюдський і гуманістичних цінностей, переосмислення своєї ролі як професіонала. Нова реальність провокує педагога до рефлексії набутого досвіду, його ревізії та інтеграції відповідно до зміни зовнішніх умов. За цих обставин учитель, як суб'єкт педагогічної творчості, "висуває у нові ідеї, ініціативи, усвідомлює свої нові можливості і обмеження, зміни об'єктивних умов реалізації діяльності тощо" [5, с. 382]. Складність і невизначеність ситуації вимагають від нього прийняття нестандартних та оригінальних рішень, спроможності діяти відповідально й гнучко.

Таким чином, можна зробити висновок, що учитель в умовах війни презентує себе не тільки як професіонал, а значною мірою як особистість. У його професійних діях визначальними є ціннісні орієнтації, які виступають внутрішніми регуляторами професійної діяльності. Вони впливають на усвідомлення та оцінку професійної чи життєвої ситуації, на самостійність у прийнятті важливих рішень, ініціативність та відповідальність за свої дії як професіонала і як людини, їх вагу у суспільстві. Ці особливості необхідно враховувати в навчанні педагогів як дорослих. Воно має вибудовуватися як процес переосмислення власного досвіду, усвідомлення можливостей та обмежень, цінностей і цілей освіти як соціального явища. Охоплювати різні завдання та ситуації, які окрім методик, дають можливість працювати з аксіологічними регуляторами професійної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. У 2 т. Чернівці : Букрек, 2015. Т. 2. 640 с.
2. Загородній М. Global Teacher Prize Ukraine 2022: учителів нагородили за хоробрість під час війни. *Українська правда. Життя*. Взято з :<https://life.pravda.com.ua/authors/62445ae8034ae/>
3. Кремень В. Г. Чому ми бідні, якщо такі освічені? *Дзеркало тижня*. № 6, 20–27 лютого, 2015.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Психологічні і педагогічні проблеми педагогічної дії. У 2 ч. Харків: НТУ "ХПІ", 2012. Ч. 1. 432 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ О. РУДОЛЬФА МОХА У КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Повноцінне розуміння історії передбачає реалізацію системного підходу в справі вивчення явищ минувшини. Отож, події сьогодення є наслідками тих процесів, які мали місце у попередній період. Одним із віхових явищ вітчизняної теперішньості є війна, що її українська нація веде за збереження не тільки своєї державності та суверенітету, але й власної тожсамості.

Відзначимо, що боротьба за такі ж цілі характеризувала вітчизняну історію майже упродовж, *de facto*, усього XX ст. Такому стану речей дисонує думка, що її можна почути із медіапростору, про те, що саме сьогодення є часом постання українського національного організму.

У цьому контексті варто підкреслити, що підвалини модерного національного самоусвідомлення і, таким чином, нації, зокрема в Галичині, було закладено більш ніж століття тому. Адже саме час другої половини XIX ст. трактується як період національного відродження української спільноти краю.

Варто ствердити, що без належного дослідження відповідних процесів життя вітчизняного соціуму у згаданому періоді не можливим буде адекватне розуміння національно-визвольних змагань національної спільноти у подальшому часі, зокрема у XX ст., та й сьогоденні також.

Таким чином, вивчення перипетій суспільно-політичного, господарського, культурно-релігійного тощо вимірів життя українців краю у часі другої половини XIX ст. є однією із передумов належного розуміння вітчизняного історичного процесу загалом.

Відзначимо, що при цьому важливе місце посідає висвітлення значення та ролі окремої постаті у минувшині. Нагальним напрям студій персоналістичного характеру стає у контексті необхідності подолання нівеліаційного ставлення до особистості, що є одним із виявів негативної спадщини посттоталітарної доби.

У руслі останнього варто привернути увагу до особи священника Греко-Католицької Церкви, пароха с. Острів та с. Курипів (сучасний Галицька ОТГ Івано-Франківської області) о.

Рудольфа Мох (16.04.1816 р.; м. Бережани – 12.02.1892 р.; с. Острів Галицького р-ну Івано-Франківської обл.).

У священничій праці він активно діяв як проповідник руху тверезості та місіонер. Зокрема став одним із ініціаторів створення "Кружка руських місіонерів". Про значення згаданого виду душпастирської праці о. Рудольфа Мох збереглися свідчення ще однієї непересічної особистості того часу – о. Тита Войнаровського. Останній, будучи парохом с. П'ядики (Коломийщина), згадував: "(...) рівночасно з (...) економічною роботою пильнував я може ще більше й релігійної сторони моїх парохіян. Багато з них застав я несповіданими по 30 літ і більше. Я запросив до себе звісного тоді знаменитого проповідника о. Мох і влаштував у П'ядиках двотижневу місію (...) мали селяни щодня нагоду слухати популярних проповідей, а результат (...) був такий, що (...) мав я до сповіди денно 50?100 осіб" [1, с. 21].

Разом із цим о. Рудольф Мох дбав про піднесення культурно-освітнього рівня українського населення краю. У цьому векторі його діяльності слід відзначити факт того, що він був одним із засновників культурно-освітнього товариства "Галицько-Руська матиця".

У громадянській позиції о. Рудольф Мох – послідовник "Руської Трійці" (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький). Збірка його віршів "Мотиль", що вийшла друком у 1841 р. стала другою, після "Русалки Дністрової" книгою, яка була видана в Галичині українською мовою.

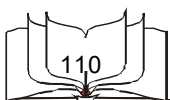
Під час подій "весни народів" (1848 р.) в Австрійській імперії – делегат першого представницького органу українців краю – "Головної Руської Ради".

За літературну працю, зокрема поетичні твори та досягнення на ниві драматургії (драми "Терпен – спасен" (1849 р.), "Оп'якуєство" (поставлена в 1864 р.), п'єси "Справа в селі Клекотині" (1849 р.) тощо) о. Рудольф Мох отримав від сучасників прізвисько "Галицький Котляревський". Похований у с. Курипів Галицького району.

У згаданому населеному пункті зберігся неповний комплекс будівель плебанії, де мешкав о. Рудольф Мох. Варто підкреслити, що його особистість, як також і споруда священичої резиденції, де він мешкав, можуть стати одним із яскравих напрямів краєзнавчих студій та локацією історико-пізнавальних туристичних маршрутів як регіонального, так і загальноукраїнського рівнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Войнаровський Т., о.-мітрат. Спогади з мого життя. В кн.: Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто: НТШ, 1961. Ч. 8. С. 9–77.

"ЖИВЕ СЛОВО" ДМИТРА РЕВУЦЬКОГО: ПОВЕРНЕННЯ ДО ЖИТТЯ

"Мистецтвознавець, літературознавець, фольклорист, перекладач, один з основоположників українського музикознавства", – так характеризує Дмитра Ревуцького "Енциклопедія історії України" [2]. Якщо поглянемо на доробок науковця, то переконаємося в справедливості такої презентації: "Українські думи та пісні історичні" (прижиттєві видання – 1919, 1930 рр.), "Живе Слово" (1920 р.), три томи пісень "Золоті ключи" (1926–1929 рр.), численні статті, присвячені діяльності і творчості М. Лисенка. Характеризуючи чималий науковий доробок батька, Валер'ян Ревуцький особливо підкреслював його перекладацьку діяльність: "Переклад українською мовою майже триста вокальних творів світової музичної літератури, переслідуючи мету скласти українським співакам матеріал для концертів" [1, с. 6]. Ревуцькому належить і переклад низки опер, серед яких "Фауст" Ш. Гуно та "Викрадення із сералю" В. А. Моцарта. Вся наукова і громадська діяльність Д. Ревуцького, зі студентських років і до останнього подиху, спрямована на утвердження українства: українського слова, української музики, української культури.

Серед наукового доробку вченого і фундаментальна праця з теорії та практики мистецтва виразного слова "Живе Слово", яка вперше побачила світ у 1920-му і через роки небуття повернулася до українців у 2001-му. До появи книги Д. Ревуцького в українській літературі не було жодної праці, присвяченої питанням виразного читання, і науковець поставив перед собою завдання популяризувати в Україні теорію мистецтва слова, яка на той час набула великого поширення в Америці, Європі та Росії. "Правильно поставлене виразне читання повинно бути не предметом розкоші на підмостках театру, на трибуні судді і т. д., а звичайним явищем життя, де воно стане за могутній фактор на різних аренах, від великих до малих..." [4, с. 17] – стверджував учений. Головним чинником культурного і державного будівництва, що готує людей до життя, Д.Ревуцький вважав школу і тому наполягав на необхідності навчання виразного читання в школі.

Д. Ревуцький, популяризуючи теорію і практику виразного читання серед українців, орієнтується насамперед на фундаментальні наукові праці, зокрема на книгу Е. Легуве "Читання як мистецтво" (1879), В.Острогорського "Виразне читання" (1886), С.Волконського "Виразне читання" (1913) тощо. Складений автором бібліографічний покажчик до розділу "Виразне читання", який налічує 79 позицій, та короткий і влучний авторський коментар до окремих джерел свідчать про надзвичайну ерудицію та широку обізнаність автора з темою.

Перший розділ книги – концептуальний – Д.Ревуцький називає "Вага Живого Слова" і розкриває в ньому поняття виразного читання, окреслює його значення та виокремлює механіку і логіку. Під виразним читанням автор розуміє "розкривання в живім слові того художнього символу, що поставив нам його автор, передавання думок, намірів його, того настрою, що бував ним, коли він писав, а також і того відгомону, що будить у читця натхненний твір, того, що повинно і всіх слухачів зробити причасниками великого таїнства словесної творчості" [4, с. 16]. Д. Ревуцький фактично формулює три завдання, які і сьогодні вирішує читець: донести до аудиторії думки та почуття автора, приєднати до авторського бачення своє власне та емоційно вплинути на розум і душу слухачів. Значення виразного читання науковець окреслює у фізичному ("розвиває голос, поширює його діапазон, одкриває нові тембри, привчає правильно дихати і зміцнює легені", "виправляє вимову й хиби її", "дає ясність і правильність наголосів"), інтелектуальному ("дає величезну силу аналізу того, що читається"; "примушує і привчає вдумуватися, пильнувати найкраще зрозуміння тексту творів"; "виганяє з школи нерозумну зубрячку, допомагає свідомому набіранию знання"; "розвиває здатність до розумної і вільної мови"), естетично-емоційному ("розвиває смак, фантазію, силу уяви", "сприяє емоційності враження від прочитаного", "робиться завжди потрібним і нерозлучним товаришем людини ... у житті", "дає найчистішу втіху самому декламаторові") та духовному ("дає засоби для живого духовного єднання людей і стає однією

з найвищих і найкорисніших розваг суспільства") аспектах.

Другий розділ присвячений механіці живого слова, якій Д. Ревуцький надає неабиякого значення. В передмові до книги науковець зазначає: "...що тонше і художніше хочу я виявити свою творчість в читанні, тим вільніше повинен я керувати своїми технічними засобами, тим менше самий механізм процесу повинен кутати в пута мою творчість, гальмувати її" [4, с. 13]. Серед технічних засобів виразного читання автор виокремлює дихання, вимову та силу, обсяг і рухливість голосу, надає їм детальну характеристику та пропонує для розвитку кожного компонента техніки мовлення ефективні вправи, багато з яких стали класичними.

У третьому розділі – "Логіка виразного читання" – науковець розкриває сутність логічних засобів виразного читання: інтонування, логічного наголосу, логічних підвишень та знижень і логічних пауз. Захоплює чіткість викладу теоретичного матеріалу, цікаві приклади, вправи, побудовані на чудових зразках української та перекладної поезії.

Найцікавішим, напевно, є четвертий розділ – "Художнє читання", в якому автор розглядає механічні та логічні засоби читання з художнього погляду; за словами науковця цей розділ містить "все, що може додати до творчої інтуїтивної праці над читанням теорія художнього читання" [4, с. 22]. Окремі параграфи присвячені диханню, художній вимові, монотону, психологічним паузам, символічним наголосам; об'єктивному, суб'єктивному та індивідуальному окрашуванню; етичному акценту, тембру, ролі міміки в читанні, загальним вимогам до виразного читання, літературно-декламаційному аналізу, читанню віршів та прози, монологу, мелодекламації.

Виразне читання в школі розглянуто в окремому розділі книги. Науковець вважає, що і теоретичну, і практичну працю над виразним читанням треба починати з перших класів школи і "провадити це навчання через усю школу до останнього курсу" [3, с. 132]. За цей час необхідно навчити використовувати технічні засоби мистецтва слова та розвинути індивідуальні здібності та хист самого учня. Пропонує Д. Ревуцький і план студювання виразного читання: 1) дихання, 2) вимова, 3) сила, обшир та рухливість голосу, 4) логічне інтонування, 5) художнє читання. Оскільки естетичне задоволення для себе учні знайдуть

тільки в останнім періоді "працювання", науковець радить паралельно з систематичним студюванням теорії та практики виразного читання подавати живий художній матеріал для розучування й виразного читання і наполягає на необхідності стежити, щоб "механіка" і "логіка" не вбивали "духу живого" при навчанні дітей.

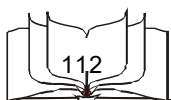
Не залишає поза увагою Д. Ревуцький і питання, яке, на наш погляд, ніколи не втратить актуальності, – зв'язок виразного читання і навчання пунктуації. Науковець переконаний – "тільки правильне інтонування може навчити правильно ставити розділові знаки" [3, с. 146].

Окремий розділ Д. Ревуцький присвячує системам віршування (метричній, силабічній, тонічній, метрико-тонічній).

Завершують книгу додатки, де автор виклав свої думки щодо творчого оповідання та представив докладну бібліографію, скомпоновану за темами: виразне читання, метрика, творче оповідання (складається з двох частин: "Як розповідати?" та "Що розповідати?").

У книги "Живе Слово" складна доля, майже така, як і у її автора. Д. Ревуцький у 1906 році після закінчення філологічного факультету Київського університету через активність в українському рухові отримав заборону працювати не тільки в Києві, але й в Україні і був вимушений покинути Батьківщину, виїхати спочатку в Естонію, а потім у Німеччину. У 1909 році з допомогою М. Лисенка Д. Ревуцький повертається в Україну та працює викладачем у гімназіях Києва. У 1918 році він стає одним із засновників Київського музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка, де згодом викладає дикцію, декламацію та курс історії пісні. У 1931 році був звільнений з інституту за "націоналістичну ідеологію". "Звільненими" стали і наукові праці Д. Ревуцького, зокрема "Живе Слово". В. Ревуцький згадував розповідь бібліотекарки Музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка про те, що одного разу прийшов наказ віддати всі примірники "Живого Слова" для спалення. Синові науковця вже в 90-ті роки вдалося віднайти два примірники книги і перевидати її спільно з Львівським національним університетом у 2001 році.

У грудні 1941 року Д. Ревуцького було підступно вбито агентами НКВС в окупованому німцями Києві у своїй квартирі за письмовим столом, коли той працював над рукописом про М. Лисенка. Фізично знищивши науковця, радянська влада намагалася знищити і пам'ять

про нього. В. Кузик стверджує: "По війні ім'я Ревуцького зникає з культурних обривів – ніякої згадки у пресі, ніяких посилань на його роботи, а самі книжки вилучають з бібліотек, або відносять у закриті фонди. Якщо вже не вдалося репресувати самого вченого, то репресували його доробок" [3]. Так, М. Баженов у посібнику "Виразне слово" видання 1940-го року згадує у передмові "...талановите "Живе слово" Д. Ревуцького...", а у виданні 1949-го року цієї згадки ми вже не знаходимо.

На жаль, не дивлячись на перевидання 2001 року

(наклад всього 1000 екземплярів) книга "Живе Слово", яка заклала науково-методичні підвалини вивчення виразного читання і як предмету і, найголовніше, як "засобу виховання чуттєвого художнього світу учня" [1, с. 4], не отримала ні належної оцінки фахівців (маємо одну рецензію І.Роздольської [5]), ні прискіпливої уваги молодих дослідників, хоча ця праця "поліфонічного звучання за світоглядно-проблемним спрямуванням" [5, с. 84], беззаперечно, має знайти своїх поціновувачів і зазвучати "живим словом" сучасних учнів, студентів, вчителів, науковців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Козак, Б. (2001) Повернена до життя // Ревуцький, Д. Живе слово: Теорія виразного читання для школи. Львів.
2. Кузик, В. Дмитро Ревуцький. Коментарі до біографії. Взято з <https://goo.su/LvROf5> (дата звернення: 15.10.2022)
3. Кузик, В. В. Ревуцький Дмитро Миколайович. Взято з <https://goo.su/SFpz> (дата звернення: 15.10.2022)
4. Ревуцький, Д. (2001) Живе слово: Теорія виразного читання для школи. Львів.
5. Роздольська І. (2001) "...вогонь в одежі слова...". *Просценіум*. № 1(1). 81–84.

НАШІ АВТОРИ

БАБІЙЧУК Тамара, кандидат педагогічних наук, викладач-методист Бердичівського педагогічного фахового коледжу

БАРАБАШ Ольга, проректор з наукової роботи, кандидат педагогічних наук, доцент Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

БЛОХИН Дарина, почесний академік АНУ, член-кореспондент УВАН в Нью-Йорку, Лауреат Шевченківської премії Фонду Т. Г. Шевченка, Президент "Німецько-українського наукового Об'єднання", професор, доктор (Мюнхен)

БОТВІНА Рената, доктор філософії, доцент кафедри українознавства Варшавського університету (Польща)

БОЦЮРКО Володимир, доктор медичних наук, професор кафедри ендокринології Івано-Франківського національного медичного університету

БУЖДИГАН Христина, учитель хімії та основ здоров'я ліцею № 24 Івано-Франківської міської ради

ВЕРБОВСЬКА Роксолана, кандидат медичних наук, доцент Івано-Франківського національного медичного університету

ГАЛЕМЧУК Світлана, аспірант Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ГЛАДИШЕВ Володимир, доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ГЛАДУН Віталій, старший викладач кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ГОНТАРЕНКО Людмила, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін Національного університету цивільного захисту України

ГРИЦАК Наталія, доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератур і методики їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ДАВИДЮК Людмила, професор кафедри методики викладання світової літератури Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

ДІВНИЧ Тетяна, кандидат медичних наук, доцент Івано-Франківського національного медичного університету

ДІДУШКО Оксана, доктор медичних наук, професор кафедри ендокринології Івано-Франківського національного медичного університету

ДРОГОБИЦЬКИЙ Ігор, кандидат історичних наук, викладач кафедри теорії та методики навчання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ДРОГОБИЦЬКА Оксана, доцент кафедри етнології і археології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ЖАЛЕ Ясан, студентка IV курсу відділення української мови та літератури Стамбульського університету (Туреччина), науковий керівник - викладач Т. Баштепе

ЖИЗНОМІРСЬКА Оксана, доцент кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти

ЛЬНИЦЬКА Олександра, кандидат медичних наук, доцент Івано-Франківського національного медичного університету

ІСАЄВА Олена, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання світової літератури Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

КАЛУСЬКА Любомира, доцент, кандидат педагогічних наук

КЕЛЕМБЕТ Людмила, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

КЛИМЕНКО Жанна, доктор педагогічних наук, професор кафедри методики викладання світової літератури Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

КОБУТА Лариса, кандидат політичних наук, доцент, учитель історії ліцею № 11 Івано-Франківської міської ради

КОБУТА Степан, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

КОСТИШИН Андрій, кандидат медичних наук, доцент Івано-Франківського національного медичного університету

КОСТИШИН Зоряна, кандидат медичних наук, доцент Івано-Франківського національного медичного університету

КОСТЦЬКА Ірина, доктор медичних наук, професор кафедри ендокринології Івано-Франківського національного медичного університету

ЛОГОВСЬКИЙ Ігор, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін Національного університету цивільного захисту України

ЛУКАЧ Уляна, кандидат політичних наук, доцент Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

МАКСИМ'ЯК Лідія, кандидат наук з державного управління, методист лабораторії педагогічного досвіду та етнопедагогіки Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

МАЛКОВИЧ Мирослава, викладач кафедри теорії і методики Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

МЕЛЬНИК Анжела, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики викладання світової літератури Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

НЕБЕЛЕНЧУК Ірина, старший викладач комунального закладу "Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського"

ОВДІЙЧУК Лілія, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та літератури ПВНЗ "Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'янчука"

ОГІРКО Олег, доцент кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Ґжицького

ОСТРОВСЬКА Галина, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики навчання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ПАНЬКІВ Марта, аспірант Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПАХОМОВ Юрій, учитель хімії та основ здоров'я ліцею № 24 Івано-Франківської міської ради

ПОДОБЄД Андрій, учитель-методист гімназії № 59 (м. Київ)

ПОДОБЄД Олена, доктор історичних наук, доцент Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

РЕБРИК Наталія, кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти

РОГУСКА Юлія, доктор філософії, доцент кафедри українознавства Варшавського університету (Польща)

РЯБІНІНА Олена, професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України

САБАТ Наталія, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

СКРИПНИК Надія, доктор медичних наук, професор кафедри ендокринології Івано-Франківського національного медичного університету

СЛИЖУК Олеся, провідний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України

СТРІЛЬЧИК Галина, завідувач лабораторії, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ФЕДОРІВ Лілія, учитель інтеграційного класу, Mittelschule Munchen, Freistaat Bayern (Німеччина)

ФЛЯК Оксана, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій, завідувач лабораторії національного виховання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ХАРЛАМОВ Михайло, завідувач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України

ЧЕРНЯВСЬКА Ірина, кандидат медичних наук, доцент кафедри ендокринології Івано-Франківського національного медичного університету

ШАПОВАЛ Олександра, кандидат мистецтвознавства, молодший науковий співробітник відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

ЮРЧЕНКО Любов, доктор філософських наук, професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін Національного університету цивільного захисту України

ЯКОВИШИН Руслан, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти

Шановні читачі, ми будемо вдячні Вам за пропозиції, зауваги, які нам надішлете. Ми, упершу чергу, орієнтуємось на Ваші запити, і за Вашими потребами будуватиметься структура видання та теми його змісту.

Нам дуже хочеться, щоб журнал вийшов живий, корисний, пронизаний енергією тих, хто його читає і створює.

Ми чекаємо від Вас обміну досвідом, малих і великих секретів педагогічної майстерності, оригінальних методичних матеріалів, корисних порад, опису різних систем навчання.

Адреса електронної пошти

slovo@oippo.if.ua

